

**Az online tér megjelenése a zeneművészeti oktatásban
és a hangverseny-látogatásban**

**Az online tér megjelenése
a zeneművészeti oktatásban
és a hangverseny-látogatásban**

Impresszum

Az online tér megjelenése a zeneművészeti oktatásban és a hangverseny-látogatásban

Szerkesztő:
Váradi Judit

Szerzők:
Bartalis Izabella, Józsa Gabriella, Kerekes Rita, Kiss Julianna, Mike Ádám,
Molnár-Tamus Viktória, Óváry Zoltán, Péter Csaba, Radócz J. Miklós,
Sz. Fodor Adrienne, Szalai Tamás, Szűcs Tímea, Váradi Judit

Olvasószerkesztő:
G. Szabó Sarolta

Lektor:
Bacskai Katinka, Kovács-Nagy Klára

A kutatás a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti
és Módszertani Kutatóintézet támogatásával valósult meg.

© Magyar Művészeti Akadémia
Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézete, 2022
© Szerkesztők, 2022
© Szerzők, 2022

ISBN 978-615-6192-94-3

MMA MMKI
1121 Budapest,
Budakeszi út 38.

A kiadásért felel Kocsis Miklós, az MMA MMKI igazgatója.

Tartalomjegyzék

Polónyi István: Előszó	7
Váradi Judit – Józsa Gabriella: A zeneoktatás jellemzői az online térben – A kutatás előzménye, mintája és módszere	11
Sz. Fodor Adrienne – Molnár-Tamus Viktória: Zeneoktatás szokatlan környezetben – A gyermek, a tanár és az online tér	23
Józsa Gabriella – Szűcs Tímea – Váradi Judit: A zenetanárok digitális attitűdjére ható tényezők vizsgálata	39
Kerekes Rita – Kiss Julianna: Csoportos zenei órák az online térben	53
Kiss Julianna – Kerekes Rita – Bartalis Izabella: Motiváció megtartása az online térben	71
Óváry Zoltán – Váradi Judit: Kitekintés a maszk mögül – A pandémia hatása a zeneoktatásra a világ különböző országaiban	87
Szalai Tamás – Mike Ádám – Radócz J. Miklós: A digitális zeneoktatás előnyei és hátrányai	103
Váradi Judit – Péter Csaba: A hangverseny-látogatás új formái a digitális térben	117

Polónyi István:

Előszó

A Covid19-járvány nyomán a világ mindegyik oktatási rendszere – így a hazai is – váratlan helyzet elé került. Az iskolák egészségügyi okokból vészhelyzeti távolléti oktatásra kényszerültek.

A kutatások széles köre elemezte már a pandémiás oktatás következményeit, kiemelve olyan problémákat, amelyek hátráltatják az oktatást: ilyenek a gyenge online oktatási infrastruktúra, a tanárok tapasztalatlansága vagy az otthoni környezettel kapcsolatos nehézségek. Sok elemzés foglalkozott a távolléti oktatás nyomán a mentorálás és a támogatás hiányának a tanulókra gyakorolt hatásával.

Jelen tanulmánykötet ebben a tekintetben fontos újdonságértékkel bír: a zeneoktatás online térbe való áthelyezésének hazai tapasztalatait vizsgálja.

A Váradi Judit által szerkesztett *Az online tér megjelenése a zeneművészeti oktatásban és a hangverseny-látogatásban* című tanulmánykötetben nyolc színvonalas írást találunk, amelyek a Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Program, a Debreceni Egyetem Zeneművészeti Kar és A Jövő Művészetéért Alapítvány Művészetpedagógiai Kutatócsoportja együttműködésében végzett kutatás eredményeit adják közre. Az *Online tér megjelenése a zeneművészeti oktatásban* című kutatás 2020 októberében indult a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet támogatásával, amely az online művészeti oktatás tapasztalatait és hatását vizsgálja az oktatás minden szintjén Magyarországon, valamint a határon túli magyar oktatásban egyaránt, kitekintve a zenetanárok művészetfogyasztásának változásaira is a pandémia alatt.

A tanulmánykötetet 13 szerző jegyzi. Meghatározó auktora Váradi Judit zenepedagógus, zenepedagógiai kutató, zongoraművész, a Debreceni Egyetem Zeneművészeti Karának egyetemi docense, a zenepedagógiai kutatások elismert szakértője, aki amellet, hogy a kutatás vezetője volt, és a kötet szerkesztője, a tanulmányok felében társszerző is. A további szerzők a Debreceni Egyetem Bölcsészstudományi Karának, Zeneművészeti Karának és Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Karának, továbbá a Debreceni Református Hittudományi Egyetemnek, a Nyíregyházi Egyetemnek oktatói, valamint a Debreceni Egyetem Humántudományi Doktori Iskola doktoranduszhallgatói és posztdoktorai.

Az előszóban szeretnék rövid körképet adni a tanulmányokról, hogy az olvasó betekintést kapjon abba, hogy mit is tart a kezében, miért is érdemes elolvasni ezt a kötetet. Persze egy ilyen rövid áttekintés mindig szubjektív és hiányos, de talán éppen ezért alkalmas arra, hogy az érdeklődést felkeltse.

Az első tanulmány a kutatás előzményeit, mintáját és módszereit mutatja be (Váradai Judit – Józsa Gabriella). Mint írják: „a zeneművészeti oktatás speciális oktatási formaként többségében egyéni jelleggel működik”, ezért különösen érdekes kérdés, hogy ez a kapcsolat az online térben hogyan tudott működni. A következő tanulmány (Sz. Fodor Adrienne – Molnár-Tamus Viktória) tanulsága mindjárt egyfajta választ is ad a kérdésre, amikor rámutat, hogy „az utóbbi évtizedekben a zeneoktatás nem változott jelentősen az oktatás informatikai megújítása ellenére sem. Ugyan a digitális technológia kísérleti jelleggel megtalálható a külföldi közoktatás zenei tantárgyaiban, de a klasszikus hangszeres oktatás ragaszkodott a hagyományokhoz”. Véleményüket így foglalják össze: „kiderült a kutatók számára, hogy a zenei élmény átadása, az egyéni hangszertanulás és a csoportos zenei órák továbbra is a tantermi keretek között tudnak hatékonyan megvalósulni”.

A pandémiás zeneoktatást számos tényező nehezítette. Az egyik, amire a Józsa Gabriella, Szűcs Tímea és Váradai Judit által jegyzett tanulmány rámutat Hermann (2020) kutatásai alapján: az általános és középiskolás tanulók 15-20%-a minimálisan vagy egyáltalán nem tudott részt venni a távoktatásban, aminek oka az eszközhiány mellett az internet-, illetve az áramhiány volt. Megállapítják, hogy az 5000 fő alatti községekben a zenepedagógusok kevésbé boldogultak jól tanítványaikkal online térben, amely összefügg azzal is, hogy nem voltak nyitottak a változásokra és a kihívásra. Ugyanakkor azt is hangsúlyozzák, hogy „az online oktatás váratlansága és az az elhivatottság, amely szerint mindenképpen folytatni kell a tanítást, valószínűleg minden korosztályt átsegített a nehézségen, az oktatás sikere érdekében sikeresen néztek szembe a kihívásokkal”.

A következő kutatási beszámoló (Kerekes Rita – Kiss Julianna) azt emeli ki, hogy „az online tanulási környezet más-más kihívás elé állította hangszeres és a csoportos zenei órák oktatóit”. Megállapítják, hogy „a csoportos zenei foglalkozások megvalósulásával kapcsolatosan a szolfézs- és zeneelmélet-órákon kívül, melyek 60,3% arányban valósultak meg, a többi csoportos foglalkozás elé elháríthatatlan akadályt állítottak az online keretek”. Hozzáteszik, hogy „a zeneoktatás online térbe való áthelyeződése értékes tapasztalatokkal segítette elő a zenepedagógusok módszertani kincsés ládjának gyarapodását. [...] az online zeneoktatás során alkalmazott módszerek egy része sikeresen hozzájárulhat a hagyományos, offline zeneoktatás színesebbé tételéhez, aktualizálásához: fokozható a zenei érdeklődés intenzitása, az élményszerűség fokozásával és a jobban ösztönözhető gyakorlati folyamatokkal fenntartható a növendékek motivációja. Ugyanakkor az online térben a csoportos zenei foglalkozások leglényegesebb tevékenységformája vész el: az együtt zenélés, az együtt éneklés”.

Ugyanakkor Kiss Julianna, Kerekes Rita és Bartalis Izabella közös kutatása arra mutat rá, hogy a tanulók motivációjának mozgatórugója elsősorban a zenepedagógusi kvalitásokban gyökerezik. Az online platformokon megvalósult

tanítás során az eredmények azt mutatják, hogy a kutatásban részt vevő pedagógusok többsége nem lát különbséget tanítványai motivációs szintjében a jelenléti oktatáshoz képest.

Óváry Zoltán és Váradi Judit munkája két irányból vizsgálta a pandémiás zeneoktatást. A tanárok online oktatáshoz kapcsolódó attitűdjei, valamint az elért pedagógiai eredmények irányából. A vizsgálat összességében arra mutatott rá, hogy jóllehet, az online oktatás eszközbéli és módszertani lehetőségeit nem minden esetben sikerült kiaknázni a pedagógusoknak, a tanulók megtartása és motiválása szempontjából mégsem történtek beláthatatlan károk.

A kötet utolsó előtti tanulmányában Szalai Tamás, Mike Ádám és Radócz J. Miklós mintegy összegzik a tanulságokat, amikor tanulmányukban a digitális zeneoktatás előnyeit és hátrányait elemzik. Leszögezik, hogy a kutatásba bevontak válaszáinak zöme negatív tapasztalatokon nyugszik, a megkérdezettek többsége kiemelt problémának vélte a személyes kapcsolat és kontaktus hiányát, s többségük negatívumként élte meg a digitális környezetet. További megállapításuk, hogy miközben „a válaszadók jelentős pozitívumként jelölték meg a rugalmas időbeosztást és az utazásra szánt idő megspórolását, az online zeneoktatás legnagyobb eredményét mégis abban látták, hogy – ugyan hatékonyságát részint veszítve – megvalósulhattak a zenei foglalkozások”. Konklúzióként azt emelik ki, „hogy a digitális zeneoktatás egyes elemei a jövő gyakorlatába is kiválóan implementálhatóak, ezért annak további átfogó vizsgálata hasznos, sőt szükséges”.

Az utolsó, de témájában mindenképpen az egyik legizgalmasabb kutatási beszámoló Váradi Judit és Péter Csaba írása, amely a zeneművészet területén oktató pedagógusok és oktatók hangversenylátogatási szokásainak a pandémia alatt megfigyelhető változását vizsgálta. Megállapítják, hogy „a válaszadók többsége az online hangversenyek gazdag kínálata és kényelme ellenére kifejtette, várja a hangverseny-látogatás megszokott formáit és a közös tereket tekintve mégis az élőzenei események élményét választják”. Ahogy a szerzők írják: „a zenei élmény soha nem csak zenei, a zenei anyag és a közönség között ugyanis ott van az az előadói tér, amelyet a művész személyisége, expresszivitása, virtuozitása tölt ki, aki a művészi erőter megteremtésével hozzájárul a zenei kommunikációs folyamat kiteljesedéséhez”. Ennek következménye, hogy – az előzetes várakozásokkal szemben, miszerint a szélesebb kínálat magával hozza a fogyasztás növekedését is a zenetanárok körében – a megkérdezett zenetanárok nem éltek ezzel a lehetőséggel, nem néztek meg több hangversenyt az online térben. Nyilvánvaló, hogy a hangverseny fizikai és időbeli együttlét során éri el leginkább a kívánt hatást.

E rövid tartalmi áttekintés is igazolja, hogy a kötet rendkívül fontos és hiánypótló kutatásokról ad számot, hiszen egyértelmű, hogy a pandémiás távolléti oktatás leginkább sújtott területe a művészeti képzés, ezen belül is a zeneok-

tatás, hiszen ennek alapvető feltétele a személyes részvétel, a pedagógus és a tanítvány közvetlen kapcsolata.

Hozzá kell tenni, hogy ez a kutatás is, ahogy a távolléti oktatást érintő vizsgálatok többsége, arra mutat rá, hogy az oktatás, a pedagógus munkája – mint ahogy jelen sorok írója ezt többször leírta – „kézműves munka”, technológiailag csak nagyon kis részben kiváltható, mindig meghatározó szerepet játszik benne a pedagógus. S ez különösen igaz a művészeti, így a zenei oktatásra. Ezen a pandémiás oktatás – a digitális eszközrendszer ellenére – nem változtatott, sőt inkább nagyobb hangsúlyt adott neki. Persze nem vitatható, hogy a távolléti oktatás számos olyan innovációt felszínre hozott, amelyek a zenei oktatás egyes részterületeiben hosszabb távon is hasznosak lehetnek.

A kutatás és nyomában a kötet tanulsága tehát az, hogy a zenei oktatásban nem nélkülözhető, s aligha váltható ki a pedagógus és a tanítvány(ok), illetve a tanítványok egymáshoz fűződő személyes kapcsolata, s emiatt a pandémiás oktatás súlyos nehézségeket okozott, valamint a hangversenyélmény is jelentősen csorbul távolléti formában. Ugyanakkor két pozitív tanulság is megfogalmazható. A zenepedagógusok erőfeszítései és innovációja enyhítette valamenynyire ezeket a nehézségeket, továbbá, hogy a távoktatásnak meg lehet találni a helyét a zeneoktatásban is.

A Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet támogatásának eredménye nemcsak ennek a kutatásnak a megvalósulása – és ennek nyomán ennek az értékes kötetnek a megjelenése –, hanem e kutató kollektívának az összekovácsolása, amely hosszabb távon is a hazai zenepedagógiai kutatások fontos szereplőjévé, kutatóműhelyévé válhat.

Váradai Judit – Józsa Gabriella:
A zeneoktatás jellemzői az online térben:
A kutatás előzménye, mintája és módszere

Absztrakt

A Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Program, a Debreceni Egyetem Zeneművészeti Kar és A Jövő Művészetéért Alapítvány Művészetpedagógiai Kutatócsoportja 2020 októberében indított új kutatást a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet támogatásával, amelyben az online művészeti oktatás tapasztalatait és hatását vizsgálja az oktatás minden szintjén Magyarországon, valamint a határon túli magyar oktatásban egyaránt. A virtuális világban új lehetőségek nyíltak, az innovatív oktatási és oktatást segítő megoldások mellett megsokszorozódtak a művészeti események közvetítései is. A kutatás fókuszál a Covid19 klasszikuszenei hangversenyekre gyakorolt hatásaira. A kulturális fogyasztás új formái és annak kényelme felvetette a kérdést, hogy a jövőben lesz-e még szükség a hangversenytermekre, vajon a közönség vállalja-e majd a plusz időt és fáradságot, hogy személyesen is jelen tudjon lenni egy-egy zenei-művészeti eseményen. A kutatás mérőeszköze egy saját készítésű online kérdőív volt, amely a zeneművészeti képzés alap- és középfokon tanító pedagógusainak és felsőfokon oktatók tapasztalatára irányult. A kitöltők (N=352) Magyarország minden megyéjét képviselték, valamint a mintában tíz különböző országból találunk ott élő és dolgozó magyar zenepedagógusokat is.

Kulcsszavak

online oktatás, zeneművészeti nevelés, online hangversenyek

Bevezetés

Az infokommunikációs technológia (IKT) folyamatos fejlődése a 21. századra az élet minden területét jelentősen befolyásolja. Az IKT-eszközök hatékony bevonásának igénye az oktatásba évek óta folyamatos törekvés. A mindennapi életben megjelenő mobiltechnológia, a tabletek, a mobiltelefonok a konnektivitás és a kollaboráció új formáját jelentik, amely az oktatás számára is megújulási lehetőséget jelentenek.¹

Polónyi ugyanakkor megkérdőjelezi az IKT-eszközök használatát és az oktatás hatékonyságának pozitív összefüggését. Összevetve a PISA-vizsgálatokon elért magyarországi eredményeket a pedagógusok digitális felkészültségével, megállapítja, hogy minél több tanár rendelkezik informatikai ismerettel, minél jobban használják az internetet oktatási célra, annál rosszabbak a tanulók eredményei a PISA-felmérésen.²

A digitális infrastruktúra fejlesztése, az eszközök hozzáférhetővé tétele azonban nem hozza magával automatikusan az oktatás digitális átváltozását. Az oktatási innováció, a folyamatos szoftverfejlesztés ellenére a zeneoktatás nem változott jelentősen az utóbbi évtizedekben. A digitális technológia más országokban kísérleti jelleggel megtalálható a közoktatás zenei tárgyiban, de a klasszikus hangszeres oktatás ragaszkodott a tradíciókhoz. A veszélyhelyzetben bevezetett online oktatás felkészületlenül és váratlanul érte a zeneoktatás résztvevőit is. Az internetes platformoknak, digitális kommunikációs formáknak többségében csupán közvetítő szerepük volt,³ azonban mégis születtek olyan joggyakorlatok, amelyek a későbbiekben minőségi változásokat eredményezhetnek. Rónaszékiné a zeneművészeti területen a távoktatás sikerét a magyar zeneoktatás mélyen gyökerező magas minőségének és a kiváló zenepedagógusok művészetpedagógiai alázatának tulajdonítja.⁴ Az eddig bevált módszerek pedig digitális környezetben új perspektívát nyithatnak.⁵

A világjárvány megjelenése különböző óvintézkedésekkel járt, amelyek azt a célt szolgálták, hogy az emberi kapcsolatok korlátozásával visszaszorítsák a be-

¹ CZÉKMÁN Balázs: *Tablettel támogatott oktatás. Nagyvolumenű nemzetközi és hazai kezdeményezések = Oktatás-Gazdaság-Társadalom*. Szerk. JUHÁSZ Erika – ENDRÓDY Orsolya. Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesülete (HERA), 2019, 477–489.

² POLÓNYI István: *A válasz: az IKT az iskolában – de mi volt a kérdés? = Educatio*, 2017, 26. évf., 2. sz., 257–271.

³ SZÜTS Zoltán: *A digitális pedagógia elmélete*. Bp., Akadémiai, 2020.
DOI: 10.1556/9789634545859

⁴ RÓNASZÉKINÉ KERESZTES Monika: *Kodályi Kincsek az online térben. A rendkívüli digitális távoktatási rendszer tapasztalatai az alapfokú zeneoktatás szereplői körében*. Bp., Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2020. március-június.

⁵ SZABÓ Norbert: *A cél szentesíti az (IKT-) eszközt a zeneoktatásban? = Gyermeknevelés*, 2018, 6. évf., 2. sz., 132–138.

tegség terjedését. A korlátozó intézkedések mellett, hogy a gazdaságot jelentősen lefékeztek, az egyének, családok számára is kihívást jelentettek⁶ világszerte, jelentős változásokat okozva az eddig megszokott életmódban. 2020. április 8-tól az UNESCO adatai szerint 188 országban függesztették fel az iskolákban a jelenléti oktatást, amely világszerte több mint 1,5 milliárd fiatal érintett.⁷ Az elmúlt időszak az oktatás történetében teljesen új fejezetet nyitott. 2020. március 16-tól a világjárvány miatt a 1102/2020. (III. 14.) Korm. határozat alapján az oktatás minden szintjén és színterén a nevelés-oktatás tantermen kívüli, digitális munkarendben került megszervezésre. A valós tér helyett a virtuális tér internetes platformjai váltak az oktatás helyszínévé. A megváltozott életforma és oktatási háttér komoly kihívás elé állította a zeneművészeti tanítás résztvevőit az oktatás minden oldalán és minden szintjén. A közösségi tanulást kutatva Márkus és Kozma⁸ arra a megállapításra jutott, hogy a közösséget érintő kihívások tanulási innovációt eredményeznek, Kozma és Forrai⁹ a világjárványt olyan társadalmi kihívásként értelmezi, amely az oktatás innovációját hozta magával. A zenetanárok között is egy pillanat alatt váltak népszerűvé a közösségi média azon új oldalai, amelyek a digitális átállást próbálták segíteni kreatív oktatási ötleteikkel, online programokkal, feladatokkal. A magára maradt és esetlegesen tanácstalan tanároknak ez jelentős segítséget nyújtott. A központi oktatási adminisztráció kissé megkésve, majdnem egy hónapos késéssel kezdte kontrollálni és segíteni az alulról kezdeményezett aktivitásokat.¹⁰

A kutatás háttere

A 2020-as tanévet minden művészetoktatási intézmény le tudta zárni. Vajon a siker a tanítás hatékonyságát és a tanulmányok eredményességét jelzi? A művészetoktatás hagyományos modellje a digitális kultúra elemeivel egészült ki,

6 TÚRÓCZI Imre – MESTER Éva – ZÉMAN Zoltán: *Magyarország versus COVID19: intézkedések, tapasztalatok, jövőkép = Polgári Szemle*, 2020, 16. évf., 1-3. sz., 78-93.
DOI: 10.24307/psz.(2020).0706

7 UNESCO Global Education Coalition. 2020. <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/globalcoalition> (utolsó letöltés: 2021. 05. 22.)

8 MÁRKUS Edina – KOZMA Tamás (Szerk.): *Learning Communities and Social Innovations*. Debrecen, CHERD & Debrecen University Press, 2019.
<https://dupress.unideb.hu/hu/termek/learning-communities-and-social-innovations> (utolsó letöltés: 2021. 06. 21.)

9 FORRAY R. Katalin – KOZMA Tamás: *Közösségi tanulás járvány idején = Educatio*, 2021, 30. évf., 1. sz., 36-49.
DOI: 10.1556/2063.30.2021.1.3

10 FORRAY R. Katalin – KOZMA Tamás: *Járványnapló*. Kiadatlan kézirat, 2020.
<https://docs.google.com/document/d/1CYn-yRp0KDa5m3cgDvKcMAx5dMIVGqTGS-3K4zpYdNw/edit> (utolsó letöltés: 2021. 06. 19.)

amely a módszertan alapos átgondolását tette szükségessé. Az eddigi tapasztalatok, felmérések, kutatások eredményei azt mutatják, hogy a hatékony művészeti oktatás alapja a személyes jelenlét, hiszen érzetet, mozdulatot nem lehet távoktatásban, csupán verbális keretek között tanítani. Vizsgálatunk fókuszált arra is, hogy a megváltozott körülmények között változtattak-e a tanárok a korábbi oktatási stratégiájukon, és ha igen, milyen módon. Arra kerestük a választ továbbá, hogy az online oktatás hogyan változtatta meg a módszertani eszköztárat, milyen új, innovatív ötletek, tanulást segítő vagy kiegészítő kezdeményezések születtek. A kutatás felmérte azt is, hogy a tanárok kaptak-e infrastrukturális és módszertani segítséget az intézményüktől, illetve kihez tudtak fordulni technikai és tartalmi kérdéseikkel.

A zeneművészeti oktatás speciális oktatási formaként többségében egyéni jelleggel működik, így a tanár és a tanítvány jobban megismeri egymást, szorosabb és személyesebb kapcsolat jöhet létre, amely megfelelő bizalmi légkörben át tudja segíteni a tanulót a nehéz időszakokon, a problémák leküzdésében, hozzájárulhat a biztonságérzet megteremtéséhez és a tanulás sikeréhez is.¹¹ Pusztai és Győri az online oktatást vizsgáló kutatásában arra az eredményre jutott, hogy oktató-hallgató kapcsolattartásának megváltozásával az egyetemisták tanulmányi aktivitása és a bizalom csökkent.¹² Kutatásunk arra is fókuszált, hogy ez a kapcsolat az online térben történő művészeti oktatásban is megfelelően tudott-e működni.

A digitális távoktatás előnyeinek és hátrányainak összegzésével felmerül a kérdés, hogy az elmúlt hónapok alatt kialakított „jógyakorlatokat”, kreatív ötleteket, a tanulók aktivitását segítő tanári motivációs stratégiákat, az értékes online segédanyagokat hogyan lehet adaptálni egy korszerű művészetoktatási rendszer keretei közé.

A kutatócsoport egyúttal arra is vállalkozott, hogy feltérképezze, ebben az időszakban hogyan változtak meg a zenepedagógusok kultúrafogyasztási szokásai. Előzetes feltételezéseink szerint a zenetanárok eddig is kiemelt rendszerességgel vettek részt színvonalas kulturális eseményeken. A kutatói kíváncsiság arra fókuszált, hogy az oktatók vajon megismerték-e a zenei művészeti előadások megjelenésének új online formáit, ezek mennyiben helyettesítették vagy pótolták az élő művészeti rendezvényeket.

¹¹ HAMRE, Bridget K. – Pianta, Robert C.: *Student-Teacher Relationships*. Eds. BEAR, G. G. & MINKE, K. M., *Children's needs III: Development, prevention, and intervention*. National Association of School Psychologists, 2006, 59–71.; SLAVIN, Robert E.: *Educational Psychology. Theory and Practice*. 7th Edition, Johns Hopkins University, Pearson, 2014.; VÁRADI Judit – DEMETER-KARÁSZI Zsuzsa – KOVÁCS Klára: *Extrakurrikuláris, szabadidős tevékenységek és vallásosság összefüggései a lemorzsolódás okaival = KozmaPólisz. Tanulmányok Kozma Tamás 80. születésnapjára. Régió és oktatás XIII.* Szerk. PUSZTAI Gabriella, ENGLER Ágnes, KOCSIS Zsófia, Debrecen, Debreceni Egyetem, 2019.

¹² PUSZTAI Gabriella – GYŐRI Krisztina: *Learning Alone – a kapcsolati beágyazódás vizsgálata a távolléti oktatás alatt = EDUCATIO*, 2021, 30. évf. 1. sz. 112–125.
<https://doi.org/10.1556/2063.30.2021.1.9> (utolsó letöltés: 2021. 05. 22.)

A kutatás célcsoportját a zenei művészeti nevelésben alap-, közép- és felsőfokon részt vevő tanárok, oktatók alkották, az ének-zene tanárok mellett hangszeres, magánének-, valamint szolfézis- és zeneelmélet-tanárok, korrepetitorok, zenekar- és kórusvezetők (N=352).

Kutatásunk során a következő kérdésekre kerestük a választ:

Lehet-e hatékonyan művészetet tanítani online?

Hogyan változott az oktatás módszertana?

Hogyan változott meg az online térben a tanuló és a tanár viszonya?

Milyen előnyei és korlátai vannak az internetes platformoknak?

Mi a tanulsága az online oktatásnak, milyen módszereket érdemes adaptálni a hagyományos tanítási modellbe?

Milyen hatással volt a rekrutációra és a lemorzsolódásra az online oktatás?

Hogyan változott meg a zenetanárok kulturális fogyasztása?

A kutatás módszere

Az adatok összegyűjtéséhez kényelmi mintavételi technikát választottunk.¹³ Ennek alapján a mérőeszköz linkjét a közösségi média felülete mellett az intézményeknek e-mailben is kiküldtük. Az Evasys felületén létrehozott kérdőív kitöltése név feltüntetése nélkül, önkéntesen történt. Külön kísérőlevelet nem mellékelünk a kérdéssorhoz, a kitöltési útmutató, a kutatás célja a kérdőív fejlécében kapott helyet. A kérdőív kitöltésére 2021. január és április között került sor.

A mérőeszköz bemutatása

A kérdőív összeállítását két fókuszcsoportos interjú előzte meg, amelyen egy-egy kisváros 3-3 zenetanára vett részt. A válaszok elemzésének felhasználásával alakítottuk ki a 48 kérdést tartalmazó saját mérőeszközt, mely zárt és nyitott kérdéseket tartalmaz, ezek a tanárok távoktatási tapasztalatára irányultak. A kérdőív három nagy részre osztható: (1) Az első részben a válaszadó nemére, korára, munkahelyének településtípusára stb. kérdeztünk rá, vagyis ez a rész tartalmazza a demográfiai háttérváltozókat. (2) A kérdőív második része az online oktatással foglalkozik. Itt például olyan kérdéseket tettünk fel, hogy milyen digitális eszközöket használtak az online tanítás során, hogyan tudták megvaló-

¹³ GLINER, Jeffrey A. – MORGAN, George A. – LEECH, Nancy L.: *Research Methods in Applied Settings. An integrated approach to design and analysis*, 3rd ed., New York, NY: Routledge/Taylor & Francis, 2017.

sítani az órákat, valamint hogy milyen előnyeit és hátrányait érezték a digitális oktatásnak, hogyan tudták tanulóikat, hallgatóikat és önmagukat motiválni az online térben, van-e olyan módszer vagy eszköz, amit szívesen beépítenének a jelenléti oktatásba is. (3) A kérdőív harmadik részében a több intézményben tanító kollégák másik munkahelyének tapasztalataira kérdeztünk rá.

A kérdőív második részén belül kialakítottunk egy 16 állításból álló skálát, mely a zenetanárok digitális oktatáshoz való hozzáállását méri. Ezt digitálisattitűd-skálának neveztük el. A válaszadóknak négyfokú Likert-skálán kellett értékelniük, hogy mennyire értenek egyet az adott állítással: *egyáltalán nem értek egyet; nem értek egyet; egyetértek; teljesen egyetértek*. A negatív állítások átfordítása után a kérdőív érvényességének vizsgálatára faktoranalízist végeztünk, amelynek Kaiser-Meyer-Olkin-mutatója 0,810, mely alapján a faktoranalízis elvégezhető, vagyis jogosan keresünk alskálákat az állítások mögött. A szakirodalom alapján¹⁴ a 0,4 fölötti faktorsúlyokat tekintettük elfogadhatónak. A létrejött faktorokban a legnagyobb faktorsúllyal szereplő tételeket adtuk meg (1. táblázat), melyet Promax-rotációval értünk el.

1. táblázat: A digitálisattitűd-skála faktoranalízise. (Forrás: OME-adatbázis, 2021)

Állítások	Alskálák			
	Tanuló-központú	Digitális virtuóz	Digitálisan kreatív	Nehezen alkalmazkodó
Sajátérték	4,436	1,791	1,390	1,178
Variancia (%)	27,722	11,192	8,685	7,360
Kumulált variancia (%)	27,722	38,915	47,599	54,959
1. Bizalmas, nyugodt légkört tudok teremteni a tanulóim számára.	0,800			
2. Óráimon jól boldogulok a tanulókkal.	0,739			
3. Képes vagyok változatos feladatokkal lekötöni a tanítványaimat.	0,598			
4. Online térben nehezen tudom lekötöni a tanítványaim figyelmét.	0,582			

¹⁴ KETSKEMÉTY László – IZSÓ Lajos: Az SPSS for Windows programrendszer alapjai. Felhasználói útmutató és oktatási segédlet. Bp., SPSS Partner Bt., 1996.

Állítások	Alskálák			
	Tanuló- központú	Digitális virtuóz	Digitálisan kreatív	Nehezen alkal- mazkodó
5. Online térben is jól tudom motiválni a tanulókat.	0,489			
6. Szeretem a kihívásokat.		0,817		
7. Nyitott vagyok az új módszerekre.		0,748		
8. Könnyen tudok alkalmazkodni az új/más körülményekhez.		0,705		
9. Könnyen kezelem az informatikai eszközöket.		0,636		
10. Hatékonyabban tudok tanítani online térben.			0,795	
11. Online könnyebben tudom motiválni tanítványaimat az otthoni gyakorlásra.			0,775	
12. Zavar a személyes kapcsolat hiánya.			0,581	
13. Könnyen sikerélményhez tudom juttatni a tanulókat az online oktatásban is.			0,444	
14. Fárasztó számomra a beküldött hangfelvételeket végighallgatni.				0,726
15. A több adminisztrációs munka miatt nem szeretem az online oktatást.				0,710
16. A felkészülés számomra több időt vesz igénybe.				0,632

Ahogy a fenti 1. táblázatban látjuk, négy alskála különült el a faktoranalízis során, mely alskálák 55%-ban magyarázzák a digitálisattitűd-skála változórendszert. A digitális attitűd mentén neveztük el a létrejött faktorokat: az első faktort Tanulóközpontúnak, a másodikat Digitális virtuóznak, a harmadik faktort Digitálisan kreatívnak, míg a negyediket Nehezen alkalmazkodónak neveztük el.

A digitálisattitűd-skála faktoranalízissel létrejött alskáláinak megbízhatóságát a 2. táblázat mutatja be. A szakirodalom alapján¹⁵ a pszichológiai skálák esetében a 0,6 fölötti Cronbach- α értékek tekinthetők elfogadhatónak.

¹⁵ GLINER: *i. m.* (2017).

2. táblázat: A digitálisattitűd-skála reliabilitásai (Cronbach- α).

(Forrás: OME-adatbázis)

Skálák	Tanulóközpontú	Digitális virtuóz	Digitálisan kreatív	Nehezen alkalmazkodó
Cronbach- α	0,734	0,738	0,636	0,555

Ahogy a 2. táblázatban látjuk, a Nehezen alkalmazkodó alskála 0,6 alatti reliabilitásértékkel rendelkezik, azonban azt valószínűsítjük, hogy ez a kevés (3 db) állítás számából következik. Mivel ez az alskála fedi le a digitális oktatáshoz való negatív hozzáállást, ezért kutatói döntésünk az, hogy bár a megbízhatósági mutatója ennek az alskálának kicsivel elmarad az elfogadhatótól, az elemzésekben szerepeltetjük.

Az adatokat az SPSS 23-as programban rögzítettük. Az adatbázisnak az OME nevet adtuk, amely a kutatás angol nevének kulcsszavaiból alkotott mozaikszó: Online Music Education.

A minta jellemzése

A kérdőívet összesen 352 fő töltötte ki, nemek tekintetében a nők felülreprezentáltsága figyelhető meg (73%). A kérdőívet kitöltő zenetanárok átlagéletkora 44 év, a legfiatalabb kitöltő 21, míg a legidősebb 70 éves volt.

A kérdőív összeállításánál figyelmet fordítottunk arra is, hogy a zenetanárok egy része (36%) nem csak egy intézményben tanít. A különböző intézményekben más körülmények vannak, más a tanulók, hallgatók összetétele, így előfordulhat, hogy ugyanannak a tanárnak intézményenként más-más tapasztalata van. A kérdőív végén így lehetőséget biztosítottunk arra, hogy az esetleges más attitűdöket, eltérő tapasztalatokat a több intézményben tanító kollégák a másik munkahely tapasztalatai alapján is kitöltsék. A zenetanárok több mint fele (62%) egy munkahelyen tanít, 27%-a kettő, 9%-a pedig három munkahelyen dolgozik.

A területi megoszlást tekintve azt láthatjuk, hogy Magyarország minden megyéjéből töltötte ki zenetanár a kérdőívünket (3. táblázat), 8 fő nem adta meg, hogy melyik megyében dolgozik. A 344 fő összesen 399 munkahelyen dolgozik. A táblázat azt mutatja, hogy az első vagy egyetlen munkahely alapján, valamint több állás alapján hogyan oszlik meg a zenetanárok munkahelye a megyék között.

3. táblázat: A minta megoszlása megyénként és a munkahely száma szerint.
(Forrás: OME-adatbázis [N=344])

Megye	Egy vagy első munkahely		Kettő vagy több munkahely	
	Fő	%	Fő	%
Bács-Kiskun megye	12	3,5	16	4,0
Baranya megye	5	1,5	8	2,0
Békés megye	5	1,5	5	1,3
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	15	4,4	22	5,5
Csongrád-Csanád megye	8	2,3	10	2,5
Fejér megye	8	2,3	11	2,8
Győr-Moson-Sopron megye	5	1,5	6	1,5
Hajdú-Bihar megye	68	19,8	91	22,8
Heves megye	3	0,9	5	1,3
Jász-Nagykun-Szolnok megye	20	5,8	32	8,0
Komárom-Esztergom megye	6	1,7	7	1,8
Nógrád megye	1	0,3	2	0,5
Pest megye	82	23,8	104	26,1
Somogy megye	14	4,1	22	5,5
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	23	6,7	28	7,0
Tolna megye	3	0,9	4	1,0
Vas megye	6	1,7	8	2,0
Veszprém megye	11	3,2	15	3,8
Zala megye	2	0,6	3	0,8
Összesen	344	100	399	100,0

A kutatás nem várt eredménye, hogy az online kérdőívet nemcsak Magyarországon élő zenetanárok töltötték ki, hanem magyar anyanyelvű, külföldön élő és dolgozó zenepedagógusok is. A vizsgálatban részt vevők 13%-a külföldön él, legnagyobb számban Romániát, Ukrainát jelölték meg a válaszadók, de voltak kitöltők Ausztriából, Svájcban, Szlovákiából, Olaszországból, Németországból, Finnországból, Észtországból és Kanadából (4. táblázat).

A külföldön élő zenetanárok közül 46 fő összesen 58 munkahelyen dolgozik.

4. táblázat: A külföldön élő zenetanárok területi megoszlása.

(Forrás: OME-adatbázis [N=58])

Ország	Fő	%
Szlovákia	2	3,4
Németország	3	5,2
Románia	11	19,0
Ukrajna	34	58,6
Ausztria	1	1,7
Finnország	2	3,4
Kanada	1	1,7
Észtország	1	1,7
Olaszország	2	3,4
Svájc	1	1,7
Összesen	58	100,0

A kérdőívet kitöltő zenepedagógusok (N=352) arra a kérdésre, hogy az oktatás melyik szintjén tanítanak, 468 választ adtak, vagyis a több munkahelyen dolgozók nem minden esetben tanítanak azonos szinten. A megkérdezett tanárok jelentős többsége (81%) alapfokon tanít, míg 11%-uk közép- és 8%-uk pedig felsőfokú zeneművészeti intézményben oktat.

A vizsgálatban részt vevő zenepedagógusok munkahelyének településtípus szerinti megoszlását az 5. táblázat mutatja, amelyben jól látható a város felülreprezentáltsága.

5. táblázat: Az intézmény településtípus szerinti megoszlása a munkahelyek alapján (%) (Forrás: OME-adatbázis)

Településtípus	egy vagy első munkahely	kettő vagy több munkahely
	%	%
főváros	14	13
megyeszékhely, megyei jogú város	28	28
város	42	41
község – 5000 fő felett	6	6
község – 5000 fő alatt	10	12
összesen	100	100

Az alapfokú zeneoktatás tanárhiánnyal küzd, így gyakran diploma előtt álló egyetemista hallgatót alkalmaznak az intézmények. A kutatásban részt vevő zenetanárok 98%-ának van szakirányú diplomája, 2%-uk a közeljövőben fogja megszerezni a diplomáját. A megkérdezettek átlagosan 21 éve dolgoznak a pályán, a legkevesebb egy éve, de van, aki 51 éve dolgozik. Azt is felmértük, hogy jelenlegi munkahelyükön mióta tanítanak a vizsgálatban részt vevők. A válaszadók átlagosan 14 éve dolgoznak abban az intézményben, ahol jelenleg oktatnak, ezek közül a legkevesebb 1, a legtöbb 46 éve dolgozik ugyanott.

A háttérváltozók között rákérdeztünk arra is, hogy a pedagógusoknak és az oktatóknak jelenleg milyen fokozata van (6. táblázat). A közoktatásban a legtöbben Pedagógus I. és Pedagógus II. fokozatban vannak, 11 főnek nincs fokozata, valószínűleg ők diploma nélküli egyetemi hallgatók vagy óraadók. A felsőoktatásban a művésztanár a legjellemzőbb fokozat, amely a több éve pályán lévő, de nem minősített oktatót takarja.

A megkérdezettek nagy többsége (82%) elsődleges munkahelyén főállásban dolgozik, a minta 11%-a részmunkaidős, 7%-a pedig óraadóként dolgozik. Munkakör szerint a kérdőívet kitöltő zenetanárok 9%-a igazgató, 8%-a igazgatóhelyettes, 12%-a munkaközösség-vezető. További munkakörként 1-1 fő megjelöltte, hogy intézetigazgató, dékánhelyettes, 3 fő pedig azt, hogy tanszékvezető.

A zenetanárok többsége hangszer tanít, de találunk közöttük ének-zene tanárt, magánének-tanárt, korrepetitort, szolfézs-zeneelmélet tanárt, zeneterapeuta-t, kórus- és zenekarvezetőt, népzeneészt és népi énekest is.

A tanulmánykötet további írásai az adatbázis kvantitatív és kvalitatív elemzése alapján létrejött eredményeket mutatja be.

Irodalomjegyzék

- CZÉKMÁN Balázs: *Tablettel támogatott oktatás. Nagyvolumenű nemzetközi és hazai kezdeményezések = Oktatás-Gazdaság-Társadalom*. Szerk. JUHÁSZ Erika - ENDRÖDY Orsolya, Kapitális Nyomda, Debrecen, Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesülete (HERA), 2019, 477-489.
- FORRAY R. Katalin - KOZMA Tamás: *Közösségi tanulás járvány idején = Educatio*, 2021, 30. évf., 1. sz, 36-49.
DOI: 10.1556/2063.30.2021.1.3
- FORRAY R. Katalin - KOZMA Tamás: *Járványnapló*. Kiadatlan kézirat, 2020.
<https://docs.google.com/document/d/1CYn-yRp0KDa5m3cgDvKcmAx5dMIVGqTGS-3K4zpYdNw/edit> (utolsó letöltés: 2021. 06. 19.)
- GLINER, Jeffrey A. - MORGAN, George A. - LEECH, Nancy L.: *Research Methods in Applied Settings. An integrated approach to design and analysis*, 3rd ed., New York, NY: Routledge/Taylor & Francis, 2017.
- HAMRE, Bridget K. - Pianta, Robert C.: *Student-Teacher Relationships = Eds. BEAR, G. G. & MINKE, K. M., Children's needs III: Development, prevention, and intervention*. National Association of School Psychologists, Bethesda, Maryland. 2006, 59-71.
- KETSKEMÉTY László - IZSÓ Lajos: *Az SPSS for Windows programrendszer alapjai. Felhasználói útmutató és oktatási segédlet*. Bp., SPSS Partner Bt., 1996.
- MÁRKUS Edina - KOZMA Tamás (Szerk.): *Learning Communities and Social Innovations*. Debrecen, CHERD & Debrecen University Press, 2019.
<https://dupress.unideb.hu/hu/termek/learning-communities-and-social-innovations> (utolsó letöltés: 2021. 06. 21.)
- POLÓNYI István: *A válasz: az IKT az iskolában - de mi volt a kérdés? = Educatio*, 2017, 26. évf., 2. sz., 257-271.
DOI: 10.1556/2063.26.2017.2.8
- PUSZTAI Gabriella - GYÓRI Krisztina: *Learning Alone - a kapcsolati begyazódás vizsgálata a távolléti oktatás alatt = EDUCATIO*, 2021, 30. évf. 1. sz. 112-125.
<https://doi.org/10.1556/2063.30.2021.1.9> (utolsó letöltés: 2021. 05. 22.)
- RÓNASZÉKINÉ KERESZTES Monika: *Kodályi Kincsek az online térben. A rendkívüli digitális távoktatási rendszer tapasztalatai az alapfokú zeneoktatás szereplői körében*. Bp., Emberi Erőforrások Minisztériuma, 2020. március-június.
- SLAVIN, Robert E.: *Educational Psychology. Theory and Practice*. 7th Edition, Johns Hopkins University, Pearson, 2014.
- SZABÓ Norbert: *A cél szentesíti az (IKT)-eszközt a zeneoktatásban? = Gyermeknevelés - online tudományos folyóirat. Zenei nevelés gyermekkorban*, 2018, 6. évf., 2. sz., 132-138.
- SZÜTS Zoltán: *A digitális pedagógia elmélete*. Bp., Akadémiai, 2020.
DOI: 10.1556/9789634545859
- TÚRÓCZI Imre - MESTER Éva - ZÉMAN Zoltán: *Magyarország versus Covid-19: intézkedések, tapasztalatok, jövőkép = Polgári Szemle*, 2020, 16. évf., 1-3. sz., 78-93.
DOI: 10.24307/psz.(2020).0706
- UNESCO Global Education Coalition. 2020.
<https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/globalcoalition> (utolsó letöltés: 2021. 05. 22.)
- VÁRADI Judit - DEMETER-KARÁSZI Zsuzsa - KOVÁCS Klára: *Extrakurrikuláris, szabadidős tevékenységek és vallásosság összefüggései a lemorzsolódás okaival = KozmaPolisz. Tanulmányok Kozma Tamás 80. születésnapjára. Régió és oktatás XIII*. Szerk. PUSZTAI Gabriella, ENGLER Ágnes, KOCSIS Zsófia, Debrecen, Debreceni Egyetem, 2019.

Sz. Fodor Adrienne – Molnár-Tamus Viktória:

Zeneoktatás szokatlan környezetben

A gyermek, a tanár és az online tér

Absztrakt

A művészeti nevelés, különösen a zenei nevelés eredményességének feltétele, hogy létrejöjjön a pedagógiai folyamatokban a személyes interakció a tanár és a tanítványa között. A hangszeres és énekes órák megtartása az oktatás minden szintjén komoly nehézségekbe ütközött 2020 tavaszán a Covid19-pandémia által okozott megváltozott élethelyzetben. A zenetanár jelenléte, a zeneművek bemutatása, a tanítványok hibáinak azonnali javítása az egyéni hangszerstanulásban és a csoportos zeneoktatásban is elengedhetetlenül fontos.¹⁶ Tanulmányunkban arra keressük a választ, hogy a zenetanárok (N=352) milyen IKT-tudással, technikai lehetőségekkel rendelkeztek ebben az időszakban, milyen internetes felületeket használtak a tanítás során, és készítettek-e saját tananyagot. Az adatokat tartalomelemzéssel és SPSS statisztikai program segítségével elemeztük. Eredményeink azt mutatják, hogy a legidősebb korosztály (61–70 év) rendelkezett a legkevesebb IKT-tudással a karantén kezdetén, de meglepő módon éppen ők fejlődtek a legtöbbet a tavaszi félév során (2020). A tanulási környezet és a megszokott módszerek megváltozása új kihívások elé állította a megkérdezett zenetanárok többségét, akik kreatívan alkalmazkodtak az új helyzethez, 143 fő (40%) még új tananyagokat is készített tanítványainak.

23

Kulcsszavak

online zeneoktatás, művészeti oktatás, zenetanár

¹⁶ KODÁLY Zoltán: *Visszatekintés I. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok.* (Sajtó alá rendezte és bibliográfiai jegyzetekkel ellátta Bónis Ferenc.) Bp., Zeneműkiadó Vállalat, 1982.; *Zenepedagógia tankönyv.* Szerk. VAS Bence, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar, 2015.

Bevezetés

A zenepedagógiai kérdések neveléstudományi szempontú vizsgálata mindig jelen volt a tudományos kutatásokban. 2020 előtt inkább a hagyományos zeneoktatás infrastruktúráját, szereplőit és ezek lehetőségeit vizsgálták, illetve néhány évvel ezelőtt megjelent az IKT-eszközök bevonására irányuló törekvés az ének-zene tantárgy és a tanórán kívüli zenetanulás lehetőségei között. Az elmúlt egy évben elsősorban az online zeneoktatás szerepét, jelentőségét és produktivitását hasonlították a jelenléti zenei fejlesztés sajátosságaihoz, előnyeikhez és hátrányaihoz egy világvárvány kellős közepén.¹⁷ Tanulmányunkban arra keressük a választ, hogy a hatékony hangszertanulás és a csoportos zeneoktatás hogyan, milyen keretek között tudott igazán megvalósulni e világméretű, váratlan társadalmi katasztrófa idején.

Zeneoktatás a hagyományos és az online térben

2020. március 13-án Magyarország Kormánya bejelentette, hogy a Covid19-járvány megfékezése érdekében digitális távoktatási formát rendel el 2020. március 16-tól (1102/2020. III. 14. Kormány határozat)¹⁸. Az intézkedés kiterjedt mind a közoktatásra – benne a művészeti, zenei nevelésre –, mind a tanfolyamokra és a magánintézmények képzéseire is. Az Oktatási Hivatal és a Nemzeti Pedagóguskar az online oktatás támogatására módszertani ajánlásokat fogalmazott meg a művészeti iskolák számára¹⁹, melynek segítségével elindult a digitális távoktatás. Az elmúlt egy évben végzett számos hazai és nemzetközi online zeneoktatásra vonatkozó kutatás eredményei alapján megállapíthatjuk, hogy az oktatás fenntartása érdekében nagyon szoros társadalmi összefogás alakult ki nemcsak külföldön, hanem hazánkban is. Ennek köszönhető, hogy a digitális távoktatásra való áttérés néhány nap alatt megvalósult.²⁰

¹⁷ DAUBNEY, Alison – FAUTLEY, Martin: *Editorial research. Music education in a time of pandemic = British Journal of Music Education*, 2020, 37. évf., 2. sz., 107–114.

¹⁸ *Magyar Közlöny*, 42. szám, 1388., 2020. március 14.

¹⁹ Sz. n.: *Módszertani ajánlás az oktatás megszervezésére a koronavírus-járványban bevezetett, tantermen kívüli, digitális munkarendre az alapfokú művészeti iskolákban*.

²⁰ Calderón-Garrido, Diego – GUSTEMS-CARNICER, Josep: *Adaptations of music education in primary and secondary school due to COVID-19. The experience in Spain = Music Education Research*, 2021, 23. évf., 2. sz.; SCHIAVIO, Andrea – BIASUTTI, Michele – ANTONINI PHILIPPE, Roberta: *Creative pedagogies in the time of pandemic: a case study with conservatory students.*; Csapó Benő: *Ahol eleve hatékonyabb az iskola, ott jobban működik a távoktatás is*. Interjú, www.hvg.hu, 2020. június 16.; Ihász Nóra: *Zenetanulás online. Segítenek, de a tanárt nem helyettesíthetik az alkalmazások.*; THORGERSEN, Ketil A. – MARS, Anette: *A pandemic as the mother of invention? Collegial online collaboration to cope with the COVID-19 pandemic*.

A zenetanulás folyamán, a tantermi hangszeres órák során megvalósuló élő, személyes kapcsolat jelentősége megerősítést nyert. Ez az interaktív oktatási forma nemcsak a tanulóknak jelent speciális élményt, hanem a zenepedagógusoknak is, hiszen az egyénre szabott hangszertanulás nagy fokú egymásra figyelést tesz lehetővé.²¹ A zenetanár a munkája során nemcsak növendékeivel, hanem szüleikkel is aktív kapcsolatot ápol, személyesebbet, mint a köznevelés ének-zene és más jellegű tanóráin, hiszen gyakoribb és jóval közvetlenebb a találkozás velük. Ez a zeneiskolai oktatás és kísérőrendezvényeik – koncertek, művészeti seregszemlék, fesztiválok és versenyek – sajátos jellegéből fakad.

Mindezek megőrzéséhez, a zenei befogadás lehetőségeinek gazdagításához napjainkban az oktatási módszerek átgondolására, változtatására is szükség van. Kutatási eredmények azt bizonyítják, hogy a különféle módszerek, feladatok, eszközök alkalmazása erős motivációs forrás a zenei nevelésben is. A zenei tevékenységekbe való aktív bevonódás, az intrinzik (belső indíttatású) motiváció támogatása, az örömteli zenélés egyéni és közösségi megtapasztalása sokkal élményszerűbb és eredményesebb lehet a sokszínű munkaformákkal vezetett zenei órákon.²² Az utóbbi években ismertté váltak a zeneoktatásban is eredményesen alkalmazható digitális játékok, feladatok, mégsem jellemző ezek gyakori, tanórai használata. A mai tanulók családi és iskolai környezetében általános a számítógépek, okostelefonok mindennapos kezelése, ők már a Z-generáció tagjai, akik könnyen megértik, utánozzák, később elsajátítják, interiorizálják ezek működését. Számos informatikai program létezik ma már, ami segíti a zenei ismeretátadást, képességfejlesztést.²³

Hazánkban jelenleg többségben vannak a pedagógusok között az idősebb korosztály képviselői²⁴, és közülük csak az tudta felvenni a tempót az online oktatással, aki eleve rendelkezett digitális kompetenciákkal, melyek a Nemzeti alaptantervben 2012 óta kiemelt kulcskompetenciaként vannak jelen. A digitális oktatás másik fontos résztvevője és eredményességének feltétele a tanuló, aki eszközök tekintetében rendelkezik a szükséges feltételekkel, és készségszinten már elsajátította az önszabályozó tanulás képességét vagy nyitott és képes an-

²¹ VÁRADI Judit: *Közönségnevelés, élmény-koncert-élmény beépítése a köznevelésbe = Parlando*, 2016, 58. évf., 4. sz., o. n.; SZÜCS Tímea: *A tanári pálya komplex kérdései a zenetanítás tükrében*.

²² JAKOBICZ Dorottya – WAMZER Gabriella – JÓZSA Krisztián: *Motiválás az ének-zene órákon = Gyermeknevelés – online tudományos folyóirat. Zenei nevelés gyermekkorban*, 2018, 6. évf., 2. sz., 18–31.; SZABÓ: *i. m.* (2018), 132–138.; DEÁKY Péter: *Kreativitás a zenei nevelésben és lehetőségei az általános iskolában*.

²³ SZABÓ: *i. m.* (2018), 132–138.

²⁴ Pl.: *Oecd Talis Country Note. Result from Talis 2018*; SZ. FODOR Adrienne – KEREKES Rita: *Művészeti tevékenység és önképzés – A művészetközvetítő pedagógus szakmai megújulásának lehetőségei = Művészeti körkép. Kutatás a művészeti nevelés helyzetéről és lehetőségeiről, a tanórai és tanórán kívüli művészeti tevékenységről és rendezvényekről*. Szerk. VÁRADI Judit, Bp., MMA MMKI, 2020, 37–54.

nak elsajátítására. A digitális távoktatás szereplői (pedagógus, diák, szülő) csak jelentős többletidő ráfordításával tudnak a kitűzött céloknak megfelelő ütemben haladni. A leggyakrabban használt eszközök a kötelezően előírt és a kereskedelem legnagyobbn mértékben jelen lévő termékek lettek.

Komoly probléma az online oktatásból „kimaradt” tanulók bevonása és felzárkóztatása, aminek megoldása még várat magára.²⁵ Mind nemzetközi, mind hazai szinten bebizonyosodott, hogy a hagyományos tantermi tanulás hatékonyabb, mint az online térben történő ismeretszerzés, vagyis egyelőre nem került kihasználásra az ebben rejlő – egyébként számos – lehetőség.²⁶

Az utóbbi évtizedekben a zeneoktatás nem változott jelentősen az oktatás informatikai megújítása ellenére sem. Ugyan a digitális technológia kísérleti jelleggel megtalálható a külföldi közoktatás zenei tantárgyaiban, de a klasszikus hangszeres oktatás ragaszkodott a hagyományokhoz. A pandémia kényszerhelyzetet okozott, amihez a zenetanárok és tanítványaik egyaránt gyorsan és ügyesen alkalmazkodtak előzetes tapasztalatok nélkül is. A művészetoktatás tradicionális modellje kiegészült a digitális kultúrával, amely a metodológia alapos átgondolását kívánta meg, de végül is sikert hozott. Az eddig bevált módszerek digitális környezetben új perspektívát nyitottak.²⁷

A kutatás bemutatása

A zeneoktatás színterének megváltozása új kihívások elé állította a zenepedagógus társadalmat hazánkban is. A Debreceni Egyetem Neveléstudományi Doktor Program és a Zeneművészeti Kar Művészetpedagógiai Kutatócsoportjának tagjai a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézet támogatásával az online művészeti oktatás hatásait és tapasztalatait, valamint a kultúrafogyasztás új megjelenési formáit és annak alkalmazási lehetőségeit vizsgálták 2020 novemberében. Online kérdőívünket (melynek összeállítását két fókuszcsoportos interjú előzte meg) a zenei-művészeti nevelésben részt vevő tanárok, oktatók töltötték ki (N=352). Tanulmányunkban az *Online*

²⁵ PROHÁCZIK Ágnes: *A tantermi és online oktatás (tanítás és tanulás) összehasonlító elemzése.*

²⁶ Camlin, David A. – LISBOA, Tanis: *The digital 'turn' in music education = Music Education Research*, 2021, 23. évf., 2. sz.; PARKITA, Ewa: *Digital tools of music education = Central European Journal of Educational Research*, 2021, 3. évf., 1. sz., 60–66.; VÁRADI, Judit: *New Possibilities in Cultural Consumption. The Effect of the Global Pandemic on Music Listening = Central European Journal of Educational Research (CEJER)*, 3. évf., 1. sz., 1–15.; VERVERIS, Antonis – APOSTOLIS, Aristeidis: *Online Music Education in the Era of COVID-19. Teaching Instruments in Public Music Secondary Schools of Greece During the 2020 Lockdown.*

²⁷ VÁRADI Judit: *Music on the Air = Music Pedagogy in the Context of Present and Future Changes 7. Multidisciplinary Crossroads.* Szerk. VIDULIN, Sabina. *Researches in Music Education*, 159–176, 2021.

tér megjelenése a zeneművészeti oktatásban című kutatás adatait használtuk fel, empirikus elemzésünk alapját az Online Music Education (OME) adatbázis képezte. Kutatási kérdéseink megválaszolásához az alap-, közép- és felsőfokon oktató zenetanárok (ének-zene tanárok, szolfézs- és zeneelmélet-, hangszeres és magánének-tanárok), korrepetitorok, kórus- és zenekarvezetők válaszait SPSS statisztikai elemzésekkel és tartalomelemzéssel dolgoztuk fel.

Számos kutatóhoz kapcsolódva nekünk is meggyőződésünk, hogy a hatékony tanítás meghatározó tényezője a tanár szakmai felkészültsége, személyes motiváltsága és a megújulásra való törekvése. Ez utóbbi különösen beigazolódott 2020 tavaszán, amikor hirtelen kellett a tanítást (minden hozzákapcsolódó feladatával együtt) az online térben megvalósítani. Eszünkbe jutottak Varró Margit szavai: „A zene azért van, hogy örömmel leljük benne. Előadóművész, zenetanár arra hivatott, hogy ezt az örömet továbbadja. A pedagógus, aki elfelejti, hogy ez a cél, vagy ami még rosszabb, elfeledtetni növendékeivel, az megcsúfolja hivatását.”²⁸ De vajon hogyan lehet örömet találni és azt továbbadni a zenetanítás során, amikor csak a laptopon keresztül halljuk tanítványunk zongorajátékát, amikor a monitoron megjelenő kotta mellett csak a kamerakép helyén álló üres téglalapokat látjuk tanítványaink helyett ének-zene órán? És a legfontosabb kérdés: van-e hozzá számítástechnikai tudásunk, hogy a különböző eszközöket és platformokat megfelelően és örömmel kezeljük? Empirikus kutatásunkban ezekre a kérdésekre kerestünk válaszokat, miközben megvizsgáltuk az online térben történő zeneoktatás változásait, az IKT-eszközök használatát, a zenetanárok IKT-tudását.

Eredmények

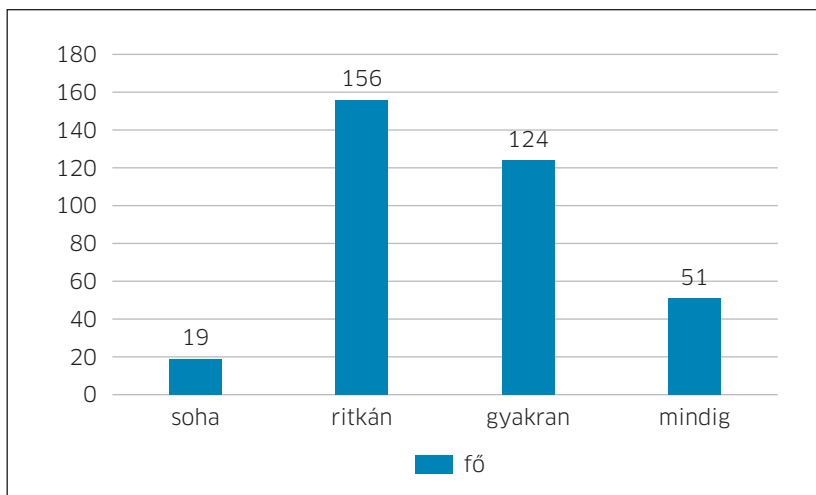
Mint a legtöbb hivatásban, a zenetanári pályán is fontos a folyamatos önképzés. Ez részben szorosan kapcsolódik a szakterülethez, részben pedig más jellegű kompetenciák fejlesztését jelenti. Empirikus kutatásunkban kérdőívünknek azt a szeletét dolgoztuk fel, amelynek fókusza a megkérdezett zenetanárok digitális tudására, felhasználói lehetőségeiknek vizsgálatára irányult. 2020 márciusában sorra alakultak a közösségi média felületein az egymást segítő online zenetanári csoportok, ahol ötleteket, tananyagokat, kottákat, videófelvételeket osztottak meg egymással a csoporttagok, amelyek jelentősen megkönnyítették a (nem csak zene)pedagógusok munkáját.

²⁸ VARRÓ Margit: *Zongoratanítás és zenei nevelés*. Bp., Editio Musica, 1989, 12. A német nyelvű kiadás előszavából idéz: KÖRMENDY Zsolt: *Koncertpedagógia és közoktatás = Neveléstudomány*, 2013, 1. évf., 4. sz., 84-94.

Először arra voltunk kíváncsiak, hogy a kérdőívünket kitöltő zenetanárok a diplomájuk megszerzésén túl részt vettek-e valamilyen képzésben, amely a digitális kompetenciájuk fejlődéséhez járult hozzá. A válaszadók 54%-a (189 fő) vett részt ilyen képzésen, ezért feltételezésünk szerint ők stabilabb IKT-tudással indultak a rendkívüli digitális távoktatás kezdetén.

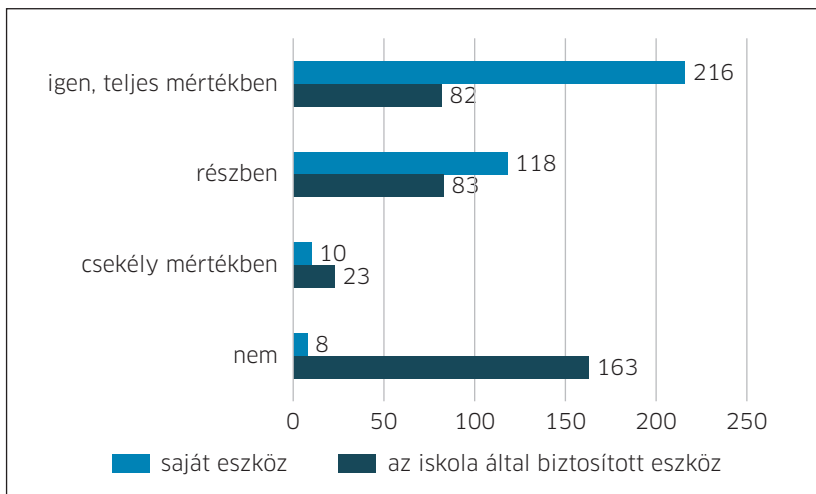
Első kérdéscsoportunk az online oktatás során használt technikai eszközök feltérképezésére irányult. Nagyon nehéz volt hirtelen alkalmazkodni a megváltozott, rendkívül szokatlan helyzethez, melyben a zenepedagógus közösség is kereste a kapcsolódási lehetőségeket a megszokott, tantermi oktatás során alkalmazott módszerek és az új, sokak számára ismeretlen szituációk között. Megkérdeztük, hogy korábban használtak-e digitális eszközöket a tanítás során, és ha igen, milyen gyakorisággal. Válaszadóink (N=350) közül 19 fő soha, 51 fő mindig bevonta tanításába a digitális eszközöket, de sokkal jellemzőbb a két szélső meghatározás közötti alkalmazási gyakoriság (1. ábra).

1. ábra: Digitális eszközök használata a tanítás során az online oktatás előtt. (Forrás: OME-adatbázis, 2021)

A 2. ábrán azt látjuk, hogy milyen arányban használtak saját (N=352), illetve az iskola által biztosított IKT-eszközöket a zenetanárok (N=351). Eredményeink azt tükrözik, hogy a saját eszközök használata volt a leginkább jellemző az online zenetanítás során. A kérdés nem részletezte, hogy már meglévő vagy hirtelen vásárolt készülékek voltak ezek, de feltételezzük, hogy az azonnali lezárások miatt sokaknak nem volt megfelelő az eszközellátottsága.

2. ábra: A digitális oktatás során használt saját és az iskola által biztosított eszközök (fő). (Forrás: OME-adatbázis, 2021)

Fontos volt azt is megkérdezni, hogy milyen infokommunikációs eszközöket tudtak használni a zenetanárok, hiszen azok megléte vagy hiánya erősen befolyásolta az online órák minőségét és hatékonyságát. A kérdéshez kapcsolódó válaszlehetőségek közül többet is megjelölhettek a válaszadók. Az 1. táblázat adatai azt mutatják, hogy a pedagógusok többsége egyszerre több eszközt is használt, az okostelefon gyakori használata mellett a könnyen mozdítható, de a tabletnél nagyobb képernyőjű és több feladatra alkalmasabb laptop/notebook volt a legtöbbet használt technikai eszköz az online oktatás során.

1. táblázat: A zenepedagógusok által használt eszközök az online oktatás során. (Forrás: OME-adatbázis, 2021)

Eszközök	Fő	%
laptop/notebook	300	85,2
okostelefon	291	82,6
asztali számítógép	93	26,4
tablet	64	18,1
e-book	2	0,5
nincs saját eszközem	0	0

Kíváncsiak voltunk arra is, hogy az általunk felajánlott lehetőségeken túl milyen egyéb eszközöket alkalmaztak még a megkérdezettek. A nyitott kérdésre kapott sokféle választ csoportokba rendezve mutatjuk be:

- hagyományos elektronikai eszközök (pl. kazettás magnó, CD-lejátszó, hangfal, diktafon);
- irodatechnikai eszközök (nyomtató, szkennel);
- hangszerek, kották;
- további eszközök a zenei hangzás pontosabb érzékelésére/érezéltetésére, a zenei tananyagok rögzítésére és továbbítására (pl. digitális hangfelvevő, Zoom H4n-hangrögzítő, digitális fényképezőgép, digitális tábla, projektor, asztali számítógéphez/laptophoz csatlakoztatható külső hangszóró, külső hangkártya, mikrofon, fejhallgató, headset, webkamera, dokumentumkamera).

30

Néhány esetben külső segítségre is szükség volt, ahogy azt a „Milyen egyéb eszközöket alkalmazott?” kérdésre adott egyik válaszban olvastuk: „A családtagjaimat! Hiszen oktatóvideó-készítéshez kellett valaki, aki megfelelő szövegben tartja a mobiltelefont!”

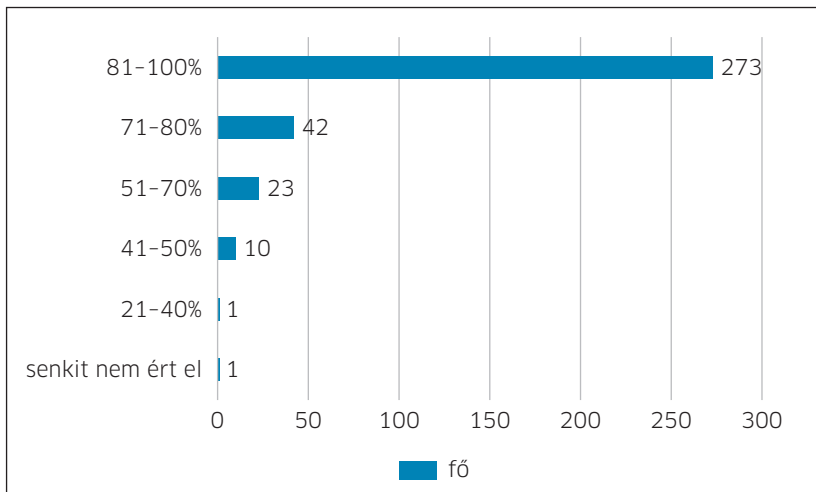
A megváltozott oktatási körülmények, a technikai hiányosságok, az összezárt családok új helyzeteket eredményeztek. A tantermi hangszeres óra nyugodt környezete helyett egyesek számára a család a foglalkozás idejében inkább zavaró volt, mint támogató. Mások viszont éppen örültek ennek a furcsa, az egymás mélyebb megismerését lehetővé tevő helyzetnek, lelkesen mutatták meg tanáraiknak a lakókörnyezetüket, a játékaikat, háziállataikat, és az otthonlét semmittevős óráiban többször elővették hangszereiket, örömmel gyakoroltak és lelkesen várták a következő órákat.

Ezt támasztják alá a 3. ábrán látható adatok is (N=350). Mindössze egy pedagógus jelezte, hogy senkit sem ért el tanítványai közül a rendkívüli digitális oktatás időszakában (5000 fő alatti községben, csoportos zeneiskolai óra keretében), egy kolléga néhányukkal, tíz zenetanár pedig tanítványainak csak kevesebb, mint a felével tudott kapcsolatba lépni. A megkérdezett tanárok 20%-a (65 fő) írta azt, hogy tanítványainak 51–80%-ával sikerült felvennie a kapcsolatot az online órák alkalmával. A legnagyobb csoportba azok a zenepedagógusok tartoznak, akik (majdnem) az összes tanítványukkal tudták folytatni a megkezdett közös munkát.

Szorosan kapcsolódik az előbbiekhöz a következő kérdés: az oktató milyen gyakran tartott élőben online órát? A válaszolók 6,57%-a (23 fő) soha, mivel a technikai eszközök és a megfelelő internetkapcsolat hiánya nem tette lehetővé a zeneórák ilyen formájú megvalósítását. Ilyen esetekben az iskola által használt internetes felületen küldtek tanítványaiknak különböző tanítási tartalmakat a pedagógusok (például énekeket, zenehallgatási anyagokat, játékos zenei feladato-

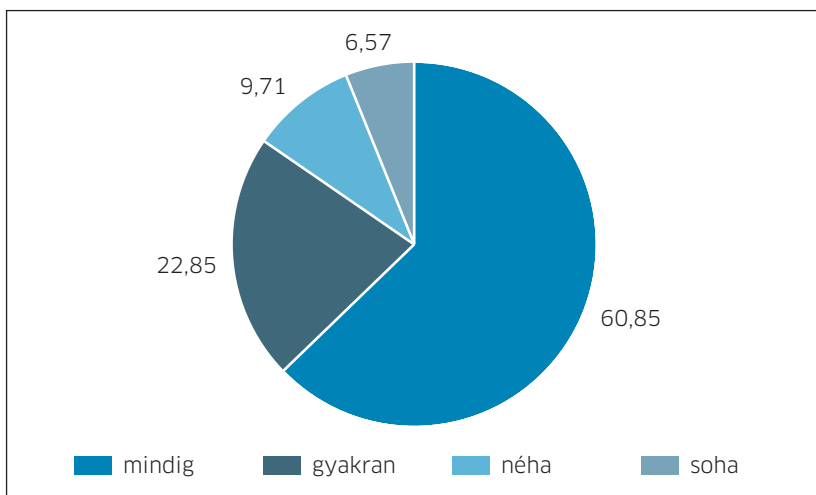
kat). Ezért 32,56% (114 fő) gyakran vagy csak néha, a többség (60,85%, 213 fő) azonban a helyzethez alkalmazkodva továbbra is rendszeresen megtartotta az óráit (4. ábra).

3. ábra: „A rendkívüli digitális oktatás időszakában tanulói hány százalékát tudta elérni az online órák alkalmával?” (Forrás: OME-adatbázis, 2021)

31

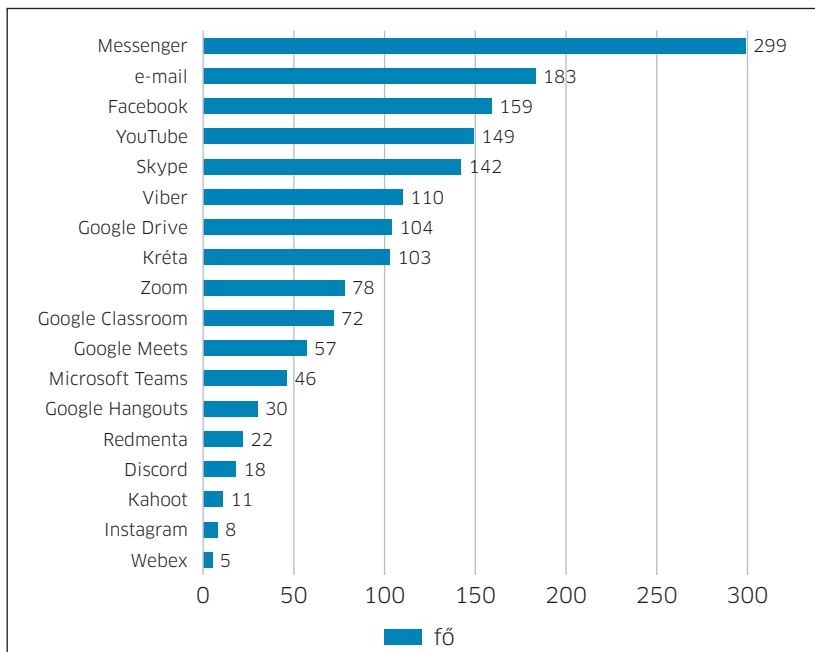
4. ábra: „Milyen gyakran tartott tanulóinak élőben online órát?” (százalék) (Forrás: OME-adatbázis, 2021)

A megfelelő oktatási folyamat során szükséges egy helyszínt is kijelölni, ezért megkérdeztük kérdőívünk kitöltőitől, hogy az iskolájuk biztosított-e virtuális helyszínt, internetes felületet az online tanításhoz. A válaszadók (N=349) kisebbik része (44%-a, 155 fő) számára létrejött iskolájukban egy olyan online tanulási tér, amelyen keresztül megtarthatták az órákat. Azonban előfordult, hogy zenei órák tartására mégsem volt alkalmas az egységes platformhasználat, ilyenkor csak az adminisztrációs feladatokat, írásbeli anyagokat kezelték ezen a helyen a zenetanárok. A személyes kapcsolattartást egy másik, szabadon választott videókommunikációs platformon alakították ki, ahol lehetőség volt csoportos és egyéni órák megtartására is. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy a közösségi csatornáknak nem az oktatás támogatása az elsődleges céljuk, éppen ezért azt is fontos figyelembe venni a kiválasztás során, hogy a különböző életkorú tanulók az online térben is biztonságos környezetben dolgozhassanak.²⁹

A 5. ábrán látható, hogy milyen sokféle online környezetben tartották a kapcsolatot tanítványaikkal a megkérdezett zenetanárok. Kérdőívünk néhány elemét

5. ábra: Az online oktatás során használt platformok. (Forrás: OME-adatbázis, 2021)

²⁹ FARKAS Andrea és szerzőtársai: *Digitális pedagógiai módszertani ajánlások gyűjteménye*. Bp., Oktatási Hivatal, 2021.

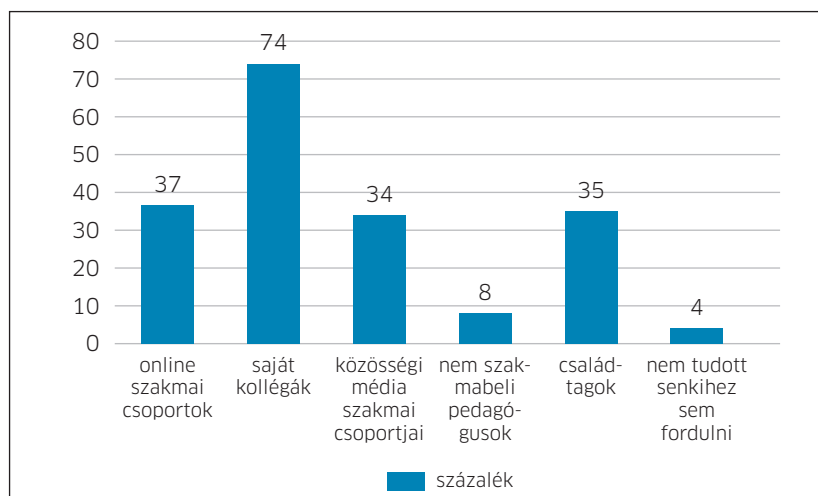
nem (MaxWhere, Neo LMS) vagy csak kevesen (EduBase, 1 fő, Moodle, 4 fő) használták, 31 válaszadó egyéb (nem részletezett) felületet jelölt meg. A néhány pedagógus által előnyben részesített alkalmazásoktól kezdve a szinte mindenki által használt felületekig látjuk, hogyan éltek a szabad választás jogával, és egyrészt az általuk már sokszor alkalmazott, másrészt az újonnan megtanult, de számukra szimpatikus, jól kezelhető, az óra megtartásához leginkább alkalmazkodó programok használatával tartották óráikat.

A digitális tér kiválasztása után annak önálló használata, a tanítási-tanulási folyamat megszervezése óráról órára újabb kérdéseket vetett fel. Az egyes intézményeken belül valószínűleg mindenhol volt olyan kolléga, akihez bátran lehetett fordulni segítségért technikai problémák esetén. Azonban a zenei órákon felhasználható oktatási tartalmak elkészítése speciális módszertani segítségnyújtást igényelt, amelyet ideális esetben az azonos vagy hasonló tanszakon tanító zenetanárok egymást támogatva valósítottak meg.

Megkérdeztük kérdőívünkben, hogy a válaszadók az online oktatásban honnan, kitől tudtak segítséget kérni. Több válasz is megjelölhető volt, a következő, 6. ábra adatai jól szemléltetik, hogy milyen kiemelkedő volt az intézményen belüli tudásmegosztás; legtöbbször a saját kollégáiktól kaptak támogatást (74%, 260 fő). Közel azonos arányban vették igénybe az online szakmai csoportoknak (37%, 130 fő), a közösségi média szakmai csoportjainak (34%, 119 fő) és családtagjaik (35%, 123 fő) közös tudását. Néhányan más szakterületen dolgozó pedagógusok ismereteivel gazdagították tudásukat. Kevesen, mindössze 13 zenetanár

6. ábra: Támogató kollégák, közösségek az online oktatás során.

(Forrás: OME-adatbázis, 2021)

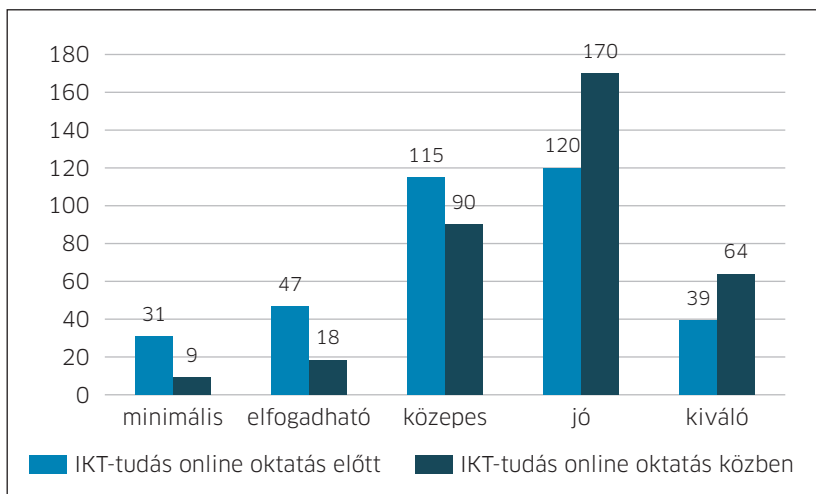

kolléga írta, hogy senkitől sem tudott segítséget kérni. Ez a szám, bár nem tűnik soknak, mégis elgondolkodtató, hogy az életkorukat tekintve (21-55 év közöttiek) leginkább aktív korban lévő válaszadóknak nem volt senki az ismeretségi, baráti, kollegiális körükben, akiktől problémáik megoldására ötleteket, segítséget kaphattak volna. Az „egyéb” lehetőséget 16-an választották, az azonban nem derült ki, hogy máshoz fordultak, vagy olyan digitális kompetenciákkal rendelkeztek, hogy nem volt szükségük segítségre.

Kutatásunk utolsó pontjaként a zenetanárok digitális technológiai tudását tükröző kérdésekre kapott válaszokat mutatjuk be. A 2020 márciusában bevezetett digitális munkarendet megelőző időszakra gondolva³⁰ sokan ítélték digitális technológiai tudásukat közepes szintűnek (33%) vagy annál gyengébbnek (22%). A kérdőív kitöltésének idején kilenc fő továbbra is minimális digitális technológiai tudásról számolt be, azonban 39 főről 64 főre emelkedett azok száma, akik kiválóan ítélték meg saját tudásukat (7. ábra). A legjelentősebb minőségi változásokat a közepes és a jó értékelési szinteken találtuk. A számokat figyelve azt látjuk, hogy a szakmai igényesség, a tanórák digitális környezetben is magas színvonalon való megtartása önképzéssel, a digitális tudást erősen fejlesztve valósult meg a kollégák jelentős részénél.

34

7. ábra: Zenetanárok technológiai tudásszintje. (Forrás: OME-adatbázis, 2021)

³⁰ 2020 márciusára vonatkoztatva 352 fő, 2020 őszére 351 fő adott értékelést.

Érdekes eredményt kapunk, ha korosztályos megoszlásban vizsgáljuk ugyanezeket az értékeket. (28 válaszadó nem jelölte meg az életkorát, így az összehasonlításkor az ő válaszaitak nem tudtuk figyelembe venni.) A kérdőív ötfokozatú skálájának elemei megfelelnek az iskolai osztályzatoknak, így jól láthatók az egyes korosztályok átlagai. Az online oktatás előtti időszakra vonatkozó tudásszint behatárolása során azt tapasztaltuk, hogy a leggyengébb értékelést (átlag 2,9) a legidősebb korosztály adta saját digitális kompetenciaszintjének értékeléseként. Ugyanakkor náluk tapasztaltuk a legnagyobb változást is, hiszen a kérdőív kitöltésének idején ez az értékelés már 3,6 volt, 0,7-tel magasabb, mint az előző, ami közel azonos a 21–30 év közöttiek online oktatást megelőző időszakának tudásszintjével.

A legfiatalabbaktól indulva a kor előrehaladtával folyamatos csökkenés látható mind a két értékelésnél, azonban az is megfigyelhető, hogy az egyre idősebb korosztálynál egyre nagyobb értékelési különbségek olvashatók le. Mindez magyarázható a minimális digitális tudás rendszeres alkalmazása következtében bekövetkezett gyakorlottabb felhasználói szintű tudás megszerzésével, a korosztályi érdeklődéssel, kíváncsisággal. Ugyanakkor elgondolkodtató az a tény, hogy a kezdő, illetve néhány éve tanító zenetanárok miért értékelték ennyire alacsonyra a saját IKT-tudásukat. Szükséges lehet a tanárképző intézményeknek átgondolniuk azt, hogy a hallgatókat milyen módszertani tananyaggal tudják segíteni, hogy a képzés végére felkészültebbek lehessenek ezen a ma már elengedhetetlenül fontos területen is.

2. táblázat: IKT-tudás korosztályos megoszlásban. (Forrás: OME-adatbázis, 2021)

Korosztály (év)	IKT-tudás online oktatás előtt	IKT-tudás online oktatás közben	Különbség
21 – 30	3,7	3,9	0,2
31 – 40	3,4	3,8	0,4
41 – 50	3,2	3,7	0,5
51 – 60	3,0	3,6	0,6
61 – 70	2,9	3,6	0,7

A jelenléti oktatás keretében a digitális eszközök és zenei anyagok többnyire a hagyományos oktatás kiegészítéseként jelennek meg. A digitális oktatás során az online térben a szokásos tananyagok mellett azonban szükséges volt új, digitális tartalmakat készíteni. Jó, ha van olyan tananyag, amelyhez bátran ragszkodhatnak a pedagógusok, de a pandémia időszaka rávilágított arra is, hogy

a helyzettől és a pedagógus kreativitásától, technikai tudásától és lehetőségeitől függően szükséges a módszertani megújulás részeként új tartalmakat is készíteni.

Az általunk korábban felsorolt online platformokon³¹ kívül számos egyedi alkalmazás is felkerült a palettára, ahol digitális anyagokat készítettek a pedagógusok, például Musicators, Prezi, MOOC, MuseScore, Padlet, Survio, Blank Quiz, ClassCraft, Canvas.

143 lelkes zenepedagógus (válaszadóink 40%-a) készített új digitális tartalmat tanítványai számára. Ezekből válogattunk néhányat, hátha az olvasó is ötletet merít belőlük: zeneművek elsajátításához videók, zenetörténeti összefoglalók, magyarázó- és oktatóvideók YouTube-on (pl. összhangzattan tanuláshoz, nádfaragáshoz), fúvósoknak zongorakíséret, dallamíráshoz feladatok, hallásgyakorlatok, tesztek, feladatlapok, filmek, népzenei előadások, többszólamú zeneművek szólamainak felvételei, vizsgavideókból koncertfilm.

Összegzés

A művészetpedagógia fontos célkitűzése a művészeti nevelés megújítása a közoktatásban, a zeneoktatásban. Kutatásunk rámutatott arra, hogy ennek egyik lehetséges iránya, az online tér gazdagabb kihasználása 2020 tavaszán nem lassú folyamat eredményeként, hanem gyors, kényszerű váltás miatt valósult meg. Eredményeink azt mutatják, hogy a tanárok nyitottsága, kreativitása, problémaérzékenysége példaértékű volt. A határtalan lehetőségek ellenére olykor keretek közé zárt megoldásokkal találoztunk, hiszen a digitális tudás különbözőségei miatt a zenetanárok más és más kiegészítő tananyagokkal, online alkalmazásokkal tudták színesíteni, gazdagítani az óráikat. Az online tér folyamatos használata fejlesztette a digitális kompetenciájukat, sokszor új oktatási tartalmak készítésével is próbáltak alkalmazkodni a megváltozott körülményekhez, melyek később, az iskolai jelenléttel történő tanítás során is felhasználhatóak. Azonban az is kiderült a kutatás során, hogy a zenei élmény átadása, az egyéni hangszer-tanulás és a csoportos zenei órák továbbra is a jelenléti, tantermi keretek között tudnak a leghatékonyabban megvalósulni.

³¹ Ld. 5. ábra.

Irodalomjegyzék

- CALDERÓN-GARRIDO, Diego – GUSTEMS-CARNICER, Josep: *Adaptations of music education in primary and secondary school due to COVID-19. The experience in Spain = Music Education Research*, 2021, 23. évf., 2. sz.
DOI: 10.1080/14613808.2021.1902488
<https://doi.org/10.1080/14613808.2021.1902488> (utolsó letöltés: 2021. 05. 20.)
- CAMLIN, David A. – LISBOA, Tanis: *The digital 'turn' in music education = Music Education Research*, 2021, 23. évf., 2. sz.
DOI: 10.1080/14613808.2021.1908792
<https://doi.org/10.1080/14613808.2021.1908792> (utolsó letöltés: 2021. 05. 20.)
- CSAPÓ Benő: *Ahol eleve hatékonyabb az iskola, ott jobban működik a távoktatás is*. Interjú, www.hvg.hu, 2020. június 16.
https://hvg.hu/élet/20200616_CsapoBeno_interju (utolsó letöltés: 2021. 05. 21.)
- DAUBNEY, Alison – FAULTLEY, Martin: *Editorial research. Music education in a time of pandemic = British Journal of Music Education*, 2020, 37. évf., 2. sz., 107–114.
<https://doi.org/10.1017/S0265051720000133> (utolsó letöltés: 2021. 05. 20.)
- DEÁKY Péter: *Kreativitás a zenei nevelésben és lehetőségei az általános iskolában*. http://www.ve-ga.hu/files/irasaink/Deaky_Peter_Kreativitas.pdf (utolsó letöltés: 2021. 05. 27.)
- FARKAS Andrea és szerzőtársai: *Digitális pedagógiai módszertani ajánlások gyűjteménye*. Bp., Oktatási Hivatal, 2021.
https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatasi/tavoktatasi/Modszertani_gyujtemeny_01_08_compressed.pdf (utolsó letöltés: 2021. 05. 20.)
- IHÁSZ Nóra: *Zenetanulás online. Segítenek, de a tanárt nem helyettesíthetik az alkalmazások*.
<https://www.kisalfold.hu/gyor-es-kornyeke/zenetanulas-online-segitenek-de-a-tanart-nem-helyettesithetik-az-alkalmazasok-gyori-zeneszt-kerdeztunk-6182922/> (utolsó letöltés: 2021. 05. 21.)
- JAKOBICZ Dorottya – WAMZER Gabriella – JÓZSA Krisztián: *Motiválás az ének-zene órákon = Gyermeknevelés – online tudományos folyóirat. Zenei nevelés gyermekkorban*, 2018, 6. évf., 2. sz., 18–31.
http://epa.oszk.hu/02400/02411/00014/pdf/EPA02411_gyermekneveles_2018_02_018-031.pdf (utolsó letöltés: 2021. 05. 21.)
- KODÁLY Zoltán: *Visszatekintés I. Összegyűjtött írások, beszédek, nyilatkozatok*. (Sajtó alá rendezte és bibliográfiai jegyzetekkel ellátta Bónis Ferenc.) Bp., Zeneműkiadó Vállalat, 1982.
- Kórmendy Zsolt: *Koncertpedagógia és közoktatás = Neveléstudomány*, 2013, 1. évf., 4. sz., 84–94.
http://nevelestudomany.elte.hu/downloads/2013/nevelestudomany_2013_4_84-94.pdf (utolsó letöltés: 2021. 05. 20.)
- *Magyar Közlöny*, 42. szám, 1388., 2020. március 14.
<https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/9421b74af54379d07ba8934a5fe3180c7f62d0be/megtekintes> (utolsó letöltés: 2020. 03. 14.)
- *Oecd Talis Country Note. Result from Talis 2018*.
https://www.oecd.org/education/talis/TALIS2018_CN_HUN.pdf (utolsó letöltés: 2021. 05. 20.)
- PARKITA, Ewa: *Digital tools of music education = Central European Journal of Educational Research*, 2021, 3. évf., 1. sz., 60–66.
<https://doi.org/10.37441/CEJER/2021/3/1/9352> (utolsó letöltés: 2021. 05. 21.)
- PROHÁCZIK Ágnes: *A tantermi és online oktatás (tanítás és tanulás) összehasonlító elemzése*.
<http://opuseteducatio.hu/index.php/opusHU/article/view/390/672> (utolsó letöltés: 2021. 05. 20.)
- SCHIAVIO, Andrea – BIASUTTI, Michele – ANTONINI PHILIPPE, Roberta: *Creative pedagogies in the time of pandemic: a case study with conservatory students*.
DOI: 10.1080/14613808.2021.1881054
<https://doi.org/10.1080/14613808.2021.1881054> (utolsó letöltés: 2021. 05. 20.)
- SZABÓ Norbert: *A cél szentesíti az (IKT-)eszközt a zeneoktatásban? = Gyermeknevelés – online tudományos folyóirat. Zenei nevelés gyermekkorban*, 2018, 6. évf., 2. sz., 132–138.
- SZ. FODOR Adrienne – KERÉKES Rita: *Művészeti tevékenység és önképzés – A művészetközvetítő pedagógus szakmai megújulásának lehetőségei = Művészeti körkép. Kutatás a művészeti nevelés helyzetéről és lehetőségeiről, a tanórai és tanórán kívüli művészeti tevékenységről és rendezvényekről*. Szerk. VÁRADI Judit, Bp., MMA MMKI, 2020, 37–54.

- SZÜCS Tímea: *A tanári pálya komplex kérdései a zenetanítás tükrében.*
<https://music.unideb.hu/hu/tanari-palya-komplex-kerdesei-zenetanitas-tukreben>
 (utolsó letöltés: 2021. 05. 20.)
- THORGERSEN, Ketil A. – MARS, Anette: *A pandemic as the mother of invention? Collegial online collaboration to cope with the COVID-19 pandemic.*
 DOI:10.1080/14613808.2021.1906216
<https://doi.org/10.1080/14613808.2021.1906216> (utolsó letöltés: 2021. 05. 20.)
- VÁRADI Judit: *Közönségnevelés, élmény-koncert-élmény beépítése a köznevelésbe = Parlando*, 2016, 58. évf., 4. sz., o. n.
<http://www.parlando.hu/NEWPROBE/PARLANDO2016.html#2016-4>
 (utolsó letöltés: 2021. 05. 21.)
- VÁRADI Judit: *New Possibilities in Cultural Consumption. The Effect of the Global Pandemic on Listening to Music = Central European Journal of Educational Research*, 2021, 3. évf., 1. sz., 1–15.
<https://doi.org/10.37441/CEJER/2021/3/1/9345> (utolsó letöltés: 2021. 05. 20.)
- VÁRADI Judit: *Music on the Air = Music Pedagogy in the Context of Present and Future Changes 7. Multidisciplinary Crossroads.* Szerk. VIDULIN, Sabiná. *Researches in Music Education*, 159–176, 2021.
- VERVERIS, Antonis – APOSTOLIS, Aristeidis: *Online Music Education in the Era of COVID-19. Teaching Instruments in Public Music Secondary Schools of Greece During the 2020 Lockdown.*
<https://www.researchgate.net/publication/349105299> (utolsó letöltés: 2021. 05. 20.)
- Sz. n.: *Módszertani ajánlás az oktatás megszervezésére a koronavírus-járványban bevezetett, tantermen kívüli, digitális munkarendre az alapfokú művészeti iskolákban.*
https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/tavoktatas/SNI/ALAPFOKU_MUVESZETOKTATAS_MODSZERTANI_AJANLAS.pdf (utolsó letöltés: 2021. 05. 20.)
- *Zenepedagógia tankönyv.* Szerk. VAS Bence, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar, 2015.

Józsa Gabriella – Szűcs Tímea – Váradi Judit:

A zene tanárok digitális attitűdjére ható tényezők vizsgálata

Absztrakt

Az online oktatás új kihívás elé állította a pedagógus- és oktatói társadalmat. Számos kutatás indult és sok tanulmány született 2020 tavasza óta, amelyek a pandémiás időszakot vizsgálják különböző aspektusból. Kutatók százainak kíváncsiságát keltette fel, hogy egy „élő kísérlet” megfigyelői és feltárói lehetnek. Ezek a vizsgálatok kiterjedtek az oktatás különböző szintjeire az alapfoktól a felsőoktatásig,³² górcső alá véve a pedagógusok,³³ gyermekek,³⁴ szülők³⁵ helyzetét, az IKT-eszközökkel való ellátottságot.³⁶ A kutatók igyekeztek előre jelezni a várható következményeket, illetve levonni a tanulságokat, amelyek révén hasonló helyzetben legközelebb mindannyian könnyebben meg tudjuk állni a helyünket.³⁷ Tanulmányunkban a zeneoktatás helyzetét vizsgáljuk ebben a járvány sújtotta időszakban. Elemzésünkben központi helyet foglal el az érintett nagyrégiók és a településtípus megfigyelése, az életkor és az oktatási tapasztalat jelentőségének felmérése az online oktatás során, valamint az infrastrukturális ellátottság összehasonlítása a hazai és a külföldi térségekben.

39

Kulcsszavak

online oktatás, életkori sajátosságok, településtípus

³² POLÓNYSI István: *Pandémiás oktatás* = *Educatio*, 2021, 30. évf., 1. sz., 3–21.

³³ GYETVAI Viktor: *Felmérés a 2020-as távoktatásról*. Bp., Alapítvány a Diákközpontú Oktatásért, 2020.; KENDE Ágnes – MESSING Vera – FEJES József Balázs: *Hátrányos helyzetű tanulók digitális oktatása a koronavírus okozta iskolabezárás idején* = *Iskolakultúra*, 2021, 31. évf., 2. sz., 76–97.; KÓRÓDI Kitti – JAGODICS Balázs – SZABÓ Éva: *A tanári Énhatékonyság Kérdőív és a Relatív Énhatékonyság Kérdőív pszichometriai vizsgálata* = *Uő: Az észlelt tanári énhatékonyságot befolyásoló tényezők vizsgálata a kényszerű digitális oktatás időszakában*, I. = *Iskolakultúra*, 2020, 30. évf., 10. sz., 38–52.

³⁴ CZIRFUSZ Dóra – MISLEY Helga – HORVÁTH László: *A digitális munkarend tapasztalatai a magyar közoktatásban* = *Opus et Educatio*, 2020, 7. évf., 3. sz., 220–229.; MASONBRINK, Abbey R. – HURLEY, Emily: *Advocating for Children during the COVID-19 School Closures* = *Pediatrics*, 2020, 146. évf., 3. sz.

³⁵ ENGLER Ágnes – MARKOS Valéria – DUSA Ágnes Réka: *Szülői segítségnyújtás a jelenléti és távolléti oktatás idején* = *Educatio*, 2021, 30. évf., 1. sz., 72–87.

³⁶ HERMANN Zoltán: *Hány diákhoz nem jut el az online távoktatás?* Bp., MTA, Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaság-tudományi Intézet, 2020.; OSVÁTH Andrea – PAPP Z. Attila: *Digitális fordulat az oktatásban? A digitális távoktatás tapasztalatai, lehetséges következményei* = *Láttelel a járványhelyzetről*. Szerk. SZABÓ-TÓTH Kinga – SZEPESSY Péter, Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Alkalmazott Társadalomtudományi Intézet, 2020, 179–204.

³⁷ NAHALKA István: *Koronavírus és oktatáspolitikai* = *Educatio*, 2021, 30. évf., 1. sz., 22–35.

IKT-eszközökkel való ellátottság hazánkban és külföldön

Ha az IKT-eszközökkel való ellátottságot vizsgáljuk, érdemes különbséget tenni a közoktatásban és a felsőoktatásban részt vevő tanulók, hallgatók között, illetve külön elemezni az intézmények, tanárok, oktatók és a diákok eszközellátottságát.

Az országos IKT-stratégia fejlesztési terveiről olvashatunk a *Nemzeti Infokommunikációs Fejlesztési Stratégia 2014–2020* című dokumentumban. A dokumentumot összeállítók egyfelől vizsgálták az aktuális állapotot a digitális infrastruktúra és kompetenciák elemzésével, másfelől kitértek a jövőbeli fejlesztésekre a közszolgáltatások, tananyagtartalmak, valamint a kompetenciafejlesztés területén.³⁸ Célként fogalmazódott meg a közoktatásban tanulók digitális kompetenciájának fejlesztése, túllépve az informatika-tantárgy kereteit. Ez az igény visszaköszön az új Nemzeti alaptantervben is. Emellett a köz- és felnőttoktatásban foglalkoztatottak körében elvárásként fogalmazták meg az alapfokú digitális kompetenciák meglétét, foglalkoztatási feltétellé téve azt. 2016-ra célként tűzték ki az iskolák szélessávúinternet-lefedettségét, valamint laptopok, PC-k és tabletek beszerzését.³⁹ Ennek a tervnek a hiányos megvalósulását és annak hatását már látjuk napjainkban.

A felsőoktatásban részt vevő hallgatók IKT-eszközökkel való ellátása kellő mértékű és az alapvető háttértudással is rendelkeznek, így könnyebben átvészeltek a pandémiás helyzetet.⁴⁰ Egészen más képet mutat a közoktatásban részt vevő tanulók eszközellátottsága. Több kutatás foglalkozott ennek felmérésével⁴¹, amelyek megállapították, hogy a családok szocio-ökonómiai háttere jelentősen befolyásolta az online oktatásba való bekapcsolódás sikerességét. Összességében az általános és középiskolás tanulók 15-20%-a minimálisan vagy egyáltalán nem tudott részt venni a távoktatásban.⁴² Ennek oka az eszközhiány mellett az internet-, illetve az áramhiány volt.⁴³ Gyakran előfordult a többgyermekes családokban, hogy a diákoknak be kellett osztani a géphasználatot, mert csak egy számítógép állt rendelkezésre vagy korlátozott volt az elérhető mobilnet.⁴⁴ A kompetenciamérés országos évi jelentései megállapították, hogy 2019-ben

³⁸ TÖRÖK Balázs: *Az IKT oktatási szerepének változása az „Európa 2020” fejlesztési stratégia kontextusában = Új Pedagógiai Szemle, 2013, 63. évf., 11-12. sz., 29-39.*

³⁹ Uo.

⁴⁰ POLÓNYI: *i. m.* (2021), 3-21.

⁴¹ CZIRFUSZ – MISLEY – HORVÁTH: *i. m.* (2020), 220-229.
HERMANN: *i. m.* (2020); OSVÁTH – PAPP Z.: *i. m.* (2020), 179-204.

⁴² HERMANN: *i. m.* (2020).

⁴³ FEKETE Tamás – PORKOLÁB Ádám: *Karanténpedagógia a magyar közoktatásban. A digitális oktatásra történő áttérés eddigi tapasztalatairól = Iskolakultúra, 2020, 30. évf., 9. sz., 96-112.*

⁴⁴ NAHALKA: *i. m.* (2021), 22-35.

a 6. évfolyamosok 11%-a, a 8. osztályosok 9,4%-a és a 10. osztályos tanulók 6,3%-a nem rendelkezett lappal, számítógéppel. 2013 óta megfigyelhető az a folyamat, hogy egyre nagyobb a számítógéppel nem rendelkező családok aránya.⁴⁵ Fodor és munkatársai⁴⁶ leírták tanulmányukban, hogy a családok egy része iskolai végzettségtől függetlenül új digitális eszközöket szerzett be, hogy gyermekeik részt tudjanak venni a távoktatásban. A statisztikai adatok mögött figyelemreméltó társadalmi különbségek figyelhetők meg. Azoknak a 6. és 8. osztályos gyermekeknek, akiknek az édesanyjuk általános iskolai végzettséggel rendelkezik, több mint a fele nem tudott bekapcsolódni az online oktatásba. Ebben az esetben az eszközhiány mellett a szülői segítség hiánya is nehezítette a diákok tanulását a távoktatás alatt. A családok szociális helyzetét figyelembe véve elmondhatjuk, hogy azokban az iskolákban, ahol jó a gyermekek szociális helyzete, nagy százalékban (84%) részt tudtak venni a digitális oktatásban, míg azokban az intézményekben, ahol magas a roma és a HHH-s⁴⁷ tanulók aránya, már csak kétharmaduk tudott bekapcsolódni az oktatásba.⁴⁸

Ha az egyetemek és iskolák eszközellátottságát vizsgáljuk, szintén hiányosságokra bukkanunk. A forráshiány miatt a meglévő eszközök és alkalmazások, platformok nagy része elavult mind az egyetemi, mind a közoktatás szintjén⁴⁹ (Polónyi 2017). Bár a tanárok és az oktatók nagy része rendelkezett a szükséges eszközökkel és internet-hozzáféréssel, a sikeres és minőségi távoktatáshoz szükséges alkalmazások, platformok, programok terén nagyon különböző előzetes tudással rendelkeztek a pedagógusok.

A külföldi tapasztalatok kapcsán Harsányi⁵⁰ munkájában olvashatunk az oroszországi Ivanovói Állami Egyetem helyzetéről a pandémiás időszakban. Súlyos nehézséget jelentettek az instabil platformok, a technikai ellátatlanság, emellett mind a diákok, mind a tanárok digitális képzetlensége. Az észt és finn országos IKT-stratégiáról olvashatunk Racskó⁵¹ írásában. A *Digital Agenda 2020 for Estonia, Ministry of Economic Affairs and Communications*-stratégia céljai között szerepelt a 2014 és 2020 közötti időszakban Észtországban a vidéki régiók területén a nagy sebességű internetkapcsolat és az adatforgalom fejlesztése, valamint az ehhez szükséges infrastruktúra kiépítése. Finnországban a *Produktív*

⁴⁵ POLÓNYI: *i. m.* (2021), 3–21.

⁴⁶ FODOR Éva – GREGOR Anikó – KOLTAI Júlia – KOVÁTS Eszter: *Az egyenlőtlenségek alakulása a koronajárvány idején Magyarországon*. Bp., Friedrich-Ebert-Stiftung, 2020.

⁴⁷ halmozottan hátrányos helyzetű

⁴⁸ KENDE – MESSING – FEJES: *i. m.* (2021), 76–97.

⁴⁹ POLÓNYI István: *A válasz: az IKT az iskolában – de mi volt a kérdés?* = *Educatio*, 2017, 26. évf., 2. sz., 257–271.

⁵⁰ HARSÁNYI Péter: *Iskolák a járvány alatt és után – nemzetközi tapasztalatok* = *Educatio*, 2021, 30. évf., 1. sz., 156–159.

⁵¹ RACSKO Réka: *Digitális átállás az iskolában*. Iskolakultúra-könyvek 52. Bp., Gondolat, 2017.

and inventive Finland: digital agenda 2011–2020-stratégia keretében többek között a digitális menetrend folyamatát határozták meg. Ezekből a dokumentumokból jól látható, hogy az országok érzékelték az IKT fejlesztésének szükségességét mind eszköz, mind kompetencia szintjén, ám erre a tömeges igényre és az online átállásra nem voltak felkészülve ezen országok.

Itt érdemes arról is szólni, hogy az iskolákban szükséges megtalálni az IKT valódi helyét és szerepét. A technológiai fejlődés elől nem tudunk és nem is szabad elbújni, de az rendkívül fontos, hogy a megfelelő helyen és módon alkalmazzuk ezeket a lehetőségeket. Polónyi⁵² véleménye szerint az elérhető információk tömege nem a tanár helyettesítésére való. Viszont az információgyűjtés, a szemléltetés, az adminisztráció és a kommunikáció területén komoly segítséget nyújthat a pedagógusoknak az IKT-eszközök használata.

A településtípus és az online oktatás összefüggései

A szakirodalomban eltérő véleményeket és tapasztalatokat találunk az online oktatás minősége és a településtípus összefüggése kapcsán. Hermann⁵³ szerint lényeges különbségek vannak hazánk különböző területei között. A hátrányos helyzetű térségekben jelentős mértékben rosszabb a helyzet, mint a többi területen. Kende és munkatársai⁵⁴ szerint a település típusa nem meghatározó az internet-hozzáférés szempontjából a kérdőívet kitöltő pedagógusok véleménye alapján.

Az Európai Unió Statisztikai Hivatalának felmérése szerint az utóbbi évtizedben jelentősen nőtt a háztartások internetelérése. Az EUROSTAT adatai szerint, míg 2009-ben a háztartások több mint felének (63%) volt lehetősége otthoni internetelérésre, addig 2019-ben már 90%-ának. Magyarországon valamivel kisebb ez az arány: 2014-ben a háztartások 73%-ának, míg 2019-ben 86%-ának volt internetelérése. Az Európai Unió országaiban településtípus tekintetében átlagban 6%-os eltérés mutatkozik, ugyanakkor ez az arány Magyarországon 10%-os különbséget mutat. A 21. században, amikor az internet már természetes közegként beépült a mindennapok munka- és privát szférájába, a nagyobb városok 91%-os átlaga csak egy százalékkal kevesebb, mint az unió átlaga, ugyanakkor a községek és falvak háztartásainak internetelérése 2019-ben csak 81% volt (1. táblázat).⁵⁵

⁵² POLÓNYI István: *i. m.* (2017), 257–271.

⁵³ HERMANN: *i. m.* (2020).

⁵⁴ KENDE – MESSING – FEJES: *i. m.* (2021), 76–97.

⁵⁵ EUROSTAT, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/digital-economy-and-society/data/database> (utolsó letöltés: 2021. 04. 22.)

1. táblázat: A zenepedagógusok által használt eszközök az online oktatás során. (Forrás: OME-adatbázis, 2021)

	Város	Kisváros	Község, falu
EU	92%	89%	86%
Magyarország	91%	86%	81%

Ez az adat annak tükrében is kevésnek tűnik, hogy a világvárvány előtti év helyzetét tükrözi. 2020-ban már távoktatásban folyt a tanítás, és a munkavállalók nagy része is otthonról dolgozott.⁵⁶

A digitális egyenlőtlenséget vizsgálva Fehérvári megállapítja, hogy Magyarország inkább a leszakadó országok közé tartozik az Európai Unión belül.⁵⁷ Nemcsak az országok között, az internet-hozzáférést tekintve a háztartásokban az urbanizáció mértéke szerint, hanem országon belül is eltérés mutatkozik a régiók szerinti összehasonlításban az internet- és az eszközellátottság területén is. Közép-Magyarország után a dunántúli régió következik, majd a keleti régió, ahol a legrosszabb az ellátottság. A hiányzó vagy gyenge internetkapcsolat sok esetben lehetetlenné tette a bekapcsolódást az online oktatásba, a digitális egyenlőtlenség tanulási egyenlőtlenséghez vezetett.

A kor és a digitális oktatás minősége

Kende és munkatársai⁵⁸ véleménye szerint az idősebb tanárok számára nagyobb kihívást jelentett a digitális oktatásra való átállás, mint a fiatalabb pedagógusoknak. Ők több támogatást és segítséget igényeltek volna mind az infrastrukturális, mind a platformok és tananyagok alkalmazásának területén. Fekete⁵⁹ és munkatársa tanulmányában is találunk utalást arra, hogy az idősebb korosztály nehezebben alkalmazkodik az új helyzetekhez, módszerekhez, így a távoktatás komoly kihívást jelentett számukra.

Horvitz és munkatársai⁶⁰ szerint azok a pedagógusok érzik eredményesebbnek magukat a távoktatási eszközök használata során, akik pozitív visszajelzést

⁵⁶ VÁRADI: *i. m.*

⁵⁷ FEHÉRVÁRI Anikó: *Digitális egyenlőtlenségek Magyarországon = Educatio*, 2017, 26. évf., 2. sz., 157–168.

⁵⁸ KENDE – MESSING – FEJES: *i. m.* (2021), 76–97.

⁵⁹ FEKETE – PORKOLÁB: *i. m.* (2020), 96–112.

⁶⁰ HORVITZ, Brian S. – BEACH, Andrea L. – ANDERSON, Mary L. – XIA, Jiangan: *Examination of Faculty Self-efficacy Related to Online Teaching = Innovative Higher Education*, 2015, 40. évf., 4. sz., 305–316.

kapnak a tanítványaiktól, illetve elkötelezettek e módszerek hosszú távú alkalmazásában.

A pedagógusok és az oktatási szakemberek távoktatás iránti attitűdjét feltáró felmérések szerint a leggyakoribb nehézséget a megfelelő technikai háttér megteremtése jelenti.⁶¹ Érdekes az a megállapítás, miszerint az online tanítás során ugyanazok az alapvető kompetenciák szükségesek, mint az osztálytermi oktatás során.⁶² További érdekesség, hogy az online oktatási módszerekhez fűződő attitűdök kapcsán nemi különbségek figyelhetők meg. Eszerint a nők nyitottabbak és pozitívabb a hozzáállásuk, mint a férfiaknak.⁶³

Jagodics és munkatársai⁶⁴ megvizsgálták, hogy van-e összefüggés az online oktatás tekintetében az életkor, a pályán eltöltött idő, illetve a relatív, úgynevezett énhatékonyság és a tanári énhatékonyság között. Eredményeik szerint nincs szignifikáns összefüggés egyik változó vonatkozásában sem. A kor kapcsán azt is érdemes figyelembe venni, hogy a fiatalabb tanárok már a tanulmányaik alatt találkoztak online oktatási módszerekkel, tehát ennek az előzetes ismeretnek is köszönhetően és a feltételezett pozitívabb attitűd miatt kompetensebbnek érezhetik magukat a távoktatás kihívásaival szemben. A kutatók azonban ebből a szempontból megközelítve sem találtak lineáris kapcsolatot a kor és az életpályán eltöltött idő vonatkozásában az énhatékonysággal összefüggésben. Tehát úgy tűnik, hogy az életkor és a munkatapasztalat, valamint a digitális oktatás minősége és a fellépő nehézségek kapcsán ellentétes kutatási eredmények mutatkoznak.

Az viszont egyértelműen bizonyítható, hogy azok a pedagógusok, akik a hagyományos munkarendben is többször adtak online feladatot, illetve használták az alkalmazásokat és a szükséges platformokat, életkortól függetlenül sokkal hatékonyabbnak és kompetensebbnek érezték magukat a kényszerű online oktatás során.⁶⁵

⁶¹ HATTANGDI, Asish – SHISHIR, Jha – ATANU, Ghosh: *A Literature Review of the Perceptions of Faculty about Technology Enabled Distance Education = International Journal of Arts and Sciences*, 2010, 3. évf., 18. sz., 379–390.

⁶² BAWANE, Jyoti – SPECTOR, Jonathan Michael: *Prioritization of online instructor roles. Implications for competency-based teacher education programs = Distance Education*, 2009, 30. évf., 3. sz., 383–397.

⁶³ HORVITZ – BEACH – ANDERSON – XIA: *i. m.* (2015), 305–316.; SHEA, Peter: *Bridges and barriers to teaching online college courses. A study of experienced online faculty in thirty-six colleges = Online Learning*, 2007, 11. évf., 2. sz., 73–128.

⁶⁴ JAGODICS Balázs – KÖRÖDI Kitti – SZABÓ Éva: *Az észlelt tanári énhatékonyságot befolyásoló tényezők vizsgálata a kényszerű digitális oktatás időszakában, II. = Iskolakultúra*, 2020, 30. évf., 11. sz., 24–43.

⁶⁵ Uo.

A kutatás célja

Kutatásunk célja, hogy feltárjuk a zeneoktatás helyzetét a pandémia alatti online oktatásban. Vizsgálatunkban azt feltételezzük, hogy

1. a zene tanárak növekvő életkora és a pályán eltöltött idő negatív hatással van az online oktatásra és az abban érzett sikerességre,
2. a település nagysága és földrajzi elhelyezkedése befolyással van az online oktatáshoz való hozzáállásra, vagyis minél nagyobb a település, annál pozitívabb az online oktatáshoz való viszonyulás,
3. a külföldön élő zene tanárak az infrastruktúrát illetően nagyobb támogatást kapnak az online oktatás során.

Eredmények és értelmezés

Ahogy Várad Judit és Józsa⁶⁶ tanulmányában láthattuk, a vizsgálatban részt vevő zene tanárak átlagos életkora 44 év. A legfiatalabb kitöltő 21 éves, a legidősebb válaszadó 70 éves volt. Első lépésként terciliseket képeztünk az életkor alapján. Az első tercilisbe a 21–38 év közötti oktatók (n=100), a második tercilisbe a 39–49 évesek (n=94) és a harmadik tercilisbe az 50–70 év közötti (n=107) zenepedagógusok kerültek.

Második lépésként varianciaanalízis segítségével megvizsgáltuk, hogy vannak-e különbségek a faktoranalízissel igazolt digitális attitűdökben (ld. Várad Judit és Józsa tanulmánya) az életkori tercilisek között (2. táblázat).

2. táblázat: A digitális attitűdök és a kortercilisek ANOVÁ-ja.

(Forrás: OME-adatbázis [N=301])

	1. tercilis	2. tercilis	3. tercilis	F (p)
Tanulóközpontú	0,024 (0,963)	0,120 (0,936)	-0,107 (1,079)	1,322 (0,268)
Digitális virtuóz	0,156 (0,994)	0,002 (0,988)	-0,126 (0,991)	2,106 (0,124)
Digitálisan kreatív	-0,163 (0,965)	0,057 (0,977)	0,063 (1,016)	1,716 (0,182)
Nehezen alkalmazkodó	0,038 (0,988)	0,080 (1,021)	-0,120 (0,977)	1,174 (0,311)

⁶⁶ VÁRAD Judit – JÓZSA Gabriella: *A zeneoktatás jellemzői az online térben. A kutatás mintája és módszere = Az online tér megjelenése a zeneművészeti oktatásban és a hangverseny-látogatásban.* Szerk. VÁRAD Judit, Bp., MMA MMKI, 2021.

A varianciaanalízis eredménye azt mutatja, hogy statisztikailag nincs különbség életkor alapján az egyes attitűdökben annak ellenére, hogy az idősebb életkorhoz tartozók (3. tercilis) esetében a digitálisan kreatív attitűdön kívül minden más attitűd esetében a legalacsonyabbak az átlagok. Megnéztük a különbségeket úgy is, hogy csak két csoportra osztottuk életkor szerint a mintát: az első csoportba a 21–45 év közöttiek (N=151) kerültek, őket fiataloknak neveztük. A második csoportban a 46–70 év közöttiek (N=150) vannak, akiket idősebbeknek nevezünk el. A kétmintás t-próbák értékeit a 3. táblázat mutatja.

3. táblázat: A digitális attitűd és a kor szerinti t-próbák.
(Forrás: OME-adatbázis [N=301])

	Fiatalok	Idősebbek	T (p)
Tanulóközpontú	0,101 (0,937)	-0,087 (1,051)	1,646 (0,101)
Digitális virtuóz	0,082 (0,992)	-0,067 (0,995)	1,305 (0,193)
Digitálisan kreatív	-0,062 (0,950)	0,025 (1,030)	-0,678 (0,498)
Nehezen alkalmazkodó	0,019 (1,024)	-0,029 (0,967)	0,424 (0,672)

A t-próbák eredményei is azt mutatják, hogy nincs szignifikáns különbség a fiatalok és az idősebbek között az online oktatáshoz való hozzáállásban.

Megnéztük azt is, hogy van-e különbség életkoronként abban, hogy mennyire érezték magukat sikeresnek a zeneoktatók diákjaik motiválásában és az érdeklődésük fenntartásában a digitális időszak alatt. A kereszttábla-elemzés szerint nincs szignifikáns különbség a tanulók motiváltságában érzett változásban ($\chi^2=2,777$; $p=0,596$) és az érdeklődésük fenntartásában ($\chi^2=12,527$; $p=0,596$) a kor alapján képzett tercilisek alapján.

A megkérdezett oktatók között van, aki egy éve dolgozik a pályán, a legregebben zenepedagógusként tevékenykedő tanár 51 éve. Átlagosan a megkérdezettek 21 éve vannak alkalmazásban. Első körben, ahogy az életkornál, a pályán eltöltött idő szerint is három csoportot hoztunk létre a tercilisek alapján. Ennek megfelelően az első csoportban az 1–15 éve (n=110) a pályán lévők vannak, a másodikban a 16–26 éve (n=103) dolgozók és a harmadik csoportba a 27–51 év (n=108) között alkalmazásban lévő pedagógusok kerültek. A pályán töltött idő és a digitális attitűdök varianciaanalízisét a 4. táblázat mutatja.

4. táblázat: A digitális attitűd és a pályán töltött idő ANOVÁ-ja.

(Forrás: OME-adatbázis [N=321])

	1. tercilis	2. tercilis	3. tercilis	F (p)
Tanulóközpontú	-0,008 (0,941)	0,097 (0,979)	-0,084 (1,079)	0,873 (0,419)
Digitális virtuóz	0,052 (0,962)	0,104 (1,013)	-0,170 (1,009)	2,338 (0,098)
Digitálisan kreatív	-0,138 (0,960)	0,010 (0,947)	0,137 (1,077)	2,093 (0,125)
Nehezen alkalmazkodó	0,111 (0,991)	-0,062 (1,007)	-0,041 (0,999)	0,978 (0,377)

A varianciaanalízis eredményei statisztikailag nem mutatnak különbséget a pályán eltöltött idő alapján a digitális attitűdökben. Következő lépésként két-felé osztottuk a zeneoktatásban töltött évek számát: az első csoportba kerültek a 21 évnél rövidebb ideje, míg a második csoportba a 21 évnél több ideje a pályán lévő oktatók. Ez alapján kétmintás t-próba segítségével néztük meg a különbségeket a digitális attitűdökben (5. táblázat).

47

5. táblázat: A digitális attitűd és a kétértékű pályán töltött idő t-próbái.

(Forrás: OME-adatbázis [N=321])

	1. csoport	2. csoport	T (p)
Tanulóközpontú	-0,002 (0,962)	0,001 (1,043)	-0,038 (0,970)
Digitális virtuóz	0,050 (0,997)	-0,059 (1,000)	0,993 (0,322)
Digitálisan kreatív	-0,099 (0,924)	0,105 (1,066)	-1,838 (0,067)
Nehezen alkalmazkodó	0,118 (0,976)	-0,112 (1,011)	2,078 (0,039)

A t-próba azt mutatja, hogy a *Nehezen alkalmazkodó* attitűdben szignifikáns különbség van a pályán töltött idő alapján. Akik 21 évnél régebben vannak a zeneoktatásban, azok bevallásuk szerint nehezebben alkalmazkodtak az online oktatáshoz, mint azok, akik 21 évnél kevesebb ideje vannak a pályán.

Azonban abban, hogy mennyire tudják a pedagógusok a diákjaik motivációját ($\chi^2=2,563$; $p=0,633$) és érdeklődését fenntartani ($\chi^2=10,009$; $p=0,264$) a digitális oktatásban, nincs különbség sem a pályán eltöltött időből képzett tercilisekben, sem a kétértékű pályán töltött időben ($\chi^2_{\text{mot}}=1,031$; $p=0,597$; $\chi^2_{\text{erd.}}=6,054$; $p=0,195$).

Azt vártuk, hogy szignifikáns különbség lesz az online oktatáshoz való hozzáállásban és a digitális oktatás során érzett hatékonyságban korcsoportonként.

Vagyis azt feltételeztük, hogy az idősebb korosztályhoz tartozók nehezebben alkalmazkodnak a digitális oktatáshoz, és ezáltal kevésbé sikeresek az online oktatás során a tanulók motiváltságának, érdeklődésének fenntartásában, azonban ez a hipotézisünk csak részben teljesült. Ennek oka, hogy életkor szerint nem találtunk különbséget a digitális attitűdökben, azonban a pályán eltöltött idő szerint szignifikáns különbség van a digitális oktatáshoz való nehéz alkalmazkodásban azok között, akik 21 évnél többet vagy kevesebbet dolgoztak zenetanárnaként. A szakirodalom sem mutat egységes képet a kor és a digitális oktatáshoz való hozzáállás között mutatkozó összefüggésben, ahogy jelen vizsgálatunk sem. A motiváció és az érdeklődés fenntartása mint eredményességi mutató tekintetében nem találtunk különbséget sem a kor, sem a pályán töltött idő esetében.

A kérdőív demográfiai részében rákérdeztünk arra, hogy milyen településtípuson található az intézmény, ahol a válaszadó zenetanári tevékenységét végzi. A kitöltők öt kategória közül választhattak: (1) főváros, (2) megyei jogú város/megyeszékhely, (3) város, (4) község 5000 fő felett és (5) község 5000 fő alatt. A válaszadók többsége városi intézményben oktat.⁶⁷ Azt feltételezzük, hogy az intézmény településtípusa szerint különbségek mutatkoznak a digitális attitűdökben. Ennek ellenőrzésére varianciaanalízist végeztünk (6. táblázat).

6. táblázat: A digitális attitűd és a településtípus ANOVÁ-ja.

(Forrás: OME-adatbázis [N=349])

	Főváros	Megyeszékhely	Város	Község 5000 fő fölött	Község 5000 fő alatt	F (p)
Tanulóközpontú	0,395 (1,105)	0,007 (1,014)	0,030 (0,902)	0,181 (0,691)	-0,683 (1,024)	6,224 (0,001)
Digitális virtuóz	0,055 (0,916)	0,170 (0,983)	-0,043 (0,963)	0,254 (0,872)	-0,421 (1,180)	2,585 (0,037)
Digitálisan kreatív	0,252 (1,185)	0,080 (0,966)	-0,150 (0,986)	0,351 (0,986)	-0,064 (0,873)	2,160 (0,073)
Nehezen alkalmazkodó	-0,193 (1,232)	0,120 (1,062)	-0,015 (0,896)	-0,081 (1,162)	0,075 (0,835)	0,808 (0,521)

⁶⁷ VÁRADI – JÓZSA: *i. m.* (2021).

A varianciaanalízis csoportok közötti és az azokon belüli különbségek viszonyát jellemző F értéke a Tanulóközpontú és a Digitális virtuóz elnevezésű attitűdök esetében egyértelműen mutatja, hogy szignifikáns különbségek vannak az intézmény településtípusa alapján. A különbségek nagyságának értelmezését lehetővé tevő Tukey's b-próba szerint az 5000 fő alatti községben elhelyezkedő intézmények zenetanái szignifikánsan alacsonyabb tanulóközpontúságról számoltak be, mint a többi településtípuson tanítók. Más képet mutat a Digitális virtuóz attitűd, ott ugyanis statisztikai különbség csak az 5000 fő fölötti és alatti településtípuson oktatók között van. Az 5000 fő fölötti településtípus zenetanái szignifikánsan magasabb digitális virtuozitásról számoltak be, mint az 5000 fő alatti településen oktatók. A többi településtípus szignifikánsan nem tér el sem egymástól, sem az 5000 fő feletti és alatti községektől.

Magyarországon az Európai Parlament és a Tanács 1059/2003/EK rendeletek előírásai szerint alakították ki a NUTS 1-et (Nomenclature of Territorial Units for Statistics; statisztikai célú területi egységek nómenklatúrája), az úgynevezett statisztikai nagyrégiókat. Ez alapján hazánkban három statisztikai nagyrégió van: (1) Alföld és Észak, (2) Dunántúl és (3) Közép-Magyarország.⁶⁸ Megvizsgáltuk, hogy a nagyrégiók tekintetében mutatkoznak-e különbségek a digitális attitűdök területén. Mivel a vizsgálatban részt vevők bejelölték munkahelyük megyéjét (ld. Várad és Józsa), annak átkódolásával létrehoztuk a három nagyrégió szerinti bontást. Ezután varianciaanalízissel vizsgáltuk meg a különbségeket (7. táblázat).

7. táblázat: A digitális attitűdök nagyrégiók szerinti ANOVÁ-ja.

(Forrás: OME-adatbázis [N=349])

	Észak és Alföld	Közép-Magyarország	Dunántúl	F (p)
Tanulóközpontú	0,189 (1,949)	0,060 (0,906)	-0,054 (1,114)	1,039 (0,355)
Digitális virtuóz	-0,026 (0,976)	0,139 (0,984)	-0,002 (0,993)	0,857 (0,425)
Digitálisan kreatív	0,085 (1,138)	-0,089 (0,908)	-0,052 (1,123)	0,735 (0,481)
Nehezen alkalmazkodó	-0,054 (1,003)	0,057 (0,945)	-0,057 (1,091)	0,442 (0,644)

⁶⁸ Ld. <http://www.kozlonyok.hu/kozlonyok/Kozlonyok/25/PDF/2008/1.pdf>
(utolsó letöltés: 2021. 05. 30.)

A varianciaanalízis eredménye azt mutatja, hogy az online oktatáshoz való hozzáállásban nincs különbség a nagyrégiók között. Eredményeink csak részben igazolták hipotézisünket. Igazolódott, hogy a településtípus hatással van a digitális oktatáshoz való hozzáállásra, azonban a nagyrégiók szerinti bontásban nem találtunk különbségeket a digitális attitűdökben.

A vizsgálatban részt vevők 13%-a külföldön él, legnagyobb arányban Ukrajnában és Romániában, de más országokból is kerültek kitöltők a mintába, pl. Svájc, Finnország csak néhány fővel voltak képviselve, azonban összlétszámuk meghaladja a romániai kitöltők létszámát. Bár nem biztos, hogy egy Ukrajnában és egy Finnországban élő zenetanár ugyanazokkal az oktatási feltételekkel rendelkezik, az egyes országok alacsony elemszáma miatt minden határon túli kitöltőt egy részmintaként kezelünk. Azt feltételezzük, hogy a külföldön élő zenetanárok nagyobb fokú infrastrukturális támogatást kapnak a magyarországi kollégákhoz képest. Az infrastrukturális ellátottságot két kérdés mentén vizsgáltuk. Elsőként arra kérdeztünk rá, hogy az iskola biztosított-e valamilyen eszközt a digitális oktatáshoz a zenepedagógus számára. A tanárok az (1) igen, teljes mértékben, (2) a részben, (3) a csekély mértékben és (4) a nem válaszalternatívák közül választhattak. A keresztábra-elemzés azt mutatja, hogy szignifikáns különbség van a Magyarországon és külföldön tanító zenetanárok között az iskolájuk által biztosított digitális eszközöket tekintve (8. táblázat).

8. táblázat: Az iskolai eszközellátottság keresztábra-elemzése ország szerint. (Forrás: OME-adatbázis [N=350])

		Igen, teljes mértékben	Részben	Csekély mértékben	Nem	χ^2 (p)
Magyarország	n	80	78	21	124	30,170 (0,001)
	%	26,4	25,7	6,9	40,9	
	Korr. reziduum	3,7	2,3	0,7	-5,4	
Külföld	n	1	5	2	39	30,170 (0,001)
	%	2,1	10,6	4,3	8,3	
	Korr. reziduum	-3,7	-2,3	-0,7	5,4	

A magyarországi pedagógusok szignifikánsan többen választották azt, hogy részben vagy teljes mértékben segítette őket iskolájuk eszközökkel a digitális oktatás során, szemben a külföldi munkahellyel rendelkezőkkel. Kutatásunkból az nem derül ki, hogy ennek hátterében milyen okok húzódnak meg. Azt gondol-

juk, hogy valószínűsíthető a külföldi zenetanárok jobb otthoni digitális eszköz-ellátottsága.

Második kérdésünk az eszközellátottsággal kapcsolatban arra vonatkozott, hogy az iskola biztosított-e internetes felületet az online tanításhoz, melyre igennel vagy nemmel válaszoltak a vizsgálatban részt vevők. Ebben a kérdésben a keresztábra-elemzés nem mutatott statisztikai különbséget ($\chi^2=2,043$; $p=0,153$) a magyarországi és a külföldi válaszadók között. Mindkét esetben közel azonos mértékben válaszoltak a pedagógusok (45% igen és 55% nem).

Harmadik hipotézisünk, miszerint a külföldi zeneoktatók nagyobb infrastruktúrában részesültek az online oktatás során, a kérdőív kérdései alapján nem teljesült. Azonban ez lehet, hogy abból adódik, hogy nincs rá szükségük, mert saját eszközellátottságuk is megfelelő szintű a digitális oktatáshoz. Ennek tisztázására további vizsgálat szükséges.

Összegzés

Tanulmányunkban a zenetanárookra jellemző digitálisattitűd-skála faktoranalízissel létrejött alskálái mentén vizsgáltuk a kor, az oktatásban eltöltött idő, a településtípus és a régió hatását, és azok összefüggéseit. A vizsgált háttérváltozók közül egyedül a településtípusnál találtunk szignifikáns eltérést. Az 5000 fő alatti községekben a zenepedagógusok kevésbé boldogultak jól tanítványaikkal az online térben, amely azt eredményezte, hogy nem voltak nyitottak a változásokra és a kihívásra. A régiók szerinti felosztásban nem látszott a digitális attitűd egyenlensége a külföldi kitöltőkkel szemben, a magyarországiak szignifikánsan gyakrabban használták az intézményük által biztosított eszközöket. Eredményeink azt mutatták, hogy az életkor, a tanításban eltöltött idő szerint nincs jelentős különbség az egyes korosztályok között. Az online oktatás váratlansága és a tény, hogy mindenképpen folytatni kellett a tanítást, valószínűleg minden korosztályt átsegített a nehézségen, az oktatás sikere érdekében a pedagógusok elhivatottan néztek szembe a kihívásokkal.

Irodalomjegyzék

- BAWANE, Jyoti – SPECTOR, Jonathan Michael: *Prioritization of online instructor roles. Implications for competency-based teacher education programs = Distance Education*, 2009, 30. évf., 3. sz., 383-397.
- CZIRFUSZ Dóra – MISLEY Helga – HORVÁTH László: *A digitális munkarend tapasztalatai a magyar közoktatásban = Opus et Educatio*, 2020, 7. évf., 3. sz., 220-229.
- ENGLER Ágnes – MARKOS Valéria – DUSA Ágnes Réka: *Szülői segítségnyújtás a jelenléti és távolléti oktatás idején = Educatio*, 2021, 30. évf., 1. sz., 72-87.
- FEHÉRVÁRI Anikó: *Digitális egyenlőtlenségek Magyarországon = Educatio*, 2017, 26. évf., 2. sz., 157-168.
DOI: 10.1556/2063.26.2017.2.1

- FEKETE Tamás – PORKOLÁB Ádám: *Karanténpedagógia a magyar közoktatásban. A digitális oktatásra történő átállás eddigi tapasztalatairól* = *Iskolakultúra*, 2020, 30. évf., 9. sz., 96–112.
- FODOR Éva – GREGOR Anikó – KOLTAI Júlia – KOVÁTS Eszter: *Az egyenlőtlenségek alakulása a koronavírus idején Magyarországon*. Bp., Friedrich-Ebert-Stiftung, 2020. <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/16606.pdf> (utolsó letöltés: 2021. 05. 30.)
- GYETVAI Viktor: *Felmérés a 2020-as távoktatásról*. Bp., Alapítvány a Diákközpontú Oktatásért, 2020. <https://diakparlament.hu/wp/wordpress/wp-content/uploads/2020/11/Felmeres-a-tavoktatasi-ADOM-Diakmozgalom.pdf> (utolsó letöltés: 2021. 06. 12.)
- HARSÁNYI Péter: *Iskolák a járvány alatt és után – nemzetközi tapasztalatok* = *Educatio*, 2021, 30. évf., 1. sz., 156–159.
- HATTANGDI, Asish – SHISHIR, Jha – ATANU, Ghosh: *A Literature Review of the Perceptions of Faculty about Technology Enabled Distance Education* = *International Journal of Arts and Sciences*, 2010, 3. évf., 18. sz., 379–390.
- HERMANN Zoltán: *Hány diákhöz nem jut el az online távoktatás?* Bp., MTA, Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Közgazdaság-tudományi Intézet, 2020. <https://www.mtakti.hu/koronavirus/hany-diakhoz-nem-jut-el-az-online-tavoktatasi-12769/> (utolsó letöltés: 2021. 06. 06.)
- HORVITZ, Brian S. – BEACH, Andrea L. – ANDERSON, Mary L. – XIA, JIANGANG: *Examination of Faculty Self-efficacy Related to Online Teaching* = *Innovative Higher Education*, 2015, 40. évf., 4. sz., 305–316.
- JAGODICS Balázs – KÖRÖDI Kitti – SZABÓ Éva: *Az észlelt tanári énhatékonyságot befolyásoló tényezők vizsgálata a kényszerű digitális oktatás időszakában, II.* = *Iskolakultúra*, 2020, 30. évf., 11. sz., 24–43.
- KENDE Ágnes – MESSING Vera – FEJES József Balázs: *Hátrányos helyzetű tanulók digitális oktatása a koronavírus okozta iskolabezárás idején* = *Iskolakultúra*, 2021, 31. évf., 2. sz., 76–97.
- KÖRÖDI Kitti – JAGODICS Balázs – SZABÓ Éva: *A tanári Énhatékonyság Kérdőív és a Relatív Énhatékonyság Kérdőív pszichometriai vizsgálata* = *Uő: Az észlelt tanári énhatékonyságot befolyásoló tényezők vizsgálata a kényszerű digitális oktatás időszakában, I.* = *Iskolakultúra*, 2020, 30. évf., 10. sz., 38–52.
- MASONBRINK, Abbey R. – HURLEY, Emily: *Advocating for Children during the COVID-19 School Closures* = *Pediatrics*, 2020, 146. évf., 3. sz. https://www.researchgate.net/profile/Emily_Hurley2/publication/342248636_Advocating_for_Children_During_the_COVID-19_School_Closures/links/5ef0b5e8a6fdcc73be94514a/Advocating-for-Children-During-the-COVID-19-School-Closures.pdf (utolsó letöltés: 2021. 05. 30.)
- NAHALKA István: *Koronavírus és oktatáspolitikai* = *Educatio*, 2021, 30. évf., 1. sz., 22–35.
- OSVÁTH Andrea – PAPP Z. Attila: *Digitális fordulat az oktatásban? A digitális távoktatás tapasztalatai, lehetséges következményei* = *Látélet a járványhelyzetről*. Szerk. SZABÓTÓTH Kinga – SZEPESSY Péter, Miskolc, Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Alkalmazott Társadalomtudományi Intézet, 2020, 179–204.
- POLÓNYI István: *A válasz: az IKT az iskolában – de mi volt a kérdés?* = *Educatio*, 2017, 26. évf., 2. sz., 257–271. DOI: 10.1556/2063.26.2017.2.8
- POLÓNYI István: *Pandémiás oktatás* = *Educatio*, 2021, 30. évf., 1. sz., 3–21.
- RACSKO Réka: *Digitális átállás az iskolában*. *Iskolakultúra-könyvek* 52., Bp., Gondolat, 2017.
- SHEA, Peter: *Bridges and barriers to teaching online college courses. A study of experienced online faculty in thirty-six colleges* = *Online Learning*, 2007, 11. évf., 2. sz., 73–128.
- TÖRÖK Balázs: *Az IKT oktatási szerepének változása az „Európa 2020” fejlesztési stratégia kontextusában* = *Új Pedagógiai Szemle*, 2013, 63. évf., 11–12. sz., 29–39.
- VÁRADI Judit: *New Possibilities in Cultural Consumption. The Effect of the Global Pandemic on Music Listening* = *Central European Journal of Educational Research (CEJER)*, 3. évf., 1. sz., 1–15. 2021. <https://ojs.lib.unideb.hu/CEJER/article/view/9345> (utolsó letöltés: 2021. 05. 12.)
- VÁRADI Judit – JÓZSA Gabriella: *A zeneoktatás jellemzői az online térben. A kutatás mintája és módszere* = *Az online tér megjelenése a zeneművészeti oktatásban és a hangverseny-látogatásban*. Szerk. VÁRADI Judit, Bp., MMA MMKI, 2021.
- EUROSTAT DATABASE. *Digital economy and society*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/digital-economy-and-society/data/database> (utolsó letöltés: 2021. 04. 22.)

Kerekes Rita – Kiss Julianna: Csoportos zenei órák az online térben

Absztrakt

A technológiai innovációk fokozatosan nyertek teret az oktatás világában, elsőként a természettudományos tárgyak és az idegen nyelvek tanulásának módszertani palettáját színesítve. A tanítás-tanulás folyamatának új megközelítése a digitális kompetenciák fejlődésének alapvető igényét hozta magával. A zenei nevelés új metodikai lehetőségeit kutatva a zenepedagógiai vizsgálatok elsőként az IKT-eszközök alkalmazására fókuszáltak,⁶⁹ az online térben rejlő lehetőségek a világjárvány előtt kevésbé kerültek a kutatások homlokterébe.⁷⁰ Az online tanulási környezet más-más kihívás elé állította a hangszeres és a csoportos zenei órák oktatóit, meg kellett találniuk a legoptimálisabb alternatívákat tárgyak közvetítéséhez. Kutatásunkban a csoportos zenei órák (szolfézs/zeneismeret, kamarazene, énekkar, zenekar) megvalósulását vizsgáljuk a munkatapasztalat, a korábbi digitális kompetenciák, az eszközhasználat tükrében, a közel egyéves online periódust felölelve. Eredményeink alapján feltételezzük, hogy az új tevékenység-típusok és a virtuális térben működő stratégiák a kontakt oktatás során is színesíteni fogják az órákat. A közösségi muzsikálás, az együtt alkotás formái továbbra is az „ott és akkor” dimenziójában teljesednek ki.

53

Kulcsszavak

zeneoktatás, online zeneoktatás, csoportos zenei órák

⁶⁹ SZABÓ Norbert: *A cél szentesíti az (IKT-) eszközt a zeneoktatásban?* = *Gyermeknevelés*, 2018, 6. évf., 2. sz., 132-138.

⁷⁰ BENEDEK Mónika: *A kevert (online és offline) módszerű hallásképzés lehetőségei: egy kutatás eredményei* = *Parlando*, 2020, 4. sz.; RUIPPÓ, Matti: *Music Education Online*. Sibelius Academy; V. SZÜCS Imola: *Zeneoktatás online? - Lehetőségek és korlátok* = *Pedagógusképzés - személyiségformálás, értékközvetítés, értékteremtés*. Szerk. Tóth Péter - Ósz Rita - Várszegi Ágnes, Bp., Óbudai Egyetem Trefort Ágoston Mérnökpedagógiai Központ, 2014, 344-361.

Bevezetés

A Covid19-járvány megfékezése érdekében hozott korlátozó intézkedések új útra terelték az intézményes oktatást, az online tér számtalan kihívás elé állította az iskolai nevelés minden szereplőjét, és jelentős változást idézett elő a speciális képzési szisztémával rendelkező zeneoktatás területén is. A hangszeres tanulmányokra jellemző mester-tanítvány viszony nemcsak szakmai szempontból meghatározó,⁷¹ hanem a hozzáadott pedagógiai értékében is különleges potenciállal bír.⁷² A csoportos zenei foglalkozások esetében a hangsúly a kohézió, az együttműködésen, az alkalmazkodáson, az együtt alkotás élményén keresztül kialakuló közösségi identitáson alapul. A zeneismeret/szolfézs és ének-zene órák jellegzetessége, hogy az ismeretátadás a készség- és képességfejlesztés keretén belül valósul meg, az új elemek elsajátítása tapasztalati úton történik,⁷³ a művészeti élményt nem lehet tanítani, csak felfedezni.⁷⁴ A közösségi zenélésen alapuló tantárgyak veszélyforrást jelentettek a betegség terjedésében, így ezeket a tevékenységi formákat érintették elsőként a korlátozó intézkedések az intézményekben. Az online tér különböző, videóműködésre alkalmas platformjai a beszédet, az egyéni megszólalásokat teszik lehetővé. Míg a hangszertanulás során a hangszeres zajként való érzékelése, értelmezése jelentette a legnagyobb gátat, a csoportos zenei órák (kamarazene, énekkar, zenekar, szolfézs/zeneismeret) esetében a tantárgyak lényegi eleme sérült, a közös muzsikálás, éneklés.

Kutatásunkban a csoportos zenei órák megvalósulására fókuszálunk. A lehetőségekhez, korlátokhoz való alkalmazkodás során született módszerek olyan kérdéseket vetnek fel, amelyek hosszú távon hatással lehetnek a zenei nevelés jövőjére. Vizsgálatunkban arról is képet kapunk, milyen tényezők befolyásolták az online térben a csoportos foglalkozások hatékonyságát.

Megváltozott oktatás az online tér által nyújtott lehetőségek tükrében

Az internetes játékok, a közösségi kommunikáció technológiai fejlődéséből adódó lehetőségek fokozatosan nyertek teret az oktatás világában, megteremtve a tanulás tér- és időbeli korlátok nélküli dimenzióját.⁷⁵

⁷¹ SZÚCS Tímea: *Az alapfokú művészeti iskola, egy esélynövelő iskolatípus*. Debrecen, Debreceni Egyetem, 2019.

⁷² VÁRADI Judit: *Zenei nevelés gyökerei = Parlando*, 2014, 2. sz.

⁷³ KISS Julianna: *Online zeneoktatás. Tapasztalok és perspektívák*. Elhangzott az Informatika és Oktatás Konferencián, online, 2021. február 11.

⁷⁴ VÁRADI Judit: *Az élménypedagógia szerepe a művészeti nevelésben = Magyar Művészet*, 2019, 7. évf., 3. sz., 59–66.

A távoktatás alternatív e-learning formájából kifejlődő online platformok elősegítik az önálló tanulást, önfejlesztést, tanulói kreativitást és az aktív tanulást, ösztönzik az oktatás módszertani megújulását.⁷⁶ A technológiai fejlődésnek és a fiatalok digitális igényeinek köszönhetően erőteljesen változik az ismeretek tartalma, a közvetítés módja, a tanulók aktivitása, a tanítási folyamat szereplői közötti interakció dinamikája.⁷⁷ Az online tér és a digitális lehetőségek alkalmazása alapvető szemléletváltozást eredményezett a tanítás-tanulás folyamatában,⁷⁸ változást hozott a tanár-diák kommunikációban és együttműködésben is. Az új (online) tanulási környezetben elsősorban a kreativitás alapját képező divergens gondolkodás érvényesül, de nélkülözhetetlen elemei a kommunikáció, az együttműködés és a kritikai gondolkodás is.⁷⁹ Ezek a soft-skillek és a dinamikus megújuló oktatási metódusok tükrözik az egész életen át tartó tanulás ideáját.⁸⁰ A változatos tanulási környezet, a különböző korcsoportok kooperációja, az egyéni kutatómunka jelenti az információs társadalom alapját.⁸¹ Ez nemcsak a diákok tanulási attitűdjét változtatta meg, hanem a tanári önképzés is egy másik szintre emelkedett.⁸²

A Nemzeti alaptanterv minden tantárgy esetében hangsúlyozza a digitális kompetenciák fejlesztését. A közoktatás reformja számos olyan pályázatot indított el (HEFOP, TÁMOP, TIOP, IPR), amelyek támogatják az informatikai és kommunikációs eszközök használatát a tanítási-tanulási folyamatban. A tanári közvetítés hatékonyságát a pedagógusok digitális kompetenciái határozzák meg, az oktatás ilyen módon újabb tanári képességek elsajátítását teszi szükségessé.⁸³

A pedagógustársadalom álláspontja napjainkban is megoszlik az oktatás technológiai megújulásáról, a digitális és online oktatási kultúráról. A tanulók magas szintű felhasználói jártassága visszatartó erővel hat a hagyományos pedagógiai

⁷⁵ FORGÓ Sándor: *Az új média és az elektronikus tanulás = Új Pedagógiai Szemle*, 2009, 59. évf., 8-9. sz., 91-96.; HORVÁTH CZ. János - LÉVAI Jenő - MOLNÁR György: *Oktatás és technológia*. Bp., Typotex, 2014.

⁷⁶ FORGÓ: *i. m.* (2009), 91-96.; TÓTH-MÓZER Szilvia - MISLEY Helga: *Digitális eszközök integrálása az oktatásba. Jó gyakorlatokkal, tantárgyi példákkal, modern eszköztárral*. Bp., Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2019.

⁷⁷ HORVÁTH CZ. - LÉVAI - MOLNÁR: *i. m.* (2014).

⁷⁸ KULCSÁR Zsolt: *Az integrált e-Learning felé*.

⁷⁹ TÓTH-MÓZER - MISLEY: *i. m.* (2019).

⁸⁰ PAPP-DANKA Adrienn: *Az online tanulási környezettel támogatott oktatási formák tanulásmódszer-tanának vizsgálata*. Bp., ELTE Eötvös, 2014.

⁸¹ OLLÉ János: *Az oktatási környezetek tipológiája, eLearning és távoktatás értelmezések*.

⁸² BÚZÁS Zsuzsa: *Információs és kommunikációs technológia alkalmazása a zeneoktatásban. A hagyományostól a modern módszerekig = Parlando*, 2012, 54. évf., 5. sz. <http://www.parlando.hu/2012/2012-5/2012-5-02-Buzas.htm> (utolsó letöltés: 2021. 05. 31.)

⁸³ BÉKÉSI Attila: *Az IKT eszközök az oktatásban*. Szakdolgozat. Debrecen, Debreceni Egyetem, 2010.; TÓTH-MÓZER - MISLEY: *i. m.* (2019); VÁMOS Ágnes (szerk.): *Tanuló pedagógusok és az iskola szakmai tőkéje*. Bp., ELTE Eötvös, 2016, 7-17.

módszereket előtérbe helyező tanárok alkalmazási attitűdjére, míg mások csupán kiegészítő funkciót szánnak a digitális eszközöknek, az internetes forrásoknak megszokott eljárásaik mellett. A tanárok egy másik csoportja naprakész az internet világában, digitális kompetenciájuk magasabb minőséget képvisel az általuk tanított diákoknál. Ők tanórai felkészülésüket is az IKT-eszközök használatára építik, követik az újdonságokat, gyorsan akklimatizálódnak az online térben, magas szintű aktivitást mutatnak a közösségi média felületein.⁸⁴

A tanulást támogató információs és kommunikációs tér felhasználása problémaforrást is jelent, felveti a hol, mikor, miért kérdéskörét. Online tanulási környezetben a tananyag optimális összeállításán túl olyan órai tevékenységek és ellenőrzési mechanizmusok kialakítására kell fókuszálnia a pedagógusoknak, amelyek a tanulók számára az órai anyag önálló feldolgozását teszik lehetővé.⁸⁵ Másrészt olyan hibrid megoldásokat kellett találnia az intézményeknek a pandémiás időszakban, amelyek az előző célrendszerrel összhangban egyszerre tették lehetővé a tanórák valós idejű kivitelezését. A járványt megelőző években az iskolai osztályterem volt a digitális felhasználás elsődleges színtere, optimális keretek között a tanár dönthette el, hogy valóban alkalmas-e az adott platform a tanulási célok megvalósítására. 2020 márciusától a kapcsolattartás formája a virtuális közeg csatornáin folytatódott. Az intézmények lezárásának következményeként felborult az egyensúly, elmosva a határokat az iskola, az otthon és a szabadidő zónái között.

A zeneoktatás lehetőségei az online térben

A zeneoktatás területén növekvő azoknak a vizsgálatoknak a száma, amelyek szorgalmazzák a digitális és online tanítási kultúra eszközeinek alkalmazását. Ennek elsődleges előnyét a zenei érdeklődés intenzitásában, a tanulók tanórai motiváltságában, aktivitásában látják a kutatók.⁸⁶ A hosszabban fenntartható koncentráció, az élményszerűség fokozása, a jobban ösztönözhető gyakorlási folyamatok és a lemorzsolódás csökkentése egyaránt érvként szolgál a zenei

⁸⁴ BUDA András: *IKT és oktatás. Együtt vagy egymás mellett?* Szeged, Belvedere Meridionale, 2017; VÁRADI Judit: *Music on the Air = Music Pedagogy in the Context of Present and Future Changes 7. Multidisciplinary Crossroads.* Szerk. VIDULIN, Sabina. *Researches in Music Education*, 159-176, 2021.

⁸⁵ FORGÓ: *i. m.* (2009), 91-96.; TÓTH-MÓZER - MISLEY: *i. m.* (2019).

⁸⁶ OUREN, Robert William: *The influence of the VIVACE accompaniment technology on selected middle school instrumental students.* PhD thesis, University of Minnesota. 1997.; SHELDON, Deborah A. - REESE, Sam - GRASHEL, John: *The Effects of Live Accompaniment, Intelligent Digital Accompaniment, and No Accompaniment on Musicians' Performance Quality = Journal of Research in Music Education*, 1999, 47. évf., 3. sz., 251-265.; HERBERT, David G.: *On Virtuality and Music Education in Online Environments = Parlano*, 2009; BÜZÁS: *i. m.* (2012)

nevelés digitális megújítására.⁸⁷ Annak ellenére, hogy Ouren már 1997-ben ír a *Vivace Personal Accompanist* szoftver pozitív tapasztalatairól a zenei képességfejlesztés, precizitás, zeneiség (muzikalitás) és az interpretálás dimenzióiban⁸⁸, a tradicionális és hatékony módszertani repertoárral rendelkező zenei oktatás sokáig mellőzte az információs és kommunikációs kultúra eszközeit. Az alkalmazási hajlandóság alacsony mértéke indokolható a kevésbé kiforrott rendszerrel, a digitális anyagok csekély számával, a szaktanárok felhasználói ismereteinek szintjével, a hatékonyság megkérdőjelezésével.⁸⁹

A csoportos zenei órák esetében (zeneismeret/szolfézs, ének-zene) az internetes felületek pozitív hatása a zenehallgatás, a zenei ismeretszerzés, a hallás- és ritmuskészség fejlesztésének területén mutatkoznak meg leginkább. Az utóbbi évtizedekben egyre több program, szoftver vált elérhetővé. A kottaképek okostáblán való megjelenítését kottairó programok segítik (Musescore, Sibelius, Finale), a képességfejlesztésre is több alternatíva áll rendelkezésre. Nemzetközi kitekintésünk során elsősorban az angol nyelven elérhető platformokra fókuszáltunk. A SmartMusic webalapú alkalmazás több oldalról támogatja a zeneoktatást, oktatói és tanuló felülettel, digitális kottatárral rendelkező program. Azonnali visszajelzést ad a teljesítményről, képes a felvételt rögzíteni, és a tanár is azonnali visszajelzéssel élhet a diák felé. A szoftver előnye, hogy segíti a hangszeres gyakorlást, digitális kíséretet, „korrepetíciót” biztosít.⁹⁰

Észak-Írország zenei oktatását a négy különböző tematika köré csoportosított (ritmus, hang, zenekari hangszerek, stílusok) weboldal támogatja, a Musical Mysteries. A felület különlegessége, hogy a tanárokon és a tanulókon kívül a szülőknek is segítséget nyújt abban, hogyan támogassák 7-11 éves gyermekeik zenetanulását.⁹¹ Az Earmasterpro elnevezésű szoftver több mint 2000 zenei leckét tartalmazó program, amely egészen a professzionális szintig kínál fejlődési lehetőséget, otthoni és osztálytermi keretek között biztosítja a hallás- és éneklési készség fejlesztéséhez, zeneelméleti ismeretekhez, stílusokhoz kötődő gyakorlatokat. A szoftver mellett, hogy érzékeli az intonációt, a többszólamú éneklési készség fejlesztésére is alkalmas.⁹² Annak ellenére, hogy a zeneoktatásban valóban alkalmazhatók ezek a külső motivációk, segítő alkalmazások, nem lehet általuk magasabb zenei minőségre szert tenni, mint a hagyományos tanítási metódusokkal. A programok használata ugyan megadja a fejlődés illúzióját,

87 TÓTH-MÓZER – MISLEY: *i. m.* (2019).

88 OUREN: *i. m.* (1997).

89 BÚZÁS: *i. m.* (2012).

90 <https://www.smartmusic.com/> (utolsó letöltés: 2021. 05. 11.)

91 https://www.bbc.co.uk/northernireland/schools/4_11/music/mm/ (utolsó letöltés: 2021. 05. 11.)

92 <https://www.earmaster.com/> (utolsó letöltés: 2021. 05. 14.)

azonban pozitív hatásuk leginkább a motivációban mutatkozik meg. Ezt a véleményt képviselték Sheldon és munkatársai (1999) is, akik fiatal egyetemisták körében a SmartMusic program hatását vizsgálták. Eredményeik azt mutatták, hogy az alkalmazás elődleges előnye a gyakorlás ösztönzésében mutatkozott meg, a digitális hangszerkísérettel való játék jelentette az erősebb motivációt.⁹³ Szintén ennek a programnak a lehetőségeit és korlátait kutatta három középiskolás zenekar bevonásával Tucker (2016). Értekezésében azt emelte ki, hogy a diákok örömmel használták az alkalmazást, de a hatékonyság és a zenei fejlődés tekintetében elsősorban a tanárok felhasználási szintje, felkészültsége, módszertani stratégiája, következetessége volt mérvadó. Ezért fejlesztési és továbbképzési javaslataikban olyan irányokat jelöltek ki, amelyekben tudatosabb az igénybevétel, az alkalmazás szintje. Mindkét fél (tanárok és tanulók) elsősorban az énhatékonyság növekedéséről számolt be.⁹⁴

A hazai szintéren körülnézve a Sulinet Digitális Tudásbázis felületén találunk a köznevelés és a szakképzés számára ingyenesen hozzáférhető pedagógiai segédanyagokat,⁹⁵ azonban az ének-zene tárgynál alig lelhető fel érdemi tartalom. A hazai zenepedagógiai kutatások egy része az ének-zene órákat övező negatív tanulói hozzáállás miatt szorgalmazza a technológiával támogatott tanulási környezetet, a digitális felzárkózást.⁹⁶ A tapasztalat azt mutatja, hogy az ének-zene és szolféztárgyak digitális segédanyagainak kidolgozottsága a korlátozó intézkedések bevezetéséig messze elmaradt a többi tantárgytól. A Szegedi Tudományegyetem Zenepedagógiai kutatócsoportjának munkatársai az *edutainment* és a *gamifikáció* szemléletére alapozva fejlesztették ki a Zenesziget programot. Az online és offline módon is játékos tanulási lehetőségeket kínáló motivációs eszköztár elsősorban az ének-zenei órák módszertani palettáját szeretné segíteni.⁹⁷

Csoportos zenei órák megvalósulása hazai és nemzetközi szintéren

A járványügyi intézkedések, az iskolák bezárása kényszerű lendületet adott az online felületek használatának. Míg Magyarországon a zenepedagógusok azt az iránymutatást kapták, hogy a jelenléti oktatással azonos időben, videokonferenciára alkalmas applikációk segítségével próbálják megtartani óráikat, addig az

⁹³ SHELDON – REESE – GRASHEL: *i. m.* (1999), 25–265.

⁹⁴ TUCKER, Carla Fowler: *A Case Study of the Integration of SmartMusic into Three Middle School Band Classrooms found in Upstate South Carolina*. Education Dissertations and Projects, 2016, 170.

⁹⁵ BÉKÉSI: *i. m.* (2010).

⁹⁶ JANURIK Márta: *Árnylatélmény az iskolai ének-zeneórákon = Magyar Pedagógia*, 2007, 107. évf., 4. sz. 295–320.

⁹⁷ www.zenesziget.eu (utolsó letöltés: 2021. 05. 11.)

ISM (Incorporated Society of Musicians) által végzett felmérés tapasztalatai a kurrikuláris és az extrakurrikuláris szintéren is sok elmaradt foglalkozásról számolt be az Egyesült Királyságban. Az általános iskolai pedagógusok 68%-a, míg a középiskolai tanárok 38%-a nyilatkozott úgy, hogy a megtartott zenei órák száma jelentősen csökkent a járvány következményeként. A tanórán kívüli zenei foglalkozásokat az általános iskolák 72%-a, a középiskolák 66%-a nem tartotta meg. A 2020/2021-es tanévben az általános és középiskolák 10%-ában egyáltalán nem tanítottak zenét az Egyesült Királyságban ebben az időszakban, a zenei órák helyett más tantárgyakat oktattak.⁹⁸

A kórusok, zenekarok, a csoportos zenei órák potenciális veszélyforrást jelentettek a járvány során, így a teljes lezárást megelőző intézkedések is ezeket a tevékenységeket korlátozták leginkább. A hazai tapasztalatok ebben sem voltak egységesek, a közösségi zenélés lehetőségét gyakran maga a fenntartó is befolyásolta. A KÓTA (Magyar Kórusok, Zenekarok és Népzenei Együttesek Országos Szövetsége) 2020 októberében kiadott közleményében az amatőr énekarok próbatevékenységének felfüggesztését javasolta, a hivatásos együttesek is komoly döntéseket hoztak meg a közegészség védelmében. A professzionális együttesek és zenekarok a pandémia alatt kivitelezhető gyakorlata hasonló képet mutat az amatőr énekarok rutinjával.

A magyar kórusélethez hasonlóan más nemzetek énekkarai és zenekarai is a virtuális térben próbáltak boldogulni, fenntartani a kapcsolatot együttesük tagjaival és a közönséggel. A közösségi életérzés ápolása különösen az amatőr, intézményes kereteken kívül működő együtteseknél vált létkérdéssé. Az Egyesült Királyságban 3948 kórustagot kérdeztek meg arról, hogyan élnek meg a közösségi éneklés nélkülözését, milyen alternatívákat kerestek, milyen korlátokkal, lehetőségekkel szembesültek. Jelentős frusztrációt okozott a tagokban, hogy egyetlen platform sem bizonyult alkalmasnak a közös éneklésre. Az egyik lehetséges megoldásként a lenémított mikrofon melletti énekléssel kísérletezett több kórus, míg más énekkarok a valós időben megszervezett összejöveteleiken elsősorban kapcsolattartásra (ápolására) használták a videokonferenciát. További korlátokat jelentettek az online próbákban a különböző technikai hiányosságok (hardverhez, szoftverhez való hozzáférés). Néhány kórus többsávós felvételeket készített, hang- és képi vágásra alkalmas programokkal ismerkedtek meg, plusz tudást halmoztak fel a szerkesztési utómunkák során. Többen kiemelték, hogy felismerték a virtuális tér számos új lehetőségét, ami szélesebb körben tette lehetővé a kapcsolattartást nemcsak a kórusokkal, hanem más művészeti együttesekkel is országos és nemzetközi viszonylatban is. Az énekkari próbák online térben való megvalósulásának pozitív hozadékai az intézményes oktatásban tapasztal-

⁹⁸ UNDERHILL, Jodie: *The heart of the school is missing. Music Education in the Covid 19 crisis.*

taltakkal mutat egyezést, például a rugalmasabb időkezelést, az optimálisabb egyensúlyt a család és a munka között, a kevesebb utazást tekintve. A negatívumok oldalán az egész napos otthonlét miatti szorongás szerepel, valamint a zavaró tényezők az énekkari próbák alatt.⁹⁹

A szakirodalomra támaszkodva elmondhatjuk, hogy habár a videokonferenciára alkalmas felületek segítettek a csoportos foglalkozásoknak átvészelni a lezárás időszakát, rámutattak arra, hogy kizárólag a közös éneklés során valósul meg az alkotás élménye, a közösségi összetartozás, identitás megélése. A hang- és videószerkesztés szélesebb elterjedése, a közösségi médiával kapcsolatos menedzsmenttevékenység, a karvezetők tapasztalatcseréje, ötleteik megosztása felülírják, más szintre emelik az együttesek munkáját övező eszköztárat. Míg a jelenlegi technikai viszonyok nem alkalmasak az online térben történő csoportos muzsikálás feltételeit megteremteni, ennek a területnek a tanulmányozása nagy valószínűséggel ösztönzi az online felületek ilyen jellegű innovációit a jövőben.

60

A kutatás mintája, módszere és a hipotézisek

Vizsgálatunk középpontjában a csoportos zenei órák megvalósulása állt. Olyan kérdésekre kerestük a választ, hogy megvalósultak-e a csoportos zenei foglalkozások a digitális oktatás ideje alatt, mennyire tartották hatékonynak a pedagógusok az online csoportos zenei foglalkozásokat, valamint hogy van-e összefüggés a csoportos zenei foglalkozások online sikere és a pedagógusok munkatapasztalata, digitális kompetenciái és korábbi digitális eszközhasználata között, hogyan tudták kivitelezni az egyes csoportos foglalkozástípusokat a válaszadók.

Kutatásunkban mind a vokális, mind a hangszeres csoportos foglalkozásokra vonatkozóan tettünk fel kérdéseket. Az általunk vizsgált foglalkozástípusok közül a szolfézs/zeneelmélet jelent kivételt, hiszen a kórustól, kamarazenétől és zenekartól eltérően itt a végeredmény nem egy vagy több zenemű színpadra vihető produkcióként való elsajátítása, hanem zenei ismeretanyag (mind gyakorlati, mind elméleti) átadása, a zenei nyelvvel való megismerkedés, a hangszerstanuláshoz és az énekléshez szükséges ismeretek megalapozása a cél. Ennek megfelelően a szolfézsórákon színesebb a pedagógus által alkalmazható tevékenység típusok palettája. A kórusfoglalkozások középpontjában az éneklés áll, a zenekari és kamarazene-foglalkozások fókuszában pedig a hangszerjáték, ezeknél minden egyéb tevékenység típus csak kiegészítő jelleggel jelenik meg.

⁹⁹ DAFFERN Helena – BALMER Kelly – BRERETON Jude: *Singing Together, Yet Apart. The Experience of UK Choir Members and Facilitators During the Covid-19 Pandemic* = *Frontiers in Psychology*, 2021.

A csoportos és egyéni foglalkozások közötti különbségekből és az online tér által szabott lehetőségekből kiindulva feltételeztük, hogy a kórus-, zenekar- és kamarazene-foglalkozások nehezen valósultak meg a digitális oktatás ideje alatt, és ebből adódóan kevésbé voltak hatékonyak, mint a hagyományos, offline órák. Feltételeztük, hogy összefüggés van a munkatapasztalat, az oktatói szint, a korábbi digitális eszközhasználat, valamint a digitális kompetenciák és az online csoportos foglalkozások hatékonysága között.

Az adatok elemzéséhez az SPSS-programot használtuk, gyakoriságokat vizsgáltunk, kereszttábla-elemzések és Khi-négyzet-próba segítségével elemeztük a változókat.

Eredmények

A vizsgált csoportos foglalkozások közül a válaszadók a legnagyobb arányban a kamarazene-t jelölték meg általuk oktatott tárgyként, ezt gyakoriságban a szolfézs és zeneelmélet követte. 10% alatt volt a kórus- és zenekari foglalkozásokat vezető pedagógusok száma a mintában (1. táblázat). A megkérdezettek összesen 82,2%-a tanít valamilyen csoportos zenei foglalkozás keretében.

1. táblázat: A tantárgyat oktató pedagógusok száma.
(Forrás: OME-adatbázis, 2021 [N=288])

Foglalkozás típusa	Fő	%
Kamarazene	147	42,0
Szolfézs/zeneelmélet	79	22,4
Zenekar	33	9,5
Kórus	29	8,3
Összesen	288	82,2

Mielőtt a csoportos foglalkozások kivitelezésének részleteit és az összefüggéseket vizsgáltuk volna, arra voltunk kíváncsiak, milyen arányban valósultak meg ezek az órák az online térben.

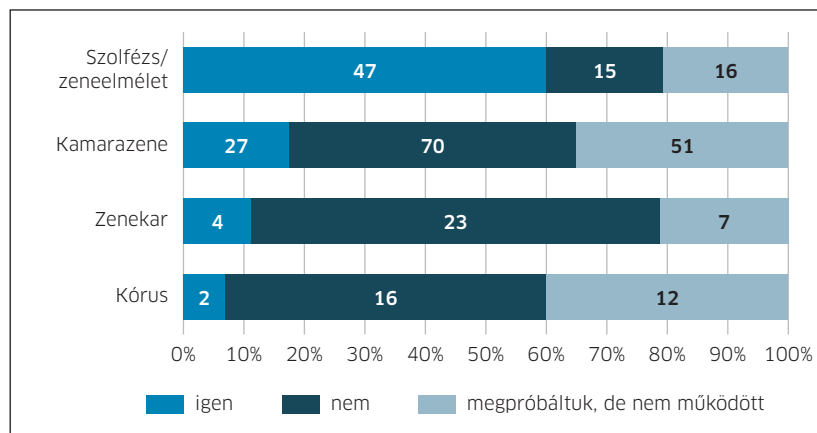
A 2020 elején kialakult vírushelyzet nyomán a digitális oktatás bevezetése hirtelen történt, az oktatók nem kaptak szakirányú felkészítést. Ezért fontosnak tartottuk a megvalósult/nem valósult meg válaszlehetőségek mellett bevezetni a megpróbáltuk, de nem működött válaszkategóriát is ennél a kérdésnél, hiszen komoly oktatói erőfeszítés és a probléma megoldására való törekvés választja

el ez utóbbit a nem valósult meg lehetőségtől. Feltételezésünk beigazolódt: a szolfézs- és zeneelmélet-órákon kívül, melyek 60,3%-ban megvalósultak, a többi csoportos foglalkozás elé leküzdhetetlen akadályt állított az online tér. A kamarazene-óráról 18,2%, a zenekarról 11,8%, a kórusfoglalkozásokról pedig mindössze a válaszadók 6,7%-a nyilatkozta azt, hogy megvalósultak a digitális oktatás ideje alatt is. A kórus esetében a legnagyobb a próbálkozást követő kudarc aránya: 40% tett kísérletet arra, hogy a foglalkozást valamilyen formában megtartsa, azonban minden igyekezet ellenére ez nem valósult meg (1. ábra). A szolfézs/zeneelmélet-órák esetében a megvalósulás aránya magasabbnak bizonyult a tanórán kívüli zenei órák Egyesült Királyságban mért adataihoz képest, de azt figyelembe kell vennünk, hogy jelen kutatás célcsoportja nem a közoktatási, hanem a művészetoktatási intézmények pedagógusai voltak.¹⁰⁰ Egyik csoportos foglalkozás esetében sem érkezett azonban olyan válasz, hogy más tantárgyat tanítottak volna a pedagógusok az adott tárgy helyett, mindössze más tevékenység típusokkal próbálták kiváltani az online térben nem kivitelezhető óraelemeket.

62

1. ábra: Csoportos zenei foglalkozások megvalósulása online.

(Forrás: OME-adatbázis, 2021 [N=290])

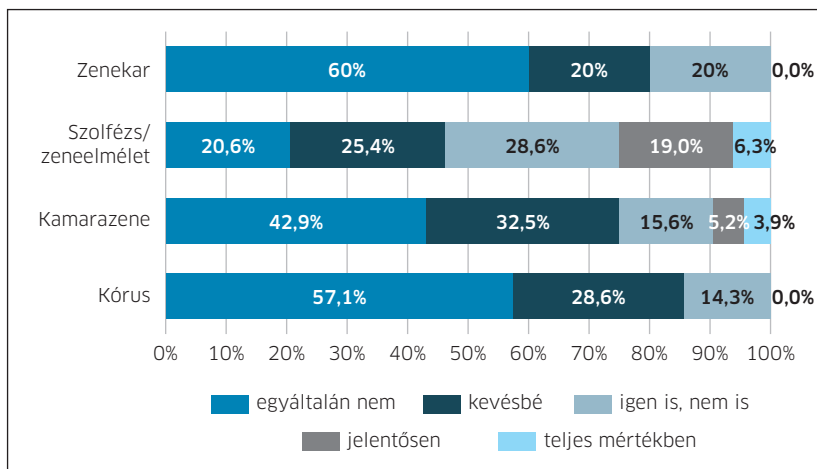

A zeneórák hatékonyságának meghatározásakor fontos mutató rövid távon a bemeneti és kimeneti tudásszint közötti különbség, hosszú távon a zene iránti elköteleződés, a zene szeretetének kialakulása, a zenélési kedv növekedése.

¹⁰⁰ UNDERHILL: *i. m.* (2020).

Mivel kutatásunk keresztmetszeti vizsgálat, és a tanulók tudását nem vizsgáltuk, a megkérdezettek szubjektív megítélése alapján kirajzolódó órahatékonyságról tudunk képet adni a pedagógusok véleménye alapján. A megkérdezettek olyan ötfokú skálán jelölték a hatékonyság szintjét, ahol az 1=egyáltalán nem, 5=teljes mértékben a két végpont (2. ábra).

2. ábra: Az online csoportos zenei foglalkozások hatékonysága a pedagógusok véleménye alapján. (Forrás: OME-adatbázis, 2021 [N=164])

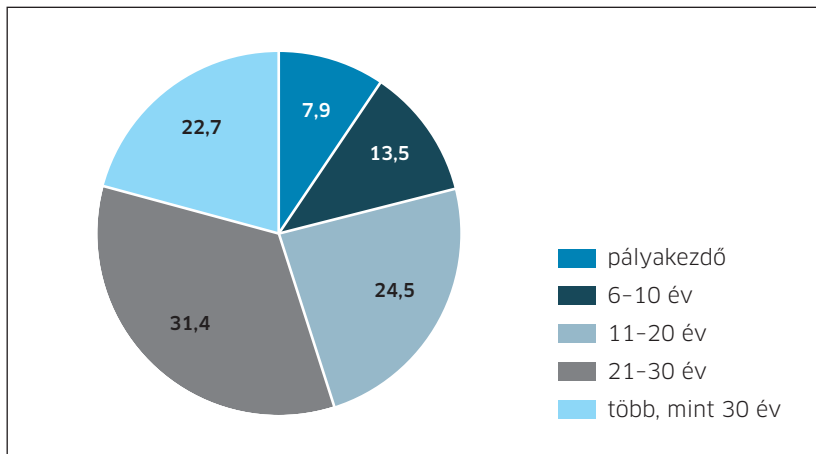
A 2. ábrából kiderül, hogy a csoportos zenei foglalkozások hatékonysága a megvalósulás mértékéhez hasonló rangsorba rendeződik. A megkérdezettek a szolfézs/zeneelmélet-órákat ítélték meg a leghatékonyabbnak, de ez is csak közelít a skála semleges középpontjához. A kamarazene-órák kapott értékei a kevésbé hatékony skálaponthez állnak a legközelebb, matematikailag a zenekar és a kórusfoglalkozások is e pont felé kerekítendőek, azonban a 2. ábrából leolvasható, hogy mindhárom óratípus esetében a leggyakrabban előforduló válasz az 1=egyáltalán nem hatékony volt.

Fontosnak tartottuk megvizsgálni a megkérdezettek munkatapasztalatát. A kapott adatokból egy nagy tapasztalattal bíró pedagógusokkal ellátott szakma képe rajzolódik ki.

A csoportos zenei foglalkozásokat tartó válaszadók 31,4%-a rendelkezik 21–30 év közötti, 24,5%-uk 11–20 év munkatapasztalattal, a 30 évnél régebben tanítóké is viszonylag magas (22,7%). A 10 évnél rövidebb ideje pályán lévő oktatók aránya 21,4%. A munkatapasztalat és a csoportos zenei órák online megvalósulása között szignifikáns összefüggést nem találtunk. Véleményünk szerint

ez pozitív képet fest a mintában többségben lévő 20 évnél régebben tanító pedagógusokról, akik számára nem jelentett nagyobb problémát az új körülményekhez való alkalmazkodás, mint a kevesebb tapasztalattal rendelkező, ezért valószínűsíthetően a digitális világban szocializálódott kollégáik számára (3. ábra).

3. ábra: Megkérdezettek munkatapasztalata (%).
(Forrás: OME-adatbázis, 2021 [N=229])

A kérdőívben szerepelt arra vonatkozó kérdés, hogy a válaszadó az alapidiplomáján felül részt vett-e valamilyen képzésben, amely hozzájárult a digitális kompetenciájának fejlődéséhez. Feltételeztük, hogy az ilyen irányú plusz felkészültség összefüggésben volt a csoportos órák megvalósulásával, azonban a két változó között nem mutatkozott szignifikáns összefüggés. A 350 megkérdezett közül 53,3% vett részt ilyen képzésben korábban.

A háttérváltozók közül az oktatói szint mutatót szignifikáns összefüggést a szolfézs/zeneelmélet-órák online megvalósulásával, a két változó Khi-négyzet-próbájánál a $\chi^2=13,277$, $p=0,01$ értékeket kaptuk (2. táblázat).

Feltételeztük, hogy a korábbi digitális eszköz-használat és az online csoportos zeneórák megvalósulása között létezik összefüggés. Feltételezésünk a szolfézs/zeneelmélet-órák esetében igazolódott be.

A két változó Khi-négyzet-próbájánál a $\chi^2=13,786$, $p=0,032$ értékeket kaptuk. A többi csoportos zenei foglalkozástípus és a korábbi digitális eszköz-használat között szignifikáns összefüggést nem találtunk (3. táblázat).

A kutatás megkísérelte feltérképezni, hogyan változott meg a zenei órák menete a digitális oktatás ideje alatt, milyen tevékenységeket, módszereket alkal-

2. táblázat: Az online csoportos zenei foglalkozások hatékonysága és az oktatói szint keresztábra-elemzése. (Forrás: OME-adatbázis, 2021 [N=78])

			Milyen szinten tanít			Összesen
			alapfok	középfok	felsőfok	
Online is megvalósultak a szolfézs- és/vagy zeneelmélet-órák?	igen	Válaszok száma	31	10	6	47
		Adj. Res.	-3,6	2,8	2,1	
	nem	Válaszok száma	15	0	0	15
		Adj. Res.	2,2	-1,7	-1,2	
	megpróbáltuk, de nem működött	Válaszok száma	16	0	0	16
		Adj. Res.	2,3	-1,7	-1,3	

65

3. táblázat: Az online csoportos zenei foglalkozások hatékonysága és a korábbi digitális eszköz-használat keresztábra-elemzése. (Forrás: OME-adatbázis, 2021 [N=78])

			Az online oktatás előtt használt-e digitális eszközöket munkája során?				Összesen
			soha	ritkán	gyakran	mindig	
Online is megvalósultak a szolfézs- és/vagy zeneelmélet-órák?	igen	Válaszok száma	0	20	16	11	47
		Korrigált maradék	-2,5	-0,5	-0,1	2,4	
	nem	Válaszok száma	1	8	5	1	15
		Korrigált maradék	0,3	0,7	-0,1	-1,0	
	megpróbáltuk, de nem működött	Válaszok száma	3	7	6	0	16
		Korrigált maradék	2,8	-0,1	0,3	-1,9	
összesen		Válaszok száma	4	35	27	12	78

maztak a pedagógusok a célok elérése érdekében. Nyitott kérdések segítségével vizsgáltuk, hogyan tudták a megkérdezettek kivitelezni az egyes csoportos zenei foglalkozásokat. A válaszokat a tartalomelemzés módszerével csoportosítottuk kulcsszavak és -kifejezések, majd témakörök mentén.

A kamaraórák lényege a kis csoportban történő hangszeres együtt zenélés. A megkérdezettek az alábbi megvalósulási formákra tértek ki válaszaikban: szó-

lampróba volt helyette vagy a tanuló felvétel megszólaltatásával egy időben játszott a saját szólamát (16); az egyes szólamok felvétele külön-külön, majd összeszerkesztése (11); sehogy nem valósult meg a foglalkozás (7); felvételek küldésével valósult meg az óra (4); egy családban vagy egymáshoz közel élők gyakoroltak együtt (3).

A valós idejű együtt zenélés, éneklés, ami a kamaramuzsika alapfeltétele, a digitális oktatás során nem tudott megvalósulni. A pedagógusok kreatívnak bizonyultak ebben a kérdésben, és más tevékenységekkel gondoskodtak az oktatás folytonosságáról, a tanulók érdeklődésének fenntartásáról. A legjellemzőbb volt a szólamok külön-külön való gyakorlása: „*A kamaraórák nagy része szólampróbával telt. Mikorra mindenki megtanulta a saját szólamát, kijelöltünk egy tagot, akit mindenki hallott, a többiek lenémított mikrofonnal játszottak a kijelölt »szólistával«.* A tanár számára értékelhetetlen az így előadott darab, de legalább a tanuló hallja a másik szólamot is. Vannak olyan online felületek, amiken megoldható az azonos időben való együtt játszás, de ezek használatára a tanulók technikailag nincsenek felkészülve.” (válaszadó) A növendékek által hang- vagy videófelvételen előre rögzített szólamok utólagos összeszerkesztése jelentős technikai-digitális felkészültséget feltételez a pedagógus részéről, az új munkaforma a növendékek számára is kihívást jelentett: „*Mindenki egyesével is megmutatta az adott zenei részletet. A közös éneklés csak úgy tudott megvalósulni, hogy egy kivételével mindenki kikapcsolt mikrofonnal énekelt. Egy-egy tanulási folyamat végén hangfelvételeket küldtek a növendékek, illetve néhány kiemelt esetben közös videók, úgynevezett karanténvideók is készültek (egy adott zenei alap segítségével készítette el mindenki a saját videóját, majd ezt összeillesztettem).*” (válaszadó)

A válaszadók szerint csak ezen a kompromisszumos úton sikerült valamenynyire megvalósítani a zenei előadást. Járható útnak bizonyult még a kiscsoportos vagy egyéni foglalkozás annak ellenére, hogy számottevően nagyobb időráfordítást igényelt az oktatótól. A kamarazenei foglalkozások helyett teret kapott a zenehallgatás, felvételek küldése, elemzése. Egy-egy válaszadó arról számolt be, hogy az egy háztartásban vagy egymáshoz közel élő diákok találkoztak közös gyakorlásra: „*Testvérek között működött egy-egy négykezes, de csak úgy, hogy az anyjuk amatőr zenész, így neki adtam az instrukciókat.*” Az online kamarazenélés tapasztalatát az egyik válaszadó szavaival lehetne tömören összefoglalni: „*nem kamaraórák, hanem kamarafelvételek készültek.*”

Az online szolféz- és/vagy zeneelmélet-órák kivitelezésénél is változatos képet mutatott a pedagógusok által választott tevékenységformák sora: valós idejű online óratartás különböző platformokon (19); digitális tananyag készítése és kiküldése: videó, ppt, hangfelvétel, játékok (15); feladatküldés és -ellenőrzés (22); egyéni korrepetálás (5); csak az elméleti rész valósult meg (3); nagyon nehezen vagy sehogy nem valósult meg az óra (10).

Rendkívül sokoldalú a felhasznált platformok, módszerek, tevékenységi formák, szervezési formák sora, ennél a csoportos zenei tevékenységénél figyelhető meg a legnagyobb sokszínűség. A válaszadók többsége ötvözte a különböző stratégiákat az oktatás sikere érdekében: *„Valós időben tartottam meg az óráimat. Előre vettem fel az anyagokat, készítettem elő a szükséges kottaanyagot. A hanganyagokat közvetlenül óra előtt töltöttem fel, míg a kottaanyagot az adott feladat ellenőrzéséhez ütemeztem. Bizonyos feladattípusoknál a tanulókkal közösen, szóban ellenőriztük a feladatokat. A házi feladatokat a tanulók Classroom-felületre töltötték fel, amelyekre írásos formában kaptak értékelést és minősítést.”* (válaszadó) A szolfézs/zeneelmélet-óra egyik fontos megkülönböztető vonása, hogy itt sokkal hangsúlyosabb szerepet játszik az elméleti tananyag, valószínűleg ezért válhatott ez a foglalkozás a leghatékonyabbá a kamarazenével, a zenekarral és a kórusokkal szemben. Kiemelendő a szolfézszt online oktatók elkötelezettsége és energiabefektetése: gyakran tartottak valós idejű online órákat, készítettek digitális tananyagot. Ez utóbbi is széles skálán mozgott: oktatóvideó vagy hanganyag készítése, előre felvett zenei tollbamondások, online tesztek és játékok, digitális szemléltetőeszközök, digitális dallamíró példatár készítése egyaránt megtalálható volt.

Az online kóruspróbák mutatták a legalacsonyabb megvalósulási arányt a zenekari foglalkozások mellett. Alternatívaként jelent meg a válaszok között az egyéni korrepetíció, a szólamtanulás (1), a felvételek küldése (2), valamint egyéb alternatív tevékenységek az óra ideje alatt: zenehallgatás, játékos feladatok, kvízek (2). Kutatásunk eredménye egybecsengett a témában már korábban publikált munkák következtetéseivel: a közös éneklés hiánya kulcsmomentumként jelent meg a kórusfoglalkozások alacsony megvalósulási arányában; mind a kórustagokban, mind a pedagógusban frusztrációt okozott a közös ének elmaradása.¹⁰¹ A kamarazenéhez hasonlóan itt is a szólamok külön-külön gyakorlása szorította háttérbe az online tér szabta keretek között nem megvalósítható közös, valós időben történő együtténeklést. A pedagógusok kreatívan, más típusú, de online is lehetséges tevékenységekkel próbálták meg tanítványaikat lekötöni (zenehallgatás, játékos feladatok, elméleti ismeretek átadása): *„A hallgatókkal egyesével foglalkoztam, az év során tapasztaltak szerint a kóruspróbával megegyező időben. Kb. 10-15 perc jutott egy hallgatóra, amelyeken egy-egy mű szólamait dolgoztuk ki. Ez időben meghaladta a kóruspróbák valódi idejét, azonban így érezhető volt, hogy az adott feladatokról nem mondunk le teljes egészében. Olyan feladatokat is adtam, amelyek során egy megadott kórusfelvétel belső szólamait kellett énekelniük. Ez az alternatíva nyilván nem egyenértékű egy énekkari próbával, de így mégis volt némi befektetett munka és kapcsolat a művekkel és*

¹⁰¹ DAFFERN – BALMER – BRERETON: *i. m.* (2021).

a hallgatókkal. A művek szólamait a hallgatóknak ezen felül fel kellett venniük, és a Classroom-felületre feltölteniük.” (válaszadó) Az online kórusfoglalkozások esetében kevésbé volt jellemző, hogy a pedagógusok visszaküldendő feladatokat kérjenek tanítványaiktól. Egy válaszadó számolt be arról, hogy a diákok által külön-külön felvett szólamokat utólag összeszerkesztették videó formájában.

A zenekari próbák a kórushoz hasonlóan hátrányos helyzetbe kerültek az oktatás online térbe költözésével. Olyan alternatív tevékenységek vették át az egy időben való zenélés helyét, mint a szólamtanulás (5 fő), a felvételek küldése (3 fő), valamint a zenehallgatás (2 fő) és az egyéni korrepetíció (1 fő). A megvalósulás alacsony arányának okait kutatva arra a következtetésre jutottunk, hogy a csoportos zenei foglalkozások közül az online térben a legnehezebben kivitelezhető forma a zenekaré. Mind a hang- vagy videófelvétel, mind az utólagos összeszerkesztés komoly technikai feltételeket és ismereteket igényel (tulajdonképpen olyan stúdiómunkát otthoni körülmények mellett, valamint a megfelelő technikai felszerelést, amellyel az oktatók többsége nem rendelkezik, illetve nincs hozzá kellő tapasztalata), amelyek nem állnak a pedagógusok és a diákok többségének rendelkezésére. A kórusfoglalkozásokhoz hasonlóan a digitális oktatás ideje alatt itt sem valósult meg az együtt zenélés, ennek helyét főleg a szólamok külön-külön való tanulása és a küldött felvételek hallgatása vette át: „Elküldtem a szólamokat és videón visszaküldték, majd javítottam a hibákat és újra visszaküldték a felvett anyagot.” (válaszadó) Itt is előfordult, hogy a pedagógus más típusú tevékenységgel próbálta meg helyettesíteni az óra eredeti tartalmát, mint például a zenehallgatás: „Csak szólamok gyakorlása volt és zenehallgatás a tanult és tanulandó darabokkal.” (válaszadó)

Összegzés

A zeneoktatás virtuális térben való megvalósulása több kérdést is felvetett. A legfontosabb, hogy a zenepedagógus személyéhez köthető, a zenei nevelés egyik legkülönlegesebb aspektusa a mester-tanítvány viszony. A technológiának az az illúziója, hogy az embereket feltétlenül közelebb viszi egymáshoz, hamis és leegyszerűsítő. A gyors információcsere, a zenetanulásra alkalmas számtalan platform ellenére a befogadás és a közvetítés minősége egyaránt sérül annak ellenére, hogy a közelmúltban még nem tudtunk élni optimálisan az online tér adta lehetőségekkel.¹⁰²

A csoportos zenei foglalkozások megvalósulásával kapcsolatos feltételezésünk beigazolódott: a szolfézs- és zeneelmélet-órákon kívül, melyek 60,3% arány-

¹⁰² HERBERT: i. m. (2009).

ban valósultak meg, a többi csoportos foglalkozás elé elháríthatatlan akadályt állítottak az online keretek. A vizsgált foglalkozások hatékonysága eredményeink alapján a megvalósulás arányához hasonló rangsorba rendeződött: a válaszadók szerint a szolfézs/zeneelmélet-órák voltak a leghatékonyabbak, de ezek effektivitása is a skála semleges középpontjához közelít. Az eredmények elemzése rávilágított, hogy a korábbi digitális eszközhasználat, valamint az oktatói szint és az online csoportos zeneórák megvalósulása között a szolfézs/zeneelmélet-órák esetében létezik összefüggés.

A zeneoktatás online térbe való áthelyeződése értékes tapasztalatokkal segítette elő a zenepedagógusok módszertani kincsesházájának gyarapodását. Kutatásunk eredményeinek elemzésekor kiderült, hogy az online zeneoktatás során alkalmazott módszerek egy része sikeresen hozzájárulhat a hagyományos, offline zeneoktatás színesebbé tételéhez, aktualizálásához: növelhető a zenei érdeklődés intenzitása, az élményszerűség fokozásával és a jobban ösztönözhető gyakorlati folyamatokkal fenntartható a növendékek motivációja.¹⁰³ Ugyanakkor az online térben a csoportos zenei foglalkozások leglényegesebb tevékenységformája vesz el: az együtt zenélés, az együtt éneklés. A közösségi muzsikálás élménye nélkül nem lehet teljes a diákok zenével való ismerkedése, hiszen a csoportos zenélés olyan elválaszthatatlan, szerves részét képezi a zenetanulásnak, amely nemcsak a zenei képességeket fejleszti, hanem alkalmazkodásra, toleranciára, empátiára, szabálykövetésre, fegyelemre, kitartásra és felelősségvállalásra is neveli a zenét tanulókat.

Irodalomjegyzék

- BÉKÉSI Attila: *Az IKT eszközök az oktatásban*. Szakdolgozat. Debrecen, Debreceni Egyetem, 2010.
https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/105068/Szakdolgozat_Bekesi_Attila_titkosított.pdf?sequence=1 (utolsó letöltés: 2021. 05. 21.)
- BENEDEK Mónika: *A kevert (online és offline) módszerű hallásképzés lehetőségei: egy kutatás eredményei* = *Parlando*, 2020, 4. sz.
http://www.parlando.hu/2020/2020-4/Benedek_Monika.pdf (utolsó letöltés: 2021. 02. 02.)
- BUDA András: *IKT és oktatás. Együtt vagy egymás mellett?* Szeged, Belvedere Meridionale, 2017.
- BÚZÁS Zsuzsa: *Információs és kommunikációs technológia alkalmazása a zeneoktatásban. A hagyományostól a modern módszerekig* = *Parlando*, 2012, 54. évf., 5. sz.
<http://www.parlando.hu/2012/2012-5/2012-5-02-Buzas.htm> (utolsó letöltés: 2021. 05. 31.)
- DAFVERN Helena – BALMER Kelly – BRERETON Jude: *Singing Together, Yet Apart. The Experience of UK Choir Members and Facilitators During the Covid-19 Pandemic* = *Frontiers in Psychology*, 2021. DOI: 10.3389/fpsyg.2021.624474
<https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.624474/full> (utolsó letöltés: 2021. 05. 15)

¹⁰³ TÓTH-MÓZER – MISLEY: *i. m.* (2019).

- FORGÓ Sándor: *Az eLearning fogalma = E-LEARNING 2005 (eLearning kézikönyv)*. Szerk. HUTTER Ottó – MAGYAR Gábor – MLINARICS József, Bp., Műszaki Könyvkiadó, 2005, 14.
http://okt.ektf.hu/data/forgos/file/tananyag/forgo/732_mi_az_elearning.html (utolsó letöltés: 2021. 05. 15)
- FORGÓ Sándor: *Az új média és az elektronikus tanulás = Új Pedagógiai Szemle*, 2009, 59. évf., 8-9. sz., 91-96.
- HERBERT, David G.: *On Virtuality and Music Education in Online Environments = Parlando*, 2009.
<http://www.parlando.hu/2009-4-web-Herbert-Eng.htm> (utolsó letöltés: 2021. 04. 25.)
- HORVÁTH CZ. János – LÉVAI Jenő – MOLNÁR György: *Oktatás és technológia*. Bp., Typotex, 2014.
- JANURIK Márta: *Áramlatélmény az iskolai ének-zeneórákon = Magyar Pedagógia*, 2007, 107. évf., 4. sz., 295-320.
- KISS Julianna: *Online Zeneoktatás. Tapasztalok és perspektívák*. Elhangzott az Informatika és Oktatás Konferencián, online, 2021. február 11.
- KULCSÁR Zsolt: *Az integrált e-Learning felé*.
<http://mek.oszk.hu/06600/06695/06695.pdf> (utolsó letöltés: 2021. 05. 31.)
- NAHALKA István: *A tanulás = Didaktika*. Szerk. FALUS Iván, Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 2003.
- OLLÉ János: *Az oktatási környezetek topológiája, eLearning és távoktatás értelmezések*.
<http://slidesha.re/WjLezX> (utolsó letöltés: 2021. 06. 02.)
- OUREN, Robert William: *The influence of the VIVACE accompaniment technology on selected middle school instrumental students*. PhD thesis, University of Minnesota, 1997.
- PAPP-DANKA Adrienn: *Az online tanulási környezettel támogatott oktatási formák tanulásmódszertanának vizsgálata*. Bp., ELTE Eötvös, 2014.
- RUIPPO, Matti: *Music Education Online*. Sibelius Academy,
https://www.academia.edu/638538/Music_Education_Online
- SHELTON, Deborah A. – REESE, Sam – GRASHEL, John: *The Effects of Live Accompaniment, Intelligent Digital Accompaniment, and No Accompaniment on Musicians' Performance Quality = Journal of Research in Music Education*, 1999, 47. évf., 3. sz., 251-265.
- SZABÓ Norbert: *A cél szentesíti az (IKT-)eszközt a zeneoktatásban? = Gyermeknevelés*, 2018, 6. évf., 2. sz., 132-138.
- SZÜCS Timea: *Az alapfokú művészeti iskola, egy esélynövelő iskolatípus*. Debrecen, Debreceni Egyetemi, 2019.
- TÓTH-MÓZER Szilvia – MISLEY Helga: *Digitális eszközök integrálása az oktatásba. Jó gyakorlatokkal, tantárgyi példákkal, modern eszközlístával*. Bp., Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2019.
- TUCKER, Carla Fowler: *A Case Study of the Integration of SmartMusic into Three Middle School Band Classrooms found in Upstate South Carolina*. Education Dissertations and Projects, 2016, 170.
https://digitalcommons.gardner-webb.edu/education_etd/170 (utolsó letöltés: 2021. 05. 15.)
- UNDERHILL, Jodie: *The heart of the school is missing. Music Education in the Covid 19 crisis*.
https://www.ism.org/images/files/ISM_UK-Music-Teachers-survey-report_Dec-2020_A4_ONLINE-2.pdf (utolsó letöltés: 2021. 06. 01.)
- VAMOS Ágnes (szerk.): *Tanuló pedagógusok és az iskola szakmai tákéje*. Bp., ELTE Eötvös, 2016, 7-17.
- VÁRADI Judit: *Zenei nevelés gyökerei = Parlando*, 2014, 2. sz.
- VÁRADI Judit: *Az élménypedagógia szerepe a művészeti nevelésben = Magyar Művészet*, 2019, 7. évf., 3. sz., 59-66.
- VÁRADI Judit: *Music on the Air = Music Pedagogy in the Context of Present and Future Changes 7. Multidisciplinary Crossroads. Researches in Music Education*. Szerk. VIDULIN, Sabina, Pula, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 159-176, 2021.
- V. SZÜCS Imola: *Zeneoktatás online? Lehetőségek és korlátok = Pedagógusképzés – személyiségformálás, értékkezelés, értékteremtés*. Szerk. Tóth Péter – Ósz Rita – Várszegi Ágnes, Bp., Óbudai Egyetem Trefort Ágoston Mérnökpedagógiai Központ, 2014, 344-361.

Kiss Julianna – Kerekes Rita – Bartalis Izabella:
Motiváció megtartása az online térben

Absztrakt

Az oktatásban mérföldkőnek számít a 2020 márciusától 2021 májusáig tartó online tanítás időszaka. Az iskolák lezárása felgyorsította az egyébként már az ezredforduló óta zajló paradigmaváltást, amely a tanítás-tanulás folyamatában a digitális eszközök és az online tér lehetőségeinek kiaknázását helyezi előtérbe. Az oktatás infokommunikációs stratégiákkal való megreformálását gyakran indokolják a felnövekvő generáció igényeivel, a magasabb volumenű tanulási motivációval. A tanulási környezet kiszélesedése változást eredményezett a pedagógusok és tanulók interakcióiban, szerepeiben is. A tanulmányi inspiráció, érdeklődés fenntartása kihívást jelentett a zenei nevelés területein is. Kutatásunkban zenetanárok tapasztalatait térképeztük fel; hogyan és milyen eszközökkel sikerült motiválniuk tanítványaikat az online oktatás során. Igyekeztünk arról is képet kapni, hogy az új módszerek közül melyeket kívánnák megőrizni a továbbiakban.

71 —

Kulcsszavak

motiváció, online oktatás, online zeneoktatás

Bevezetés

A tanítás-tanulás folyamatának feltétele a pedagógusok és a tanulók interakciója, a kölcsönös és folytonos egymásra hatás. Ez különösen fontos amiatt, mert a tanulás kontextusfüggő, így a tanárok által nyújtott támogatás nélkülözhetetlen az iskolai nevelésben.¹⁰⁴ A tanárok motivációs eszköztára a diákok tanulmányi eredményességének egyik pillére, amely konzerválhatja a különböző tantárgyakhoz való hozzáállást. A zeneoktatás speciális helyzetben van, mivel a gyermek egyéni indíttatásán túl¹⁰⁵ a szülők kulturális igényeit is magában foglalja gyermekük zeneiskolába való beíratása.¹⁰⁶ A hangszertanulás során a tanulók egyéni és csoportos foglalkozásokon is részt vesznek, részük van az egy tanár – egy gyermek tanulási modellben és a közös zenélés lehetőségét megteremtő együttésekben való részvételben. A zenetanulás területén alapjaiban egyszerre van jelen a differenciálás és együttműködés (kooperáció) ideája. A digitális világ innovációit anyanyelvi szinten birtokló generáció nagy kihívást jelent a tradicionális oktatás számára, ezek a fiatalok más ingereknek vannak kitéve, más gondolkodással dolgozzák fel az őket körülvevő információkat, mint a megelőző nemzedékek tagjai.¹⁰⁷ Míg a közoktatás szférájában az infokommunikációs eszközök egyre nagyobb mértékű alkalmazásával reflektáltak a tanulók digitális igényeire és a motivációjuk fenntartására, addig a zeneoktatás területe szinte érintetlen maradt,¹⁰⁸ a tanulói motiválás kulcsa továbbra is a zenepedagógusi kvalitásban rejlik. A világvárvány miatt az intézmények kényszerű lezárása a zenetanárokat is új módszerek, új eszköztár megismerésére kényszerítette. Tanulmányunkban elsősorban arra voltunk kíváncsiak, hogy a zenetanárok hogyan ítélik meg a zenetanulás motivációjának változásait, milyen módon tudták ösztönözni tanítványaikat, hallgatóikat a virtuális tanulmányi környezetben. Tapasztalataik, metodikai repertoárjuk bővülése a későbbiek során hozzájárulhat a zenetanárképzés új elemekkel való gazdagításához.

¹⁰⁴ FEJES József Balázs: *A kontextus szerepe a tanulási motiváció kutatásában. Az elmélet és gyakorlat távolságának egy megközelítése = Magyar Pedagógia*, 2014, 114. évf., 2. szám, 115–129.

¹⁰⁵ VÁRADI Judit: *How to educate an audience to acquire a taste for classical music?* [Hogyan neveljünk értő közönséget a komolyzenének?] PhD-disszertáció. Jyväskylä, University of Jyväskylä, 2010.

¹⁰⁶ SZÜCS Tímea – PÉTER Csaba: *A szülők hatása gyermekük művészeti tevékenységeire = Művészeti körkép*. Szerk. VÁRADI Judit: Bp., MMA MMKI, 2020, 151–170.

¹⁰⁷ PRENSKY, Marc: *Digital Natives, Digital Immigrants = Ont the horizon*, 2001, 9. évf., 5. sz.

¹⁰⁸ VÁRADI Judit: *Music on the Air = Music Pedagogy in the Context of Present and Future Changes 7. Multidisciplinary Crossroads*. Szerk. VIDULIN, Sabina. *Researches in Music Education*, 159–176, 2021.

A tanulási motiváció jellemzői és zenei vonatkozásai

Napjainkban a pedagógia egyik legnagyobb kihívása a mai Z-generációs nemzedék figyelmének megragadása, tanulásra ösztönzése; a minőségi oktatás alapvető feltétele a tanulók motiválása.¹⁰⁹

A pszichológia és a pedagógia szakterületén gyakran találkozunk a motívum, motiváció fogalmakkal. A motiváció fogalma rendkívül sokrétű, a személyiség olyan indíttatásait foglalja magába, amelyek tudatosan vagy akár tudattalanul egy cselekvés, egy folyamat elindítására vagy befejezésére készítetnek.¹¹⁰

A tanulási motiváció a szakirodalomban elsőként az iskolai teljesítménymotivációval kapcsolatos fogalomként jelent meg az ötvenes évek elején McClelland, Atkinson, majd Heckhausen kutatásaiban, és a nyolcvanas évek végéig a tanulási eredményességért és az iskolai kudarcok elkerüléseként tett erőfeszítésként értelmezték.¹¹¹ A magyar szakirodalomban Nagy József (1998) kutatásaiban is találunk erre vonatkozó vizsgálatokat. Megállapítása szerint az iskolai rendszer alapkritériuma a tanulási teljesítménymotiváció, amelyet „*sajátos természetének figyelembevételével*” tudunk jól használni.¹¹² A 20. században megjelent kutatások szerint a tanulási motivációt belső és külső motívumrendszerek határozzák meg. Az intrinzik motívum egy belső készítetés, valami felé irányuló érdeklődésből fakad a felfedezés, az új dolgok megismerésének indíttatása, az extrinzik motiváció a külső környezet hatásainak motívumait tartalmazza. Rayn és Deci (2000) az extrinzik motiváció négy szintjét különböztetik meg. A *külső szabályozás* a büntetés-jutalmazás motívuma, az egyén az elkerülés vagy elérés érdekében cselekszik. Az *introjektált szabályozás* szintjén a személy az elismerés vagy a szégyenérzet elkerülésének céljával mozgósítja aktivitásait. Az azonosult szabályozás során belső motivációról beszélünk, az egyén tudatosan értékeli a cselekvést, annak érdekében cselekszik. Az *integrált szabályozás* alatt a külső motiváció belsővé integrálódásáról beszélünk.¹¹³

A tanulási motiváció egy komplex folyamat, amelyet befolyásol a saját képességeinkről alkotott énképünk, a tanuláshoz, valamint az egyes tantárgyakhoz fűződő viszonyunk. A különböző területek kedveltségét a tárgyat közvetítő peda-

¹⁰⁹ FILGONA, Jacob – SAKIYO, John S. – GWANY, D M – OKORONKA, Augustine Ugwumba: *Motivation in Learning = Asian Journal of Education and Social Studies*, 2020, 16–37.

¹¹⁰ FEJES József Balázs: *Célok és motiváció. Tanulási motiváció a célorientációs elmélet alapján*. Bp., Gondolat, 2015, 17–20.

¹¹¹ JÓZSA Krisztián: *Az iskola és a család hatása a tanulási motivációra = Iskolakultúra*, 2000, 8. sz., 69–82.

¹¹² NAGY József: *A kognitív motívumok rendszere és fejlődése II. = Iskolakultúra*, 1998, 12. sz., 66.

¹¹³ RYAN, Richard M. – DECI, Edward L.: *Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being = American Psychologist*, 2000, 55. évf., 1. sz., 68–78.

gógus személyisége is meghatározhatja, de sokrétű ingerek, impressziók is érnek bennünket szociális környezetünkből.¹¹⁴ Az öndeterminációs elmélet (self-determination theory, SDT) szerint az intrinzik és a jól interiorizálódott extrinzik motívációk pozitív hatást gyakorolnak az oktatási és a kulturális rendszerben egyaránt. A tanulók alapvető pszichológiai szükséglete az autonómia és a kötődés, vagyis az önálló személyiség kialakításához szükséges kompetenciák elsajátítása és a szociális élethez szükséges jó (családi, baráti, osztálytársi, munkatársi, tanár-diák) kapcsolatok kialakítása.¹¹⁵

A zenetanulásban a belső és külső motíváció egyaránt szükséges. *Belső* motívációként a zene iránti szeretetet említhetjük, amely a tanulási vágy megtartó erejét is adja.¹¹⁶ A *külső* motívációs bázist elsősorban a családi háttér, az otthoni közeg zenével kapcsolatos objektív és szubjektív tényezői befolyásolják. A gyermek közvetlen környezetének zenefogyasztási szokásai, az ünnepekhez és a mindennapokhoz kötődő spontán éneklés vagy hagyományteremtő családi rítusok, a hangszerek jelenléte, a hangversenyek látogatása mind jelentősen növelik a gyermek zenei bevonódásának esélyét, a belenevelődés lehetőségét.¹¹⁷ Fontos és ösztönző motívum a szülők egykori zeneiskolai tanulmánya is.¹¹⁸

A motíváció megjelenése az online zeneoktatásban

A pandémia miatt kényszerűségből kialakult, illetve alkalmazott online tanulási környezet minden tantárgy esetében egyrészt nagy mértékben épített az önálló tanulási folyamatra, de biztosította az egyénekhez való alkalmazkodást és a kooperatív munkaformákat is.¹¹⁹ Az önszabályozó tanulás fogalma szorosan össze-

¹¹⁴ FEJES József Balázs: *A célorientációk és az osztálytermi környezet összefüggése matematika tantárgyhoz kötődően 5–8. évfolyamon*. PhD-értekezés, 2012, Szegedi Tudományegyetem, 2012, 9–11.

¹¹⁵ RYAN, Richard M. – DECI, Edward L.: *Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective. Definitions, theory, practices, and future directions = Contemporary Educational Psychology*, 2020. 61. évf.

¹¹⁶ DUFFEK Mihály: *A zongorapedagógia lehetőségei az előadói képességek fejlesztésében*. Doktori értekezés, 2004 = *Parlando*.

¹¹⁷ VÁRADI Judit: *Az élménypedagógia szerepe a művészeti nevelésben = Magyar Művészet*, 2019, 7. évf., 3. sz., 59–66.

¹¹⁸ PITTS, Stephanie: *Roots and routes in adult musical participation: investigating the impact of home and school on lifelong musical interest and involvement = British Journal of Music Education*, 2009, 26. évf., 3. sz., 241–256.; TURMEZEYNE Heller Erika – BALOGH László: *Zenei tehetséggondozás és képességfejlesztés*. Debrecen, Kocka Kőr Tehetséggondozó Kulturális Egyesület, 2009.; DOHÁNY: *i. m.* (2014), 91–114.; SZÜCS Tímea: *Az alapfokú művészeti iskola, egy esélynévelő iskolatípus*. Debrecen, Debreceni Egyetemi, 2019.; VÁRADI Judit: *A szülők kulturális attitűdjének jellemzői = Művészeti körkép*. Szerk. VÁRADI Judit, Bp., MMA MMKI, 2020, 171–192.

¹¹⁹ BALLÉR Endre: *A tanterv = Didaktika*. Szerk. FALUS Iván, Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 2011, 154–179.; SZÜTS Zoltán: *Digitális pedagógia módszertanok a VUCA (gyorsan változó, kiszámíthatatlan, bizonytalan, ellentmondásos) világában = Iskolakultúra*, 2020, 30. évf., 7. sz., 76–90.

fonódik a diákok ismeretszerzésével az online színtéren. A személyes célok kiemelt szerepet játszanak az önszabályozó tanulás tárgykörében, amelynek alapjait a tervezés, a végrehajtás, a monitorozás, a visszacsatolás és a szabályozás adja.¹²⁰ A tanulók a szélesebb információs kör miatt hatékonyabban és kreatívabban dolgozhatnak fel az új ismereteket, aktív tanulási mechanizmusok által maguk is hozzájárulhatnak a tananyag fejlesztéséhez. Az optimálisan előkészített tanítási-tanulási folyamatban a pedagógusok elsősorban moderátorként funkcionálnak a tanórán.¹²¹ Ugyanakkor számtalan ellentmondás és bizonytalanság övezi még mindig a digitális pedagógiát. Megfelelő kompetenciák és tudatos alkalmazás nélkül nem szolgálja megfelelően a tanulmányi célokat, és akár károkat is okozhat.¹²²

Az infokommunikációs eszközök oktatásban való megjelenésének egyik fő kritikusá Manfred Spitzer német pszichiáter, nevéhez fűződik a *digitális demencia* kifejezés. Spitzer meglátása szerint a digitális eszközökkel való tanítás figyelmzavart okoz, a szociális kapcsolatok elsorvadása mellett csökkenhet az ismeretek elmélyítésének képessége. Jelentősen redukálódik a tudásbázis, így gyorsul az információ elvesztésének folyamata.¹²³ A pedagógusok szempontjából pedig a digitális eszközök kötelező alkalmazása és az online oktatás időszaka növeli a pedagógusokra nehezedő pressziót, amelyet természetszerűleg tovább növel a digitális oktatás mögött felépült és dinamikus fejlődő gazdasági piac.¹²⁴

Az IKT-eszközök zenetanításban való alkalmazása az ezredforduló óta visszatérő kérdéseket vet fel. A még ki nem kristályosodott, nem egységesített koncepciók ellenére a művészeti területnek is azonnali választ kellett adnia az iskolák lezárása után. A digitális átállást tanulmányozó felmérések többsége a közoktatással hasonló jellegzetességekről számolt be. Az értékelés jellege alapvetően átrendeződött. A tanulási teljesítmény minősítését, érdemjegyekben való kifejezését felváltotta a tanulók és szülők közös igyekezetének elismerése. Ebben megnyilvánult az a tendencia is, hogy míg a tanárok tulajdonképpen elkezdtek mintegy mást osztályozni, szorosabb együttműködés alakult ki a tanár, a tanuló és a szülők között.¹²⁵

¹²⁰ MOLNÁR Éva: *Önszabályozó tanulás. Nemzetközi kutatási irányzatok és tendenciák = Magyar Pedagógia*, 2002, 102. évf., 1. sz., 63–77.

¹²¹ SZÜTS: *i. m.* (2020), 76–90.

¹²² TÓTH-MÓZER Szilvia – MISLEY Helga: *Digitális eszközök integrálása az oktatásba. Jó gyakorlatokkal, tantárgyi példákkal, modern eszközlístával*. Bp., Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2019.

¹²³ SPITZER, Manfred: *Internet macht dumm. Aus-lagerung des Denkens auf Maschinen schadet dem Gehirn = Presstext*, 2012. 08. 18.

¹²⁴ SETÉNYI JÁNOS – SZEPESI Balázs: *Nyertések, áldozatok és következmények. A digitális oktatás három hónapjának tapasztalatai. I. rész = Összkép*, 2020.

¹²⁵ SETÉNYI – SZEPESI: *i. m.* (2020); ERŐS Andrea: *Hangszertanítás-zenetanítás 2020 tavaszán = Parlando*, 2020, 4. sz.; PÉTERFFY Gabriella: *Gondolatok a digitális hangszeroktatásról = Parlando*, 2021, 1. sz.

Más, közismereti tantárgyakhoz viszonyítva az intézményes zeneoktatásban a személyes kötődések a kultúráközvetítésen túlmutatva, kivételes oktatói-nevelői értékkel bírnak. Talán ennek köszönhető, hogy jelentős késéssel jelentek meg a más területeken már alkalmazott technológiai innovációk. Habár a kutatók hangsúlyozzák az új pedagógiai alternatívák beemelését a művészeti oktatásba, alapvetően visszatérő motívumokkal találkozunk. Ilyen például a frontális tanítás kooperatív csoportmunkára való cserélése, a hagyományos eszköztár virtuális opciókkal való megújítása.

A digitális vagy online platformok zenetanulási motivációra gyakorolt hatását elsősorban a szolfézs/zeneismeret- és ének-zenei foglalkozások tanárai tapasztalhatták meg. Az infokommunikációs eszközök tanórai felhasználásának hozadéka a hosszabban fenntartható koncentrációban, a feladatok sikeresebb megoldásában és az énekórához köthető szorongás csökkenésében nyilvánul meg.¹²⁶

Ebben a megközelítésben az online oktatásnak pozitív hozadékai vannak, az otthoni infrastruktúrával és támogató családi háttérrel rendelkező családok gyermekeinek tanulási motivációja, kötelességtudata kevésbé sérült. Még be nem látható következményekkel járó veszteségei is vannak a világjárvány ezen időszakának, hiszen a közoktatásban a diákok körülbelül 1/5-ét nem érték el, ők kimaradtak az intézményes oktatásból.¹²⁷

A zenetanulás iránti motivációt, a tanév folytatásához szükséges tanulói inspirációt a zenepedagógusok többsége a hagyományos módszerek alkalmazásával kívánta megőrizni, követték az órák megszokott felépítését. A hangszeres oktatásban egyébként is benne rejlik az adott tanulóhoz való alkalmazkodás, az egyéni differenciálás felértékelődése az online időszakban a zeneismeret, illetve a közös muzsikálás tárgyai számára jelentett újdonságot. Ez nem feltétlenül a szakspecifikus módszertan területét érintette, a zenepedagógusok leginkább az egyes foglalkozások kereteinek átszervezésére kényszerültek. A kamara- és más együttesek többségében az egyéni megszólalásokra, szólampróbákra álltak át az órák valós idejében. A hangszerintézésben a tanulói felvételek készítése ösztönözte az önálló gyakorlást, ez a módszer jobban felhívta a figyelmet az egyéni hiányosságokra.¹²⁸ Az élő oktatás hiánya leginkább a helyes hangszertartást, a hangolást, a tanári bemutatás közvetlenségét, az együtt gyakorlás lehetőségét sértette leginkább, ugyanakkor nagyobb jelentőséget kapott a verbális kommunikáció sokszínűsége.¹²⁹ A zeneismeretet, zeneirodalmat tanító pedagógusok

¹²⁶ BÜZÁS Zsuzsa: *Információs és kommunikációs technológia alkalmazása a zeneoktatásban – A hagyományostól a modern módszerekig = Parlando*, 2012, 54. évf., 5. sz., <http://www.parlando.hu/2012/2012-5/2012-5-02-Buzas.htm> (utolsó letöltés: 2021. 05. 31.).

¹²⁷ SETÉNYI - SZEPESI: *i. m.* (2020).

¹²⁸ ERŐS: *i. m.* (2020).

¹²⁹ PÉTERFFY: *i. m.* (2021).

online tanítási gyakorlata szélesebb skálán mozgott, számtalan platform, szoftver alkalmazásával színesítették az óráikat. Ezek elsősorban a készségfejlesztésre, az elméleti ismeretek mélyítésére felhasznált alternatívák voltak, emellett felvételeket készítettek, online tartalmakat osztottak meg. Magasabb zenei motiváltságról tanúskodnak a digitális formában megrendezett zenei versenyek résztvevői. Tapasztalatunk szerint a gyakorlási folyamat ösztönzése mellett a felvételek készítésének pozitív hozadéka volt az is, hogy olyan növedékek is részt vehettek különböző megmérettetésekben, akik más körülmények között nem vállalták volna a nyilvános szereplést.

Általánosságban a tanulási motiváció tekintetében a zenetanároknak alkalmazkodniuk kellett ahhoz is, hogy a gyermekek iskolai kötelezettségei megnöttek, az otthoni tanulás több időt emésztett fel a családok életéből. Ilyen módon a tanév folyamatosságának biztosításán, a tanulók fejlődésének előmozdításán kívül a lemorzsolódás megakadályozása is cél volt.¹³⁰

Kutatás

Kutatásunkban olyan kérdésekre kerestük a választ, hogy részt vettek-e a zenét tanulók online zenei versenyeken, milyen irányban változott érdeklődésük a zene iránt a vizsgált időszakban oktatóik meglátásai alapján, fenn tudták-e tartani a pedagógusok tanítványaik érdeklődését az online oktatás ideje alatt; ha igen, milyen módszerekkel tudták ezt elérni, melyek azok a pozitív elemek az online térnek, melyeket a továbbiakban is szívesen használnának a jelenléti oktatásban.

Az adatok elemzéséhez SPSS-programot használtunk, egyszerű eloszlásokat vizsgáltunk és keresztábra-elemzést végeztünk, a nyitott kérdések feldolgozását a tartalomelemzéssel végeztük; a válaszokat témakörök szerint kódoltuk, csoportosítottuk, majd ezek előfordulásának gyakoriságát vizsgáltuk.

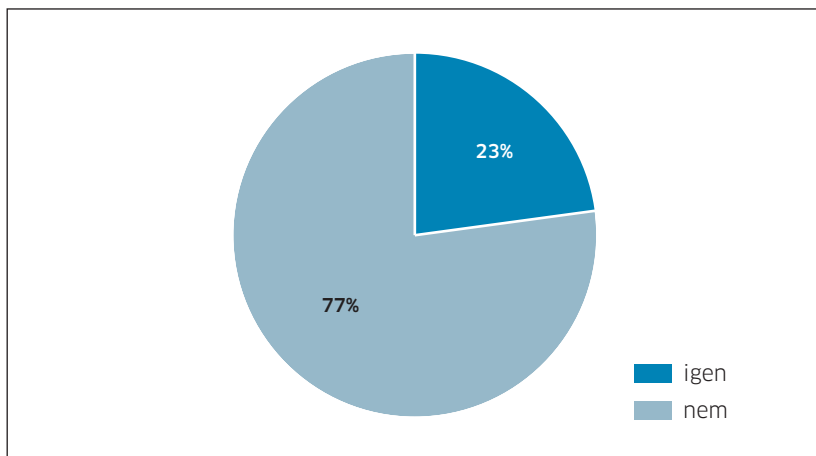
A megkérdezettek tanítványainak csaknem egynegyede vett részt online zenei versenyen (1. ábra).

A megkérdezett pedagógusok véleménye alapján tanítványaik többségének motiváltsága nem változott az online zeneoktatás ideje alatt. Több mint egynegyedük veszített érdeklődéséből, és mindössze nyolc százalékukra volt pozitív hatással az online időszak (2. ábra). A második állításra vonatkozó ugyanilyen kérdésre érkező válaszok hasonló arányban oszlanak meg (66%-uk esetében nem változott, 29%-uknál mozdult el negatív irányba, 5%-uké pedig pozitív irányba).

Szerettük volna megtudni, saját megítélésük alapján fenn tudták-e tartani a pedagógusok tanítványaik érdeklődését. Az eredmények pozitív képet adnak:

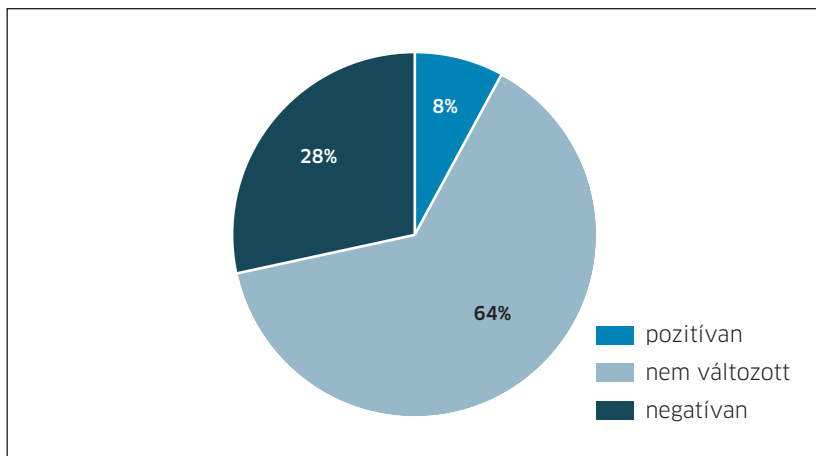
¹³⁰ PÉTERFFY: *i. m.* (2021).

1. ábra: Megkérdezett pedagógusok tanítványainak online zenei versenyeken való részvétele. (Forrás: OME-adatbázis, 2021 [N=349])

78

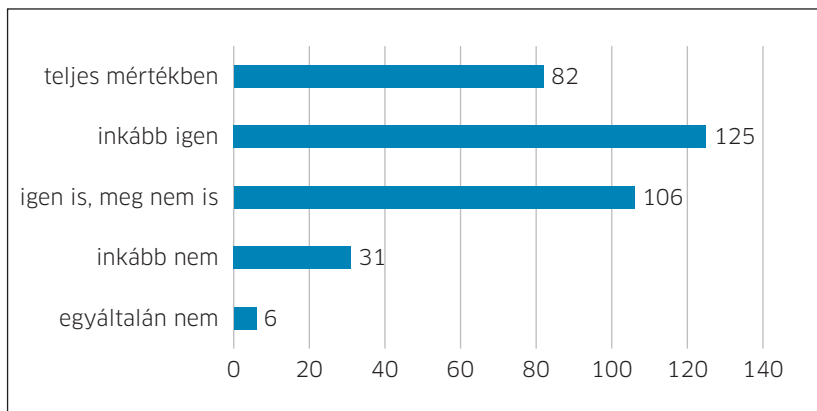
2. ábra: A tanítványok motiváltságának változása pedagógusaik véleménye alapján az első állásukban. (Forrás: OME-adatbázis, 2021 [N=347])

a megkérdezettek mindössze 11%-a ítélte meg ezt a kérdést negatívan, a többség fenn tudta tartani a tanulók motivációját (3. ábra).

Sem a megkérdezettek első, sem második állítására vonatkozó válaszaik alapján nem mutatkozott szignifikáns összefüggés a munkatapasztalat, az oktatási szint, a munkavégzés településtípusa, valamint a tanulók motivációja között.

3. ábra: A tanítványok érdeklődésének fenntartása a pedagógusok által (fő)
(Forrás: OME-adatbázis, 2021 [N=350])

A megkérdezettek köréből 249 válasz érkezett arra a nyitott kérdésre: hogyan tudta a pedagógus fenntartani tanítványai érdeklődését az online oktatás ideje alatt? A válaszokat témakörök szerint csoportosítottuk, így 13 terület látszik kirajzolódni.

A motiváció fenntartásában a vezető helyen az odafigyelő kommunikáció alapuló, diákközpontú, a személyes kapcsolatok ápolását hangsúlyozó órákra törekvés áll a válaszok alapján. A diákok érdeklődésének fenntartásában kulcs-szerepet játszik a pedagógus személyisége, az általa teremtett kellemes, támogató közeg. Az online oktatás időszakában különösen fontos volt a diákok számára, hogy tanáraik ne csak a tananyagra korlátozzák a kommunikációt, hanem lehetőség nyíljon a személyes nehézségek megbeszélésére, a kötetlen, szabad beszélgetésre. A pedagógus itt nemcsak szakmai mentor, hanem együttérző, türelmes, megértő felnőtt, aki humorral, biztatással, pozitív megerősítéssel próbálja oldani a helyzet okozta feszültségeket, és próbálja csökkenteni tanítványai fásultságát. A tanár lelkesedésével, kreativitásával, pozitív kisugárzásával teremt bizalmas és együttérző légkört, amiben a diákok a tanmeneten kívüli, őket foglalkoztató kérdésekben is szívesen megnyílnak.

Második helyen állt a motiváció fenntartásában a hang- és videófelvételek küldése. A zenehallgatásnak fontos szerepe van a zenét tanulók esztétikai érzékének formálásában, zenei élményeik gyarapításában, tudásuk bővítésében. A zenehallgatás azért is kiemelt jelentőségű, mert míg az előadói tevékenységet korlátozza a (képzésben eltöltött idővel arányosan növekvő) technikai felkészültség, addig a felvételek élvezetében nem jelent akadályt, hogy a diák milyen szintű előadói képességekkel rendelkezik, komplexebb és nagyobb lélegzetvé-

telű művekkel lehet így megismerkedni, mint pusztán gyakorlás útján. Az egyértelmű pozitív hatások mellett azonban a zenehallgatásnak kevesebb szerep jut a hagyományos jelenléti zeneórákon, mivel idő- és technikafelszereltség-igényes tevékenység. Az online oktatás ideje alatt a zenével való ilyen ismerkedés előtérbe került az órákon vagy azokon kívül, házi feladatként. A kérdésre válaszolók több mint egyharmada emelte ki a videó- és hangfelvételek megosztását mint érdeklődésfenntartó eszközt. Ebbe a tematikai egységbe soroltuk az elemzés során mind a világhálón fellelhető, mind a pedagógusok által külön az oktatáshoz készített és továbbított felvételeket, mivel a válaszokból nem minden esetben derült ki egyértelműen, melyik formáról van szó.

Az online térben történő zeneoktatás ugyan számos hagyományos óraelemmel lett szegényebb, ugyanakkor gazdagodott a különböző internetes platformok által nyújtott játékos tanulási lehetőségekkel. A válaszokból kiderült, hogy voltak olyan pedagógusok, akik ezeket a játékos zenei készségfejlesztő és gyakorlófeladatokat korábban is alkalmazták, de a többségre ez a jelenléti oktatás ideje alatt nem volt jellemző. Az online oktatás alatt előtérbe kerültek a zenei ismereteket gyarapító játékok különböző platformokon (LearningApps, Musicators, Wordwall), a zenei kvízek, versenyek, online tesztek. A pedagógusok igyekeztek minél kreatívabban, a diákok érdeklődését minél inkább figyelembe véve változatos beadandó feladatokkal ellátni tanítványaikat, az információt több csatornán (audio és vizuális) közvetíteni. Ezeket a játékos feladatokat a megkérdezettek jelentős része jelölte meg a későbbiekben a jelenléti oktatásban is hasznosítható elemként.

Külön válaszkategóriaként jelent meg az értékelés mozzanata. A megkérdezettek kiemelték a pozitív megerősítés fontosságát, a biztatás és bátorítás szerepét a motiváció fenntartásában. A pedagógusok igyekeztek kreatív számonkérési lehetőségeket találni az anyag ismeretének felméréséhez, volt, aki az értékelést is játékos pontszerző tevékenységgé alakította. A pedagógusok felismerték, hogy ebben mind a diák, mind a tanár számára több teherrel járó, eddig nem tapasztalt helyzetben több dicséretre, a pozitív teljesítmény, az erősségek hangsúlyozására van elsősorban szükség, nem pedig szigorú osztályozásra. A rugalmasság az értékelés és számonkérés vonatkozásában is fontos jellemzőként jelenik meg a válaszok alapján.

31 válaszadó az online oktatás során ugyanolyan módszerekkel motiválta diákjait, mint a jelenléti oktatás idején. 24-en emelték ki a rendszeresség szerepét a tanítványok érdeklődésének fenntartásában (4. ábra). Ha a pedagógus következetesen, rendszeresen tart órát, ezzel a diákban erősíti a tanulás iránt érzett felelősséget, a helyzethez való alkalmazkodásával példát mutat diákjainak is. Azokban az esetekben, ahol az iskolai órák megtartása kevésbé volt rendszeres és élő, a zeneórák még nagyobb szerepet kaptak: „(...) a legnagyobb motiváló erő az volt számukra, hogy élőben tartottam az online órákat. A legtöbb növen-

dékem számára egyáltalán nem, vagy csak nagyon ritkán tartottak élő órákat a közismereti tantárgyakat oktató pedagógusok, így szinte én voltam az egyetlen felnőtt a szüleiken kívül, akivel rendszeresen »találkoztak«, aki meghallgatta őket.” (válaszadó)

A hangszert oktatók több esetben tettek engedményt tanítványaiknak a darabválasztás kérdésében, és olyan műveket emeltek be a repertoárba, amelyeket a diákok választottak. Előfordult még olyan válasz, amely alapján könnyűzenei művekkel színesítették az elsajátítandó darabok sorát. A diákok érdeklődésének fenntartására az oktatók közül többen szorgalmazták házi, családi hangverseny szervezését, online koncerteken vagy versenyeken való szereplést, valamint azt, hogy a tanulók készítsenek felvételt játékukról. Szempont volt továbbá a személyre szabott értékelés és a követelmények csökkentése, a lassabb haladás; többen emelték ki, hogy hangsúlyozták diákjaiknak az online oktatás ideiglenességét, ezzel bátorítva őket jobb teljesítményre: *„Tapasztalatom szerint tanár és diák egyaránt – átérezvén a helyzet újdonságát, nehézségét – mindent megtett azért (egyéni oktatásban), hogy ezt az átmenetinek vélt időszakot minél sikeresebben megoldja. Véleményem szerint hosszabb távon egyre inkább jelentkeznének a jelenléti oktatás hiányából fakadó negatív hatások.”* (válaszadó)

Természetesen nem egységes a tanulók csoportja – a motiváció fenntartásának módja attól is függ, hogy eredetileg mi ösztönözte a diákot a zenetanulásra: *„Aki alapvetően motivált volt, azt természetesen nem volt nehéz szinten tartani. Aki nem a zene iránt érzett odaadó rajongásból járt zeneiskolába, hanem a személyem, az órák hangulata, a közös zenélés, a beszélgetések, a társaság, a »menő« hangszerek miatt, azok elveszítettek mindent, ami motiválhatta őket. Persze nem titok, hogy a növendékek meglehetősen szűk köre képviseli a »zene iránt érzett odaadó rajongásból« járók csoportját”.* (válaszadó) A válaszok alapján a növendékek zenével kapcsolatos mind külső, mind belső motivációja szerepet játszott az online oktatás sikeres teljesítésében és a lemorzsolódás elkerülésében.¹³¹ Nem elhanyagolható a támogató családi környezet pozitív hatása sem ebben a kérdésben.¹³² A pedagógus tennivalója attól is függ, milyen korosztályt tanít. *„A kisebb diákoknál a figyelem fenntartása nehezebb, ezért gyors és pörgős feladatokra volt szükség, azonnali reakción alapuló kis gyakorlatokat adtam. Több idő volt szolfézsos dolgok átbeszélésére, vagy otthoni kísérletezésekre (harmóniák, akkordok). Minden diák érdeklődése szerint másként reagált erre a helyzetre, próbáltam nekik kedvezőbb darabokkal gyors sikerélményt okozni.”* (válaszadó)

Az online zeneoktatás eddig nem tapasztalt helyzetet teremtett, így új módszerek alkalmazására készítette a pedagógusokat. Kíváncsiak voltunk rá, van-

131 DUFFEK: i. m. (2004).

132 PITTS: i. m. (2009).

4. ábra: A diákok érdeklődésének fenntartásának módjai az online zeneórákon
(Forrás: OME-adatbázis, 2021)

nak-e ennek az időszaknak olyan elemei, amit szívesen átmenelnének a jelenléti oktatásba a későbbiekben. Háromlépcsős fontossági sorrend felállítására kértük a válaszadókat nyitott kérdések formájában. A három kérdésben a válaszadók által felsorolt elemek hasonló mintázatot mutattak, a második és harmadik fontossági fokon is ugyanazok a tevékenységek foglaltak helyet, arányosan alacsonyabb elemszámmal.

A legfontosabb, jelenléti oktatásban is helyet követelő elem a hang- és videófelvételek készítése volt a válaszok alapján (80 válaszadó). Kitartást, fegyelmet, koncentrációt igényel a tanulótól, hogy játékát felvegye, ezenkívül pedig a lámpaláz leküzdésében is segíthet, hiszen egy mesterséges színpadi helyzetet generál. A pedagógusok kiemelték, hogy a sikeres, beküldhető felvételhez gyakran többször is fel kell játszani a darabokat, így a gyakorlás mennyiségére, az önkritikára, az önállóságra nevelésre is pozitív hatása van ennek a módszernek. A felvételek előnye, hogy később visszahallgathatók (mind a diák, mind a tanár számára), elemezhetőek, a fejlődés így nyomon követhető. Ez a – nem minden pedagógus számára új – tevékenységtípus az értékelés rendszerébe is változást hozott, a hangsúlyt a növendékek igyekezetének elismerésére helyezve¹³³ azt rugalmasabbá, tanulóorientáltabbá, személyre szabottá téve.

¹³³ SETÉNYI – SZEPESI: *i. m.* (2020).

37 válaszban jelent meg a világhálón megtalálható videófelvetelek hallgatása mint később is alkalmazandó tevékenységtípus. 35 válaszadó különítene el időt a jelenléti órákon is a játékos, interaktív felületeken végezhető feladatoknak. Külön válaszkategóriaként emelkedett ki az adatokból a kombinált oktatás lehetősége. 21 válaszadó tartotta pozitívumnak, hogy az óra a diák vagy a tanár egészségügyi/földrajzi akadályoztatottsága esetén is megvalósítható online, ezenkívül rugalmasabb időbeosztást tesz lehetővé. A jelenléti oktatás ideje alatt is több lehetőség nyílna pl. a hiányzások, kimaradások, az elmaradt órák pótlására, ha megengedett maradna bizonyos órák online megtartása. 11-en jelölték meg a digitális kottamegosztást és -használatot, valamint a kottaszerkesztő programokat később is megtartható pozitívumként. A fájlmegosztást, online videókapcsolatot és online oktatást lehetővé tevő platformok használata is növelhetné a zeneórák hatékonyságát (Google Drive, Google Classroom, Google Meet) a jövőben. Fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy 32 olyan válasz érkezett, miszerint az online oktatásban semmi olyan plusz nem volt, ami a későbbiekben gazdagíthatná a jelenléti zeneoktatást.

Összegzés

Kutatásunk középpontjában a zenetanulási motiváció fenntartása állt az online oktatás időszakában. A szakirodalommal összhangban az eredményeink is azt mutatják, hogy a tanulók motivációjának mozgatórugója elsősorban a zenepedagógusi kvalitásokban gyökerezik. Ezekben az oktatói-nevelői képességekben az óra bensőséges légkörének megteremtésén keresztül még erőteljesebben érvényesült a rendszeres órátartás, a kommunikáció, a gyermekekre szabott darabválasztás és a pozitív értékelések, megerősítések szerepe. Az online platformokon megvalósult tanítás során az eredmények azt mutatják, hogy a kutatásban részt vevő pedagógusok többsége nem lát különbséget tanítványai motivációs szintjében a jelenléti oktatáshoz képest. A tanárok 28%-a kifejezetten a motiváció hanyatlásáról számolt be, csekély mértékben volt jelen magasabb indíttatás érzékelése a tanulók aktivitásában. Az online térben történő zeneoktatás területén szerzett tapasztalatok hozadéka előreláthatólag elsősorban olyan gyakorlatok terén hagy maradandó nyomot, mint a tanulói felvételek készítése, a zenehallgatás videómegosztáson keresztüli ösztönzése, az interaktív készítőfejlesztő szoftverek használata és az esetleges órapótlások online térben való létrejötte.

Irodalomjegyzék

- BALLÉR Endre: *A tanterv = Didaktika*. Szerk. FALUS Iván, Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 2011, 154–179.
- BURIÁN Miklós: *A motiváció fogalmának újabb megközelítése = Új Pedagógiai Szemle*, 2012, 62. évf., 9–10. sz., 174–181.
https://www.parlando.hu/2018/2018-5/Burian_Miklos-motivacio.pdf (utolsó letöltés: 2020. 05. 15)
- BÚZÁS Zsuzsa: *Információs és kommunikációs technológia alkalmazása a zeneoktatásban. A hagyományostól a modern módszerekig = Parlando*, 2012, 54. évf., 5. sz.
<http://www.parlando.hu/2012/2012-5/2012-5-02-Buzas.htm> (utolsó letöltés: 2021. 05. 31)
- CSÍKOS Csaba: *Melyik a kedvenc tantárgyad? Tantárgyi attitűdök vizsgálata a nyíltvégű írásbeli kikérdezés módszerével = Iskolakultúra*, 2012, 22. évf., 1. sz., 3–13.
- CSÍKSZENTMIHÁLYI Mihály: *FLOW. Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája*. Bp., Akadémiai, 1997, 72–75.
- DOHÁNY Gabriella: *Zenei élmény az énekórán? = Iskolakultúra*, 2009, 19. évf., 3. sz., 70–79.
- DOHÁNY Gabriella: *Háttérváltozók és a zenei műveltség összefüggéseinek vizsgálata a középiskolások körében = Magyar Pedagógia*, 2014, 114. évf., 2. sz., 91–114.
- DUFFEK Mihály: *A zongorapedagógia lehetőségei az előadói képességek fejlesztésében. Doktori értekezés*, 2004 = *Parlando*.
<https://www.parlando.hu/Duffek2008.htm> (utolsó letöltés: 2020. 05. 28.)
- ERŐS ANDREA: *Hangszertanítás-zenetanítás 2020 tavaszán = Parlando*, 2020, 4. sz.
http://www.parlando.hu/2020/2020-4/Eros_Andrea.pdf (utolsó letöltés: 2021. 06. 09.)
- FEJES József Balázs: *A célorientációk és az osztálytermi környezet összefüggése matematika tantárgyhoz kötődően 5–8. évfolyamon. PhD-értekezés*, 2012, Szegedi Tudományegyetem, 2012, 9–11.
http://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/1635/1/FJB_PHD_DOLGOZAT.pdf (utolsó letöltés: 2020. 05. 28.)
- FEJES József Balázs: *A kontextus szerepe a tanulási motiváció kutatásában. Az elmélet és gyakorlat távolságának egy megközelítése = Magyar Pedagógia*, 2014, 114. évf., 2. szám, 115–129.
- FEJES József Balázs: *Célok és motiváció. Tanulási motiváció a célorientációs elmélet alapján*. Bp., Gondolat, 2015, 17–20.
http://real.mtak.hu/33021/1/Fejes_Celok_nyomdanak.pdf (utolsó letöltés: 2020. 05. 29.)
- FILGONA, Jacob - SAKIYO, John S. - GWANY, D. M. - OKORONKA, Augustine Ugwumba: *Motivation in Learning = Asian. Journal of Education and Social Studies*, 2020, 16–37.
<https://www.researchgate.net/publication/344199983> (utolsó letöltés: 2020. 05. 27.)
- JAKOBICZ Dorottya - WAMZER Gabriella - JÓZSA Krisztián: *Motiválás az ének-zene órákon = Gyermeknevelés*, 2018, 6. évf., 2. sz., 18–31.
<https://doi.org/10.31074/gyn20182183> (utolsó letöltés: 2020. 05. 25.)
- JANURIK Márta: *Áramlatélmény az iskolai ének-zeneórákon = Magyar Pedagógia*, 2007, 107. évf., 4. sz., 295–320.
- JANURIK Márta - JÓZSA Krisztián: *Az iskolai zenetanulás iránti motivációt alakító néhány tényező = Gyermeknevelés*, 2018, 6. évf., 2. sz., 5–17.
DOI: 10.31074/gyn20182517
- JANURIK Márta - PETHŐ Viló: *Flow élmény az énekórán a többségi és a Waldorf-iskolák összehasonlító elemzése = Magyar Pedagógia*, 2009, 109. évf., 3. sz., 193–226.
- JÓZSA Krisztián: *Az elsajátítási motiváció szerepe a kritériumorientált pedagógiában = Új Pedagógiai Szemle*, 2000, 50. évf., 10. sz., 78–82.
https://www.researchgate.net/publication/305333704_Az_elsajaitasi_motivacio_szerepe_a_kriteriumorientalt_pedagogiaban/link/58348a1008ae004f74c88560/download (utolsó letöltés: 2020. 05. 29.)
- JÓZSA Krisztián: *Az iskola és a család hatása a tanulási motivációra = Iskolakultúra*, 2000, 8. sz., 69–82.
http://real.mtak.hu/61314/1/EPA00011_iskolakultura_2000_08_069-082.pdf (utolsó letöltés: 2020. 05. 30.)
- KOZÉKI Béla: *Motiválás és motiváció*. Bp., Tankönyvkiadó, 1975.
- LAMONT, Alexandra - HARGREAVES, David. J - MARSCHALL, Nigel. A. - Tarrant, Mark: *Young people's music in and out of school = British Journal of Music Education*, 2003, 20. évf., 3. sz., 229–241.
<https://doi.org/10.1017/S0265051703005412> (utolsó letöltés: 2020. 05. 27.)
- MASOPUST Katalin: *Motiváció és értékelés a művészetoktatásban I–II. = Parlando*, 2012.
<http://www.parlando.hu/2012/2012-3/Masopust.htm> (utolsó letöltés: 2021. 06. 06.)

- MOLNÁR Éva: *Önszabályozó tanulás. Nemzetközi kutatási irányzatok és tendenciák = Magyar Pedagógia*, 2002, 102. évf., 1. sz., 63-77.
- NAGY József: *A kognitív motívumok rendszere és fejlődése II. = Iskolakultúra*, 1998, 12. sz., 66.
http://real.mtak.hu/61784/1/EPA00011_iskolakultura_1998_12_059-076.pdf
(utolsó letöltés: 2020. 05. 30.)
- PÉTERFFY Gabriella: *Gondolatok a digitális hangszeroktatásról = Parlando*, 2021, 1. sz.
http://www.parlando.hu/2021/2021-1/Peterffy_Gabriella-Digitalis-oktatas.htm
(utolsó letöltés: 2021. 06. 09.)
- PINTÉR Tünde Kornélia – CSÍKOS Csaba: *Tanulók, szülők és tanárok perspektívái az iskolai zenei nevelés céljáról és feladatáról = Iskolakultúra*, 2020, 30. évf., 7. sz., 3-25.
<http://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/33481>.
(utolsó letöltés: 2020. 06. 06.)
- PITTS, Stephanie: *Roots and routes in adult musical participation: investigating the impact of home and school on lifelong musical interest and involvement = British Journal of Music Education*, 2009, 26. évf., 3. sz., 241-256.
DOI: <https://doi.org/10.1017/S0265051709990088>
- PRENSKY, Marc: *Digital Natives, Digital Immigrants = Ont the horizon*, 2001, 9. évf., 5. sz.
<https://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf> (utolsó letöltés: 2021. 06. 20.)
- RYAN, Richard M. – DECI, Edward L.: *Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being = American Psychologist*, 2000, 55. évf., 1. sz., 68-78.
https://www.researchgate.net/publication/11946306_SelfDetermination_Theory_and_the_Facilitation_of_Intrinsic_Motivation_Social_Development_and_Well-Being
(utolsó letöltés: 2020. 05. 28.)
- RYAN, Richard M. – DECI, Edward L.: *Intrinsic and extrinsic motivation from a self-determination theory perspective. Definitions, theory, practices, and future directions = Contemporary Educational Psychology*, 2020, 61. évf.
<https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2020.101860>, (utolsó letöltés: 2020. 05. 30.)
- SCHELLENBERG, E. Glenn: *Long-term positive associations between music lessons and IQ = Journal of Educational Psychology*, 2006, 98. évf., 2. sz., 457-468.
<https://doi.org/10.1037/0022-0663.98.2.457> (utolsó letöltés: 2021. 06. 09.)
- SETÉNYI JÁNOS – SZEPESI Balázs: *Nyertesek, áldozatok és következmények. A digitális oktatás három hónapjának tapasztalatai. I. rész = Összkep*, 2020.
<https://osszkep.hu/2020/09/nyertesek-aldozatok-es-kovetkezmenyek-a-digitalis-oktatas-harom-honapjanak-tapasztalatai-i-resz/> (utolsó letöltés: 2021. 06. 09.)
- SPITZER, Manfred: *Internet macht dumm. Aus-lagerung des Denkens auf Maschinen schadet dem Gehirn = Pressetext*, 2012, 08. 18.
<http://www.presetext.com/news/20120818003> (utolsó letöltés: 2021. 06. 06.)
- SZÜCS Tímea – PÉTER Csaba: *A szülők hatása gyermekük művészeti tevékenységeire = Művészeti körkép*. Szerk. VÁRADI Judit; Bp., MMA MMKI, 2020, 151-170.
- SZÜTS Zoltán: *Digitális pedagógia módszertanok a VUCA (gyorsan változó, kiszámíthatatlan, bonyolult, ellentmondásos) világában = Iskolakultúra*, 2020, 30. évf., 7. sz., 76-90. <http://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/33483>
(utolsó letöltés: 2021. 06. 02.)
- TÓTH-MÓZER Szilvia – MISLEY Helga: *Digitális eszközök integrálása az oktatásba. Jó gyakorlatokkal, tantárgyi példákkal, modern eszközlissal*. Bp., Eötvös Loránd Tudományegyetem, 2019.
- TURMEZEYNÉ Heller Erika – BALOGH László: *Zenei tehetséggondozás és képességfejlesztés*. Debrecen, Kocka Kör Tehetséggondozó Kulturális Egyesület, 2009.
- VÁRADI Judit: *How to educate an audience to acquire a taste for classical music? [Hogyan neveljünk értő közönséget a komolyzenének?]* PhD-disszertáció. Jyväskylä, University of Jyväskylä, 2010.
- VÁRADI Judit: *Az élménypedagógia szerepe a művészeti nevelésben = Magyar Művészet*, 2019, 7. évf., 3. sz., 59-66.
- VÁRADI Judit: *A szülők kulturális attitűdjének jellemzői = Művészeti körkép*. Szerk. VÁRADI Judit; Bp., MMA MMKI, 2020, 171-192.
- VÁRADI Judit: *Music on the Air = Music Pedagogy in the Context of Present and Future Changes 7. Multidisciplinary Crossroads. Researches in Music Education*. Szerk. VIDULIN, Sabina, Pula. 2021, 159-176.
- ZSOLNAI Anikó – JÓZSA Krisztián: *A szociális készségek kritériumorientált fejlesztésének lehetőségei = Iskolakultúra*, 2002, 12. évf., 4. sz., 12-20.
- ZSOLNAI Anikó – JÓZSA Krisztián: *A szociális készségek fejlesztése kisiskoláskorban = Szociális kompetencia – társas viselkedés*. Szerk. ZSOLNAI Anikó, Bp., Gondolat, 2003, 205-227.

Óváry Zoltán – Váradi Judit:

Kitekintés a maszk mögül

A pandémia hatása a zeneoktatásra a világ különböző országaiban

Absztrakt

2020 első felében a Covid19-járvány arra kényszerítette az európai oktatási rendszereket, hogy a vírus terjedésének korlátozása érdekében szüneteltessék a személyes oktatást, és zárják be iskoláikat,¹³⁴ így világszerte kihívás elé állította az oktatást, így a zeneoktatást is. A különböző országok pedagógusai eltérő felkészültséggel rendelkeztek és eltérően használták az IKT-eszközöket, ugyanakkor a nemzeti és helyi különbségek mellett nagyon sok hasonlóság fűzte szorosabbra a nemzetközi együttműködést. Néhány hónappal a vírus megjelenése után a zenetanárok elkezdték felismerni, hogy ugyanaz a jelenség, ami elválasztja őket, új perspektívát nyit és határok nélküli kapcsolatot hoz létre a virtuális világban. A szigorú higiéniai korlátozások, a maszk használata az oktatás újraindítása után is nehézséget okozott a zeneművészeti területen. Több országban megtiltották a zenei kifejezés legelérhetőbb formáját, az éneklést, valamint a fúvós hangszerek használatát és oktatását is. A zenepedagógiai innovációk, a pedagógusok elhivatottsága és kreativitása mégis számos olyan elemet emelt be az oktatás folyamatába, amelyeket a későbbiek során is érdemes alkalmazni.

87

Kulcsszavak

Covid19, zeneoktatás, online zenepedagógia, határon túli hangszeres oktatás

¹³⁴ ECDC. COVID-19 in children and the role of school settings in COVID-19 transmission. European Centre for Disease Prevention and Control, Stockholm. (2020) (utolsó letöltés: 2021. 06. 02.)

Bevezetés

A tanulmányban arra vállalkozunk, hogy megvizsgáljuk és feltárjuk az online zeneoktatás tanulságait a különböző országokban. Hogyan lehet motiválni a tanulót, hogyan lehet átmenteni a képernyőre az élőben zajló tanítás energiáját, valamint hogyan lehet korlátozott kontextusban megvalósítani a zenei interakciót.¹³⁵ Az Európai Közös Kutatóközpont adatai szerint¹³⁶ 21 európai országban a tanulók egyötödének nincs internet-hozzáférése – problémát okoz, ha az otthoni számítógép nem alkalmas a tanulásra –, valamint a gyermekek negyedének nincs saját szobája vagy nyugodt környezete, ha a család otthon van.

A digitális szakadék, illetve digitális egyenlőtlenség az egyes csoportok közötti eltéréseket tárja fel generációs, globális, földrajzi vagy társadalmi értelemben,¹³⁷ de történetek vizsgálatok az infrastrukturális háttér minőségét, illetve az eszközhasználatához szükséges tudás és készségek elsajátítását illetően is. DiMaggio és munkatársai a digitális egyenlőtlenségek között vizsgálják az internet elérhetőségének és használatának lehetőségeit, valamint hogy az információ hogyan befolyásolja az életminőséget és a gyermekek esélyeit.¹³⁸

Az Európai Unió Statisztikai Hivatalának felmérése szerint az utóbbi évtizedben jelentősen nőtt a háztartások internetelérése. Az EUROSTAT adatai szerint, míg 2009-ben a háztartások több mint felének (63%) volt lehetősége otthoni internetelérésre az Európai Unió országaiban, addig 2019-ben már 90%-ának. Magyarországon valamivel kisebb arányt találunk, 2014-ben a háztartások 73%-ának, míg 2019-ben 86%-ának volt internetelérése. Az Európai Unió országaiban településtípus tekintetében átlagban 6% eltérés mutatkozik, ugyanakkor ez az arány Magyarországon 10% különbséget mutat. A 21. században, amikor az internet már természetes közegként beépült a mindennapok munka- és privát szférájába, a nagyobb városok 91%-os átlaga csak 1%-kal kevesebb, mint az unió

¹³⁵ KIVI, Alexis – KONIARI, Dimitra – ÖZEKE, Sezen – ÇELIKTAŞ, Hatice: *Reactions and good practices to new Corona conditions for teaching music in schools by music teachers in Germany, Greece, and Turkey = Perspectives for music education in schools after the pandemic. A joint publication by authors of the network of Music Teacher Associations in Europe.* Szerk. PABST-KRUEGER, Michael – ZIEGENMEYER, Annette, 2021.

¹³⁶ European Commission. Educational inequalities in Europe and physical school closures during Covid-19. https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/fairness_pb2020_wave04_covid_education_jrc_i1_19jun2020.pdf (utolsó letöltés: 2021. 06. 02.)

¹³⁷ FEHÉRVÁRI Anikó: *Digitális egyenlőtlenségek Magyarországon = Educatio*, 2017, 26. évf., 2. sz., 157–168.

¹³⁸ DIMAGGIO, Paul – HARGITTAI, Eszter – CELESTE, Coral – SHAFER, Steven: *From Unequal Access to Differentiated Use. A Literature Review and Agenda for Research on Digital Inequality.* New York, Russell Sage Foundation, 2004.

átlag, ugyanakkor a községek és falvak háztartásainak internetelérése 2019-ben is csak 81% volt.¹³⁹

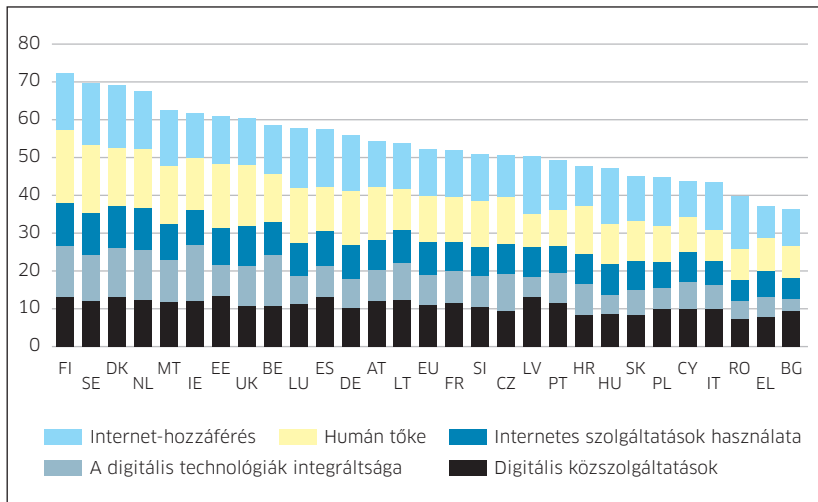
A Digital Economy and Society Index¹⁴⁰ (DESI) ötdimenziós kimutatása alapján az európai országokra nagyon eltérő digitális fejlettség jellemző. A statisztikában vizsgálták 1. a vezetékes és mobil széles sávú internet-hozzáférés lehetőségét (Connectivity), 2. a humán tőkét (Human capital), amely egybevonja az internetet használó magánszemélyeket és az IKT-szakembereket, tehát az alapszintű és fejlett digitális készségeket, 3. az internetes szolgáltatások használatát (Use of internet services), mint például az elektronikus tranzakciók, online tartalmak, online kommunikáció elérésére való képességet, 4. a digitális technológiák integráltságát (Integration of digital technology), amelybe beletartozik a közösségi média használata, a vállalkozások digitalizálása, az e-kereskedelem, valamint 5. a digitális közszolgáltatásokat (Digital public services), a teljes körű online ügyintézés, az e-kormányzatot és az e-egészségügyet. Az elmúlt években az első négy helyen változatlanul Finnországot, Svédországot, Dániát és Hollandiát találjuk. Az adatok tükrében, míg 2019-ben a vizsgált 28 országból a 23. helyen állt, 2020-ban a 21. helyre lépett előrébb Magyarország (1. ábra). Az eredmények azért is érdekesek, mert ez már a világjárvány következtében történt digitális átállás következményeit is magukban foglalják. Az ország mutatói leginkább a szélessávú *internet-hozzáférés* tekintetében javultak ugrásszerűen, míg 2019-ben a 1., addig 2020-ban a 7. helyen álltunk. A *humán tőke* dimenziója alapján a lakosság több mint fele nem rendelkezik alapvető digitális készségekkel, az EU rangsorában a 19. helyen találjuk Magyarországot. Az *internetes szolgáltatások használata* is javuló tendenciát mutat, jelentősen növekedett az elektronikus bankhasználat (58%) és vásárlás (59%), de az eredmények továbbra is elmaradnak az uniós átlagtól. Magyarország két területen mutat jelentős lemaradást az uniós átlaghoz képest, a *digitális technológiák integráltsága*, a vállalkozások területén alkalmazott IKT-eszközök tekintetében a 26-ok vagyunk a rangsorban, ugyanakkor jelentős lemaradást mutat a *digitális közszolgáltatás* is, az ország részeredménye szerint ezen a területen csak a 24. helyen állunk.¹⁴¹

¹³⁹ EUROSTAT, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/digital-economy-and-society/data/database> (utolsó letöltés: 2021. 06. 02.)

¹⁴⁰ DESI (2019). Digital Economy and Society Index. European Commission. https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=5989 (utolsó letöltés: 2021. 06. 02.)

¹⁴¹ <https://hirlevel.egov.hu/2020/06/15/a-digitalis-gazdasag-es-tarsadalom-fejlettsaget-mero-mutato-desi-2020-magyarorszag/> (utolsó letöltés: 2021. 06. 05.)

1. ábra: A digitális gazdasági és társadalmi fejlettség rangsora az Európai Unióban (Forrás: DESI, 2020.)

Az online zeneoktatás hasonlóságai és eltérései az egyes országokban

Az online oktatáshoz kapcsolódó legelső kutatások egyike a Zeneiskolák Európai Szövetsége, a European Music School Union 2020 áprilisában készített kérdőíves felmérése volt, amely során felmérték, hogy a világiárvány hogyan érintette a tagállamok zeneoktatását. A kutatásban 23 nemzet országos egyesületei képviselték magukat (Ausztria, Azerbajdzsán, Belgium, Bulgária, Ciprus, Cseh Köztársaság, Dánia, Hollandia, Észtország, Izland, Finnország, Franciaország, Németország, Magyarország, Olaszország, Litvánia, Liechtenstein, Luxemburg, Norvégia, Szerbia, Szlovénia, Spanyolország, Svájc). A zenei oktatási intézmények a válság legközvetlenebb hatását minden országban a személyes kontaktórák megszűnésében és a hangversenyek, nyilvános rendezvények lemondásában vagy elhalasztásában látták. Minden országban távoktatásban folytatták a munkát, az egyéni és elméleti órákat online meg tudták valósítani, de a csoportos zenei órák tanítását azonban csak 11 ország jelezte, hogy tudta folytatni, kilenc csak részben, két tagállam pedig teljes mértékben felfüggesztette azokat. Arra a kérdésre, hogy véleményük szerint a válság hatással lesz-e a zeneiskolák költségvetésére, 12 tagállam válaszolta azt, hogy szerintük mindenképpen, kilenc ország képviselője úgy gondolta, hogy lehetséges, egy tagállam szövetsége pedig nem tar-

totta valószínűnek, hogy a koronavírus okozta gazdasági válság a zeneoktatásra is hatással lenne.¹⁴²

Az egyes válaszok egy-egy tagállamot jellemeznek, ugyanakkor tudjuk, hogy egy-egy országon belül is nagyon eltérő gyakorlat alakult ki.

A McKinsey-jelentés a világ 25 iskolarendszerét tanulmányozva arra a megállapításra jutott, hogy kultúrától függetlenül a legjobban teljesítő rendszerekben a pedagógus a kulcsszereplő, így az oktatás színvonalának növeléséhez a megfelelő embert hatékony eszközökkel kell ellátni, hogy tanárrá válhasson, és így a lehető legjobb oktatást nyújthassa minden gyermek számára.¹⁴³ A pedagógusok szerepe ebben a nem várt helyzetben még inkább felértékelődött.

A különböző országokban a zenetanároknak különböző körülmények között kellett megoldást találniuk. Nemhogy a különböző országokban, hanem még egy-egy országon belül is eltérő utasítások voltak érvényben, mint például Németországban, ahol az egyes tartományok és iskolák döntöttek az oktatásról. Kívi és munkatársai¹⁴⁴ öt különböző szakaszra bontották az online oktatást, amely nemzetközi kontextusban is értelmezhető:

1. szakasz: Nincs tanítás: az iskolákat olyan váratlanul zárták be, hogy erre az oktatás nem volt felkészülve, így az online tanítás nem azonnal kezdődött el.
2. szakasz: Kapcsolat kiépítése e-mailben, üzenetben vagy akár levélben: ez a módszer sok feladatot biztosított a tanulóknak, mint például bizonyos zeneművek meghallgatása, különböző megadott szövegek elolvasása, információk kutatása.
A kreatív feladatok ebben a szakaszban még csak elvétve jelentek meg. Ebben az aszinkron tanulási és tanítási módban a tanárok és a hallgatók nem találkoztak közvetlenül egyidejűleg egy online felületen.
3. szakasz: Rendszeres kapcsolattartás: néhány hét után mindenki eljutott oda, hogy a különböző platformokat rendszeresen használták kapcsolattartásra.
4. szakasz: Hibrid oktatás: az iskola kinyitása után az online oktatást az iskolai jelenléti tanítással kombinálták.
5. szakasz: Visszatérés a személyes tanításhoz, de a központi rendelkezések miatt még ebben a szakaszban is nagy kihívásokkal kellett szembenéznük a tanároknak, az éneklés elhagyása, a maszk használata és a távolságtartás miatt.

¹⁴² European Music School Union, <https://www.federation-ffea.fr/medias/download/emu-survey-coronavirus.pdf> (utolsó letöltés: 2021. 06. 10.)

¹⁴³ MCKINSEY & COMPANY: *How the world's best-performing school systems come out on top.* (2007) https://www.mckinsey.com~/media/mckinsey/industries/public%20and%20social%20sector/our%20insights/how%20the%20worlds%20best%20performing%20school%20systems%20come%20out%20on%20top/how_the_world_s_best-performing_school_systems_come_out_on_top.pdf (utolsó letöltés: 2021. 06. 02.)

A Covid19-járvány idején az oktatást rádiós és televíziós oktatási műsorok segítették, valamint a távoktatás mellett az otthoni oktatás is gyakori megoldás volt, amely a szülőkre, gondviselőkre és gondozókra hárult.¹⁴⁵ A kisgyermek a leginkább kiszolgáltatottabbak, mivel jobban függenek a szülői támogatástól, és kevésbé valószínű, hogy alkalmazkodni fognak, ha hiányoznak a házi humán erőforrások, mint például az idősebb gyermekek.¹⁴⁶

Medňanská és Strenáčiková¹⁴⁷ szerint Szlovákiában nagy fennakadást okozott az online oktatás, mert az ország az oktatási területen nem éri el a nyugati országok digitális kompetenciaszintjét, sem a digitális infrastruktúra és az internethez való hozzáférés terén, sem pedig a pedagógusok IKT-készségeinek szintjén. Az internetkapcsolat hiánya miatt a szociálisan hátrányos helyzetű diákok nagyobb számban nem tudtak bekapcsolódni az oktatásba. A tanárok a tanulás rendszerességének fenntartása érdekében hétfőn kiosztották a közösségeknek a feladatlapot, amit pénteken kitöltve összegyűjtöttek.

Romániában már a Covid19-válság előtt is irányultak arra törekvések, hogy a digitális technológiát beépítsék a zenei oktatásba.¹⁴⁸ Hollandiában a Zenetanárok Szövetsége¹⁴⁹ (VLS) a zenetanárok segítése érdekében felszólította tagjait, hogy a tudás megosztása és a távolságok áthidalása érdekében osszák meg az általuk használt órai anyagokat, az online technológiákat, amelyeket a zene tanításához használtak. Az anyagokat hat kategóriába sorolták:¹⁵⁰

1. zeneórák otthon a szülők és a gyermekek számára az alapfokú oktatásban,
2. tanítási módszerek az alap- és középfokú oktatásban,
3. online eszközök a középfokú oktatásban,
4. tananyagok a középfokú oktatásban,
5. ötletek bemutatása zenetanároktól és másoktól,
6. záróvizsgák, középfokú vizsgák.

¹⁴⁴ KIVI: *i. m.* (2021).

¹⁴⁵ World Bank Group. Leveraging Lessons from the COVID-19 crisis for learners with disabilities. Inclusive Education Initiative. World Bank Publication. (2020)

¹⁴⁶ AKOYUNOĞLU, Mitsi – DOMNINA, Nataliya: "Corona-lessons" for reaching socially disadvantaged students in the hybrid music classroom = Perspectives for music education in schools after the pandemic. A joint publication by authors of the network of Music Teacher Associations in Europe. Szerk. PABST-KRUEGER, Michael – ZIEGENMEYER, Annette, 2021.

¹⁴⁷ MEDŇANSKÁ, Irena – STREŇÁČIKOVÁ, Mária Jr.: Reflection on teaching music in schools in Slovakia during the pandemic and description of online teaching = Perspectives for music education in schools after the pandemic. A joint publication by authors of the network of Music Teacher Associations in Europe. Szerk. PABST-KRUEGER, Michael – ZIEGENMEYER, Annette, 2021.

¹⁴⁸ SPIEKER, Benno – KOREN, Morel: Perspectives for music education in schools after COVID-19. The potential of digital media and description of online teaching = Perspectives for music education in schools after the pandemic. A joint publication by authors of the network of Music Teacher Associations in Europe. Szerk. PABST-KRUEGER, Michael – ZIEGENMEYER, Annette, 2021.

¹⁴⁹ VLS. "Muziekles op afstand tijdens de coronacrisis." <https://www.vls-cmhf.nl/muziekles-op-afstand-tijdens-de-coronacrisis>. (2020) (utolsó letöltés: 2021. 06. 15.)

¹⁵⁰ SPIEKER: *i. m.* (2021).

Sok tanulót érzékenyen érintett ez az időszak, különféle technológiai, oktatási, érzelmi, pszichológiai nehézségekkel szembesültek. Problémát okozhatott a társadalmi egyenlőtlenség, a kevés vagy hiányzó technikai erőforrás, az azonos erőforrások megosztása a többi családdal egyidejűleg, a szülői támogatás hiánya, a családon belüli konfliktusok, illetve a társadalmi elszigeteltség.¹⁵¹ Az UNESCO a nemzeti oktatási minisztériumokkal kívánja alternatív csatornákon biztosítani a gyermekek és a fiatalok folyamatos tanulásának támogatását a legkiszolgáltatottabb gyermekek és fiatalok megszólításával.¹⁵²

Az online oktatás előnyei és hátrányai a nemzetközi kutatások alapján

Előnyök

93

A portugál és a német eredmények esetében a tanárok véleménye közel egybecsengő volt az online oktatás tapasztalatairól. Az előnyök között a tanárok kiemelték a hang- vagy videófelvételek készítését, amely mind a tanuló, mind a tanár szempontjából nagyon hasznos módszer, mivel a jobb felvétel érdekében a tanulók többet gyakoroltak, és a tanárok szintén szívesebben gyakoroltak annak érdekében, hogy saját felvételeikkel tudják segíteni a tanulókat.

Szintén pozitív innovációként említették az élőben vagy felvételen keresztül közvetített online hangversenyek rendezését, amit elküldtek a családoknak vagy nyilvánosságra hozták az iskola honlapján, így szélesebb közönséget értek el.

Az új módszertani elemek között hasznosnak bizonyult, hogy a zenetanárok zenehallgatási listát állítottak össze a tanulóknak, akik házi feladatként így bővítették repertoárjukat. A digitális kompetencia fejlődéséhez vezetett, hogy a tanárok keresték a legjobb technológiai megoldást, így jobban megismerték a forrásokat, fejlődött a digitális készségük, és az eszközök virtuóz használatával kialakították a saját módszerüket. Az online oktatás során a család jobban belevetett a zenetanításba, és jobban támogatták gyermeküket ezen az úton. Szintén pozitív hatásként jelentkezett az a tény, hogy az iskolák többségében a tanulók saját intézményi e-mail címet kaptak. A kutatók eredményei szerint előnyként jelentkezett a fokozottabb kommunikáció a kollégák között. A tanárok elszige-

151 UNESCO. Adverse consequences of school closures. <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/consequences> (2020).
United Nations. Policy brief: Education during COVID-19 and beyond. August 2020. https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/08/sg_policy_brief_covid-19_and_education_august_2020.pdf (utolsó letöltés: 2021. 05. 22.)

152 KRISTÓF Zsolt: *International Trends of Remote Teaching Ordered in Light of the Coronavirus (COVID-19) and its Most Popular Video Conferencing Applications that Implement Communication = Central European Journal of Educational Research*, 2020, 2. évf., 2. sz., 84–92. <https://doi.org/10.37441/CEJER/2020/2/2/7917> (utolsó letöltés: 2021. 06. 28.)

teltségének csökkentése érdekében népszerűek lettek az intézményi értekezletek, megbeszélések az online térben.

Hátrányok

A kutatás során a hátrányok között kiemelt helyen szerepelt, hogy a gyakorlati tevékenység nem, vagy kevésbé volt megvalósítható, a csoportos zenei tevékenységekre (kórusok, zenekarok, big bandek stb.) a digitális platform nem alkalmas, elmaradtak az élőzenei bemutatók. Az elvégzett anyagot csökkenteni kellett a tananyaghoz képest, az élő kapcsolatok hiánya miatt nem fejlődött a diákok szociális készsége. Az oktatásra alkalmatlan IKT-eszközök és a lassú internetkapcsolat vagy az internet hiánya akadályozta a tanulmányokat. A technikai hiányosság is negatívan befolyásolta a tanulást, így erősödtek a társadalmi egyenlőtlenségek. A tanárok digitális kompetenciáinak különböző – akár elégtelen – szintje, a digitális oktatási programok hiánya szintén veszélyeztette az online oktatás sikerességét.¹⁵³

Az online oktatásnak voltak olyan tapasztalatai, amelyek a későbbi jelenléti oktatásban is hasznosak lehetnek. A kutatók kiemelték, hogy az online oktatás számos innovációját, az időbeli flexibilitást, a tanórák rugalmasságát érdemes lenne a későbbiek során a jelenléti oktatásban is alkalmazni. Az egyéni tanulás a tanulók számára erősítette az önszabályozás és az önállóság kompetenciáit. A virtuális tér használata során függetlenedtek a helyszíntől, amely az utazás elhagyásával idő- és gazdasági megtakarításhoz vezetett. Az online megtartott órák részvételi lehetőséget biztosítottak a fogyatékkal élő vagy beteg tanulók számára is. Az eredmények széles körű hozzáférhetősége és megjelenítése akár utólag is segítség lehet az oktatás során, amennyiben felvétel készül róla. A digitális térben gyorsabb kommunikáció kialakítására van lehetőség.

A kutatásról

2020 második felében a Debreceni Egyetem zenepedagógusainak csoportja annak feltérképezésére vállalkozott, hogy a Covid19-járvány mennyire alakította át a zenetanulási, illetve zenetanítási szokásokat. A koronavírus-fertőzés átadásának legmagasabb kockázata a személyes kontaktusokban rejlik. A járvány-

¹⁵³ ENCARNÇÃO, Manuela – VIEIRA, Maria Helena – BRUNNER, Georg: *The experience of music teachers from Portugal and Germany during the Covid-19 pandemic: hard times and creative solutions = Perspectives for music education in schools after the pandemic* A joint publication by authors of the network of Music Teacher Associations in Europe. Szerk. PABST-KRUEGER, Michael – ZIEGENMEYER, Annette, 2021.

helyzet kezdetekor a betegségnek sem gyógymódja, sem ellenszere nem lévén, a világ minden táján a találkozások minimalizálásában, illetve megszüntetésében látták az átmeneti megoldást. Ennek esett áldozatul az iskolarendszer, ezen belül a zeneoktatás is. 2020 márciusának közepétől alap-, közép- és felsőfokon egyaránt internetes felületeken kellett folytatni a munkát. A pedagógustársadalmat (és mindenki mást is) teljesen váratlanul ért ez a helyzet, melyhez többnyire mindenki úgy alkalmazkodott, ahogy tudott.

A debreceni kutatócsoport egy önálló kérdőívet dolgozott ki, amelyben a hangszeres zenepedagógusokat az online időszak alatti tapasztalataikról, illetve a munkájuk nehézségeiről és eredményeiről kérdezte. Hangsúlyozandó, hogy a kérdőívben szereplő válaszok a koronavírus első hullámának időszakáról közölnek adatokat. A mérőeszköz kidolgozása 2020 őszén kezdődött. Az adatok kiértékelése 2021 telére esett, majd tavasszal és nyáron születtek meg ezek alapján a tanulmányok.

Jelen írásban a hangszeres zenetanárok azon csoportjára koncentrálunk, akik a határon túlról küldték vissza a kérdőívet. A vizsgálat során lehetőségünk volt kitekinteni a környező országokra, sőt néhány nyugat-európai és tengeren túli államra is. A vizsgálatot két irányból végeztük el. Egyrészt a tanári, másrészt a tanulói attitűdökre és azok online oktatás alatti változásaira voltunk kíváncsiak. A tanárok esetében az élő órák online megtartásának körülményeire, illetve a felvett anyagokhoz, internetes megjelenésekhez fűződő viszonyukra koncentráltunk. A diákoknál az online tanítás alatt bekövetkezett attitűdváltozásokat is megfigyeltük, úgymint a motiváció, a követelmények teljesítése és az esetleges lemorzsolódás jelenségeit.

A minta bemutatása

A külföldi minta mintegy egyharmada (47 fő) az összes megkérdezett pedagógusnak. Célunk, hogy kitekintést nyújtsunk a külföldön élő és dolgozó magyar nemzetiségű hangszeres zenetanárok munkájáról, általános érvényű következtéseket nem tudunk levonni.

A kitöltők eloszlása meglehetősen egyenlőtlen volt. A 29 kárpátaljai/ukrajnai résztvevő mellett 9 romániai, 2 németországi és további egy-egy ausztriai, észtországi, finnországi, kanadai, olaszországi, svájci és szlovákiai pedagógus vett részt a vizsgálatban. Az alanyok életkora széles skálán mozog: 29 és 66 év közötti tanárok töltötték ki a kérdőívet. A nemek eloszlását illetően a nők felülreprezentáltak: a 47 főből 35 volt nő, míg 9 a férfi kitöltő (6-an nem nyilatkoztak a nemüket illetően).

A megkérdezett 47 főből 30-an tanítanak alapfokon, 12-en középfokon és 5-en felsőoktatási intézményben. Mindannyian rendelkeznek szakirányú vég-

zettséggel (ebből 30 fő második, további 3 fő harmadik diplomát is szerzett). A legtöbben városban tevékenykednek, azonban érdekes, hogy a magyarországi zenetanárokkal ellentétben sokan ötezer lélekszám alatti községben dolgoznak.

A tanári attitűd vizsgálata

Az online tanítás időszakának meghatározó tényezője volt, hogy ki milyen eszközzel (módszertani és technikai értelemben véve egyaránt) kezdte meg az interneten keresztül történő oktatást. A tanárok ezen attitűdjeit az órataratás jellege, a digitális tananyagok elkészítése és a rögzített felvételek felhasználására való hajlandóság mentén vizsgáltuk. Ezen kérdésekre többnyire Likert-skálán, illetve eldöntendő kérdések formájában válaszoltak a pedagógusok.

Az online oktatás ideje alatt a személyes kontaktus hiánya rendkívül megnehezítette a zenetanárok feladatát. A pedagógiai tapasztalatok azt mutatták, hogy leginkább a minőségi zenei hang elvesztése volt a legnagyobb gond, mivel a kommunikációs eszközök az elmúlt évtizedekben nem fejlődtek számottevően abba az irányba, hogy ezt megfelelően tudják továbbítani. Jellemző volt az időszakra, hogy a tanárok megpróbálták a régi rutint visszahozni. Az erre irányuló, négy válaszlehetőséget tartalmazó kérdés (1. táblázat) alapján elmondható, hogy a zenetanárok túlnyomó része (összesen 36 fő) úgy nyilatkozott, hogy egyetért vagy teljesen egyetért azzal az állítással, hogy élőben tartotta az órákat a különböző internetes felületeken. Ugyan a minta a kitöltők területi egyenlőtlen eloszlása miatt nem alkalmas nemzetek közti összehasonlításra, azonban jelzésértékű, hogy az egyet nem értő válaszok mindegyike az Ukrajnából beérkezett kérdőívekben szerepelt.

1. táblázat: „A tanulóknak élőben tartottam órát.” (Forrás: OME-adatbázis, 2021)

egyáltalán nem értek egyet	nem értek egyet	egyetértek	teljes mértékben egyetértek	összesen
1 (2,2%)	8 (17,8%)	16 (35,6%)	20 (44,4%)	45 (100%)

A szakmai diskurzusok alapján elmondható, hogy bevett pedagógiai szokássá vált a gyenge minőségű internetes hangátvitelt rögzített felvételekkel pótolni. Ez mindkét irányból működőképes, hiszen a tanár felveheti és elküldheti a tananyagot, a diák pedig beszámolhat tudásáról az online hangnál jobb minőségű rögzített produkcióval. Elmondható, hogy az elmúlt időszak ebből a szempontból új távlatokat nyitott és új kommunikációs csatornákat nyit(hat)ott meg. Az online tananyag nem csupán zene, hanem verbális vagy írott szöveges instrukció is

lehet. Ennek ellenére a külföldi mintában szereplő oktatók többsége (33 fő a 47-ből) azt válaszolta, hogy nem készített otthoni digitális tananyagot.

Az online óratartáshoz hasonló magas arány jellemzi az interneten tartott hangversenyeket is, csak éppen negatív előjellel. A megkérdezettek mintegy háromnegyede egyáltalán nem vagy nem értett egyet a mérőszköz azon állításával, hogy tartott internetes hangversenyt (2. táblázat). A korábbihoz hasonló érdekes megállapítás szűrhető le: míg az élő óratartás esetében az ukrainai válaszadók, addig az internetes hangverseny esetében a romániai kitöltők voltak többségben, negatív értelemben. A kilenc kitöltő közül mindannyian úgy nyilatkoztak, hogy nem értenek egyet az ilyen jellegű szakmai megnyilvánulásokkal.

2. táblázat: „Tanulóimmal hangversenyt rendeztünk az interneten.”

(Forrás: OME-adatbázis, 2021)

egyáltalán nem értek egyet	nem értek egyet	egyetértek	teljesen egyetértek	összesen
13 (27,7%)	23 (48,9%)	10 (21,3%)	1 (2,1%)	47 (100%)

Ez alapján elmondható, hogy a zenetanárok többsége vagy elutasító az online, illetve interneten közvetített zene iránt, vagy a megfelelő szintű technika és/vagy az informatikai tudás nem áll rendelkezésükre. Az online hangversenyekhez hasonlóan az online zenei versenyeket sem részesítették előnyben a zenetanárok. A megkérdezett 47 pedagógusból csupán 10 nyilatkozott úgy, hogy részt vett tanítványával bármilyen internetes zenei megmérettetésen.

Sem az internetes tananyag készítését, sem az előre felvett és az interneten koncert formájában közreadott produkciókat nem preferálták a tanárok, azonban más volt a helyzet azokkal a felvételekkel, amelyek pedagógiai céllal készültek. A megkérdezettek magas arányban egyetértettek (26 fő) vagy teljes mértékben egyetértettek (13 fő) azzal, hogy a tanóra mellett a tanuló felvételeket is küldött a pedagógiai munka hatékonyabbá tételéhez. A zenetanárok nem csupán az órai munka gördülékenyebbé tételét, de a számonkérések és vizsgák teljesítésének lehetőségét is ebben látták.

Eredményesség és a pedagógiai célok elérése

Ezt a dimenziót négy irányból vizsgáltuk. Ezek voltak a motiváció fenntartása, a diákok zenetanulási attitűdjeinek változása, a kitűzött elvárások teljesítése és a (lehetséges) lemorzsolódások mértéke. A vizsgálat megkezdésekor és a kérdőív elkészítésekor a meglévő szakirodalmakon túl a szakmai diskurzusokra és a pe-

pedagógiai gyakorlati tapasztalatokra is alapoztunk. A zenetanárok leggyakoribb félelmei voltak az ezekhez a dimenziókhoz, kérdéskörökhöz kapcsolódó negatív változások lehetőségei. Félő volt, hogy a személyes kontaktusok, ezáltal a rendezvények, koncertek, versenyek megszűnésével a diákok céljai elvesznek, és tanulási kedvük megcsappan. Ez nem csupán a tanulmányi előmenetel romlásában, hanem a zenei tanulmányok elhagyásában, befejezésében is megmutatkozhat. Ugyanígyan szkeptícizmussal tekintettek a jövőbe a hangszeres tanárok a szakmai elvárások teljesítését illetően is. Kérdéses volt, hogy a gyökeresen megváltozott körülmények mellett is fenntartható-e a folyamatos fejlődés, illetve a korábban kitűzött célok így is megvalósíthatók-e.

A hangszeres zenetanulás esetében a lemorzsolódás különösen nagy jelentőséggel bír, és nem csupán azért, mert a tanulók megtartása egyfajta sikerességi mutatója a pedagógusnak. A hangszerjáték esetében választható, bármikor szabadon abbahagyható egyéni képzésről beszélünk. Elég csupán néhány (vagy akár csak egy-két) diáknak kimaradnia év közben, ez egyből óraszámdeficitben, ezáltal megváltozott munkaszerződésben (illetménycsökkenésben) mutatkozik meg. A pandémia idején – különösen annak első hullámában – a pedagógusok erre komoly esélyt láttak, mivel a tanulók szükséges eszközökkel, internettel való ellátottságáról, illetve azok használatával kapcsolatos kompetenciájukról szinte semmi információjuk nem volt.

Ehhez képest kissé meglepő, hogy a megkérdezett pedagógusok a vizsgálat alapján pozitívan nyilatkoztak a fluktuációs rátákkal kapcsolatban (3. táblázat). Többségük (41 fő) úgy nyilatkoztott, hogy a zenét tanuló növendékek nem szakították meg tanulmányaikat. Kedvező irányban árnyalja továbbá az adatokat, hogy ebben az esetben senki nem jelölte a 4-es, tehát a teljes mértékben egyetérték-választ. Hasonló arányban válaszoltak az oktatók azzal kapcsolatban, hogy változatlan marad-e az osztálylétszám a következő tanévben. 38-an jelölték be, hogy egyetértenek vagy teljes mértékben egyetértenek azzal, hogy 2020 szeptemberétől nem csökken az osztálylétszámuk.

3. táblázat: „Az osztályomból az online oktatás alatt megszakították tanulmányaikat a tanulók.” (Forrás: OME-adatbázis, 2021)

egyáltalán nem értek egyet	nem értek egyet	egyetértek	teljesen egyetértek	összesen
20 (44,4%)	21 (46,7%)	4 (8,9%)	0 (0%)	45 (100%)

Ugyan mind a nemzetközi szakirodalom, mind a pedagógiai gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a tanároknak számos nehézséggel és akadállyal kellett megküzdeni az online oktatás alatt, mégis az derült ki a vizsgálatból, hogy a taná-

rok többsége egyetért (27 fő) vagy teljesen egyetért (3 fő) azzal, hogy a diákok teljesítették az elvárt követelményeket (4. táblázat). Valamennyire árnyalja az eredményt az, hogy az elérendő követelmények szubjektív és objektív értelemben (akarva-akaratlanul) is megváltoztak. Korábban (a normál jelenléti oktatásban) a tanítás elsősorban az élő produkciókra való felkészülésre irányult. A fellépések időszakos megszűnésével, a tanítási folyamat átváltozásával, bonyolultabb válásával és részleges ellehetetlenülésével áthelyeződtek a pedagógiai célok, továbbá megváltozott és átalakult az értékelés rendszere.

4. táblázat: „A tanulók teljesítették az elvárt követelményeket.”

(Forrás: OME-adatbázis, 2021)

egyáltalán nem értek egyet	nem értek egyet	egyetértek	teljesen egyetértek	összesen
5 (10,9%)	11 (23,9%)	27 (58,7%)	3 (6,5%)	46 (100%)

99

A korábban említett tényezők miatt felmerült a kérdés, hogy a zenét tanuló diákok a továbbiakban is folytatni kívánják-e, vagy éppen ilyen lendülettel kívánják-e, tudják-e folytatni hangszeres tanulmányaikat. Ezt a gyanút a válaszok valamelyest be is igazolták. Elmondható, hogy a tanulók motiváltsága tekintetében negatív a mérleg (5. táblázat). A válaszolók többsége (34 fő, 74%) úgy nyilatkozott, hogy a tanulók motivációja változatlan maradt az online oktatás folyamán. Azonban mindössze egy tanár állította, hogy növendékeinek tanulási kedve megnőtt, és 11 pedagógus szerint csökkent.

5. táblázat: „Milyen irányban változott a tanulók motiváltsága a zenetanulás iránt az online oktatás időszakában?” (Forrás: OME-adatbázis, 2021)

pozitívan	nem változott	negatívan	összesen
1 (2,2%)	34 (73,9%)	11 (23,9%)	46 (100%)

Megkérdeztük a tanárokat arról, hogy mennyire tudták a tanulók zenetanulás iránti érdeklődését fenntartani a számítógép képernyőjén keresztül. A legtöbben (17-en) az ötfokú Likert-skála (melyben az egyes az egyáltalán nem, az ötös a teljes mértékben volt) közepét tartották reálisnak (6. táblázat). A mérleg valamelyest pozitív, mivel a négyes és az ötös válasza jóval több jelölés érkezett, mint az egyesre és a kettesre.

6. táblázat: „Fenn tudta-e tartani a tanulók érdeklődését a zenetanulás iránt az online oktatás időszakában?” (Forrás: OME-adatbázis, 2021)

1 – egyáltalán nem érték egyet	2	3	4	5 – teljes mértékben egyetérttek	összesen
2 (4,3%)	3 (6,5%)	17 (37%)	13 (28,3%)	11 (23,9%)	46 (100%)

Összegzés

100

Tanulmányunkban a Covid19-járvány következtében fellépő, kényszerűen megváltozott zenetanulási metódus vizsgálatát átfogó adatbázis külföldi kitöltők által nyert eredményeinek bemutatását, illetve elemzését céloztuk meg. Legnagyobb sajnálatunkra a minta igen foghíjas, és országok szerinti eloszlását tekintve is igen egyenlőtlen; a mintában felülreprezentáltak az ukrainai kitöltők. Amennyiben minden érintett országból hasonló arányú/számú kitöltőnk lenne, lehetőségünk lenne mélyebb, reprezentatívabb összehasonlító vizsgálatra.

A kutatásunk résztvevői a magyar nemzetiségű, de a határon túl tevékenykedő hangszeres zenepedagógusok. A vizsgálathoz a kutatócsoport önálló mérőeszközt készített. A kérdőív kialakításában a szakmai diskurzusok eredményei, a pedagógiai gyakorlat, továbbá a hazai és nemzetközi szakirodalom segített.

A vizsgálatot két irányból, a tanárok online oktatáshoz kapcsolódó attitűdjei és az elért pedagógiai eredmények elérése irányából végeztük. A vizsgálat összességében arra mutatott rá, hogy a tanárok megőrizték lélekjelenlétüket és pozitív szemléletüket. Erre abból lehetett következtetni, hogy ugyan az online oktatás eszközbéli és módszertani lehetőségeit nem minden esetben sikerült kiaknázni, a tanulók megtartása és motiválása szempontjából mégsem történtek beláthatatlan károk. Ez mindenképpen erősíti az idézett szakirodalom azon állítását, hogy a tanár szerepe elsődleges a hangszeres zenetanulás esetében.

Ugyan a szakirodalmi összefoglalóban több pontban is beszámoltunk azokról a pozitívumokról és lehetőségekről, melyet az online oktatás alatt tapasztaltunk (tananyagmegosztás, a szélesebb körű koncertközönség elérése), azonban a határon túli kitöltők válaszai alapján elsősorban Romániában és Ukrajnában ezek többnyire mégsem fedezhetők fel.

Az okok kiderítése további (és elsősorban reprezentatívabb) vizsgálatokat igényel, azonban valószínűsíthető, hogy ezekben az országokban a digitális jelenlét – ahogy azt a 2019-es DESI-index is bizonyítja – elmaradottabb az uniós átlaghoz képest.

Irodalomjegyzék

- AKOYUNOGLU, Mitsi – DOMNINA, Nataliya: “Corona-lessons” for reaching socially disadvantaged students in the hybrid music classroom = *Perspectives for music education in schools after the pandemic. A joint publication by authors of the network of Music Teacher Associations in Europe*. Szerk. PABST-KRUEGER, Michael – ZIEGENMEYER, Annette, 2021.
https://www.bmu-musik.de/fileadmin/Medien/BV/Positionen/Perspectives_for_music_education___MTA-network.pdf (utolsó letöltés: 2021. 06. 05.)
- DIMAGGIO, Paul – HARGITTAI, Eszter – CELESTE, Coral – SHAFER, Steven: *From Unequal Access to Differentiated Use. A Literature Review and Agenda for Research on Digital Inequality*. New York, Russell Sage Foundation, 2004.
- ENCARNAÇÃO, Manuela – VIEIRA, Maria Helena – BRUNNER, Georg: *The experience of music teachers from Portugal and Germany during the Covid-19 pandemic: hard times and creative solutions = Perspectives for music education in schools after the pandemic. A joint publication by authors of the network of Music Teacher Associations in Europe*. Szerk. PABST-KRUEGER, Michael – ZIEGENMEYER, Annette, 2021.
https://www.bmu-musik.de/fileadmin/Medien/BV/Positionen/Perspectives_for_music_education___MTA-network.pdf (utolsó letöltés: 2021. 06. 05.)
- FEHÉRVÁRI Anikó: *Digitális egyenlőtlenségek Magyarországon = Educatio*, 2017,26. évf., 2. sz., 157–168.
DOI: 10.1556/2063.26.2017.2.1
- KIVI, Alexis – KONIARI, Dimitra – ÖZEKE, Sezen – ÇELIKTAŞ, Hatice: *Reactions and good practices to new Corona conditions for teaching music in schools by music teachers in Germany, Greece, and Turkey = Perspectives for music education in schools after the pandemic. A joint publication by authors of the network of Music Teacher Associations in Europe*. Szerk. PABST-KRUEGER, Michael – ZIEGENMEYER, Annette, 2021.
https://www.bmu-musik.de/fileadmin/Medien/BV/Positionen/Perspectives_for_music_education___MTA-network.pdf (utolsó letöltés: 2021. 06. 02.)
- MEDŇANSKÁ, Irena – STREŇÁČIKOVÁ, Mária Jr.: *Reflection on teaching music in schools in Slovakia during the pandemic and description of online teaching = Perspectives for music education in schools after the pandemic. A joint publication by authors of the network of Music Teacher Associations in Europe*. Szerk. PABST-KRUEGER, Michael – ZIEGENMEYER, Annette, 2021.
https://www.bmu-musik.de/fileadmin/Medien/BV/Positionen/Perspectives_for_music_education___MTA-network.pdf (utolsó letöltés: 2021. 06. 05.)
- SPIEKER, Benno – KOREN, Morel: *Perspectives for music education in schools after COVID-19. The potential of digital media = Perspectives for music education in schools after the pandemic. A joint publication by authors of the network of Music Teacher Associations in Europe*. Szerk. PABST-KRUEGER, Michael – ZIEGENMEYER, Annette, 2021.
https://www.bmu-musik.de/fileadmin/Medien/BV/Positionen/Perspectives_for_music_education___MTA-network.pdf (utolsó letöltés: 2021. 06. 05.)
- *Digital Economy and Society Index. DESI (2019)*. European Commission.
https://ec.europa.eu/newsroom/dae/document.cfm?doc_id=5989 (utolsó letöltés: 2021. 06. 02.)
- ECDC. COVID-19 in children and the role of school settings in COVID-19 transmission. European Centre for Disease Prevention and Control, Stockholm. (2020) (utolsó letöltés: 2021. 06. 02.)
- EGOV hírlevél <https://hirlevel.egov.hu/2020/06/15/a-digitalis-gazdasag-es-tarsadalom-fejlettseget-mero-mutato-desi-2020-magyarorszag/> (utolsó letöltés: 2021. 06. 05)
- European Commission. Educational Inequalities in Europe and physical school closures during Covid-19.
https://ec.europa.eu/jrc/sites/jrcsh/files/fairness_pb2020_wave04_covid_education_jrc_i1_19jun2020.pdf (utolsó letöltés: 2021. 06. 02.)
- EUROSTAT DATABASE. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/digital-economy-and-society/data/database> (utolsó letöltés: 2021. 06. 02.)
- KRISTÓF Zsolt: *International Trends of Remote Teaching Ordered in Light of the Coronavirus (COVID-19) and its Most Popular Video Conferencing Applications that Implement Communication = Central European Journal of Educational Research*, 2020, 2. évf., 2. sz., 84–92. <https://doi.org/10.37441/CEJER/2020/2/2/7917>

- MCKINSEY & COMPANY: *How the world's best-performing school systems come out on top*, 2007.
https://www.mckinsey.com/~ /media/mckinsey/industries/public%20and%20social%20sector/our%20insights/how%20the%20worlds%20best%20performing%20school%20systems%20come%20out%20on%20top/how_the_world_s_best-performing_school_systems_come_out_on_top.pdf (utolsó letöltés: 2021. 06. 02.)
- UNESCO. Adverse consequences of school closures. <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse/consequences> (2020).
United Nations. Policy brief: Education during COVID-19 and beyond. August 2020. https://www.un.org/development/desa/dspd/wp-content/uploads/sites/22/2020/08/sg_policy_brief_covid-19_and_education_august_2020.pdf (utolsó letöltés: 2021. 05. 22.)
- VLS. "Muziekles op afstand tijdens de coronacrisis." <https://www.vls-cmhf.nl/muziekles-op-afstand-tijdens-de-coronacrisis>. (2020). (utolsó letöltés: 2021. 06. 15.)
- World Bank Group. Leveraging Lessons from the COVID-19 crisis for learners with disabilities. Inclusive Education Initiative. World Bank Publication. (2020). (utolsó letöltés: 2021. 06. 12.)

Szalai Tamás – Mike Ádám – Radócz J. Miklós: A digitális zeneoktatás előnyei és hátrányai

Absztrakt

A Covid19-világjárvány a mindennapi élet számos területét érintette. A tömeges fertőzés megelőzése érdekében a kormányok közigazgatási intézkedéseket hirdettek a társadalmi interakciók korlátozására. A jelenléti oktatást hol betiltották, hol pedig csak részlegesen, illetve szigorú szabályoknak megfelelően valósulhatott meg. A kötelező digitalizációs átalakulás egyik leginkább érintett szegmense a zeneművészeti oktatás volt, amelyet idáig el sem tudtunk volna képzelni online formában.¹⁵⁴ A megváltozott zenei oktatás rendkívül nehéz akadályokat állít a diákok és a tanárok elé nap mint nap.¹⁵⁵ Az *Online tér megjelenése a zeneművészeti oktatásban* című kutatás részeként vizsgálatunk célja az új típusú oktatási forma tapasztalatainak feltárása a hazai és külföldi alap-, közép- és felsőfokú zenepedagógusok és zeneoktatók körében. A megkérdezettek vizsgálatunkban nyitott kérdésként válaszoltak arra, hogy milyen előnyeit, illetve hátrányait tapasztalták a digitális oktatásnak. Az összegyűjtött adatok kvalitatív elemzéséhez MAXQDA-szoftvert alkalmaztunk. A zenetanárok legnagyobb része a digitális oktatás negatívumait emelte ki. A pozitív válaszok tekintetében a digitális kompetenciák fejlődését, illetve a diákok önállóságra nevelését említették.

103

Kulcsszavak

Covid19, digitális oktatás, zeneművészeti oktatás

¹⁵⁴ VÁRADY Judit: *Music on the Air = Music Pedagogy in the Context of Present and Future Changes 7. Multidisciplinary Crossroads*. Szerk. VIDULIN, Sabina. *Researches in Music Education*, 159-176, 2021.

¹⁵⁵ CZÉKMÁN Balázs: *Tablettel támogatott oktatás. Nagyvolumenű nemzetközi és hazai kezdeményezések = Oktatás-Gazdaság-Társadalom*. Szerk. JUHÁSZ Erika – ENDRÓDY Orsolya. Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesülete (HERA), 2019, 477-489.

Bevezetés

A világméretű egészségügyi vészhelyzetet okozó Covid19-járvány hatásai 2020 eleje óta befolyásolják mindennapi életünket. A társadalmi interakciók korlátozásai az élet számos területére mértek súlyos csapást, amely alól az oktatás sem kivétel. A jelenléti tanítási tevékenységek betiltása miatt az alap-, közép- és felsőfokú oktatási intézmények kénytelenek voltak átállni az online oktatásra. Alapvető problémát jelentett, hogy a pedagógusok nem voltak felkészülve, illetve felkészítve egy ehhez hasonló drasztikus változásra, valamint az oktatási intézmények erőforrásai sem tudták megfelelően fedezni az online oktatás szükségleteit.¹⁵⁶ A megváltozott zenei oktatás tehát rendkívül nehéz akadályokat állított a tanulók és a tanárok elé. A kötelező átállás nagymértékben zilálta meg a zene-művészeti oktatást, amely művészeti ágazatot ez idáig lehetetlennek tűnt online formában tanítani. A rendelkezésre álló kutatások, felmérések és – nem utolsósorban – tapasztalatok alapján evidenciaként tartjuk számon, hogy a művészeti oktatás döntően jelenléti formában érheti el célját, hiszen az online oktatás túlnyomóan verbális keretek közé szorítja a mozdulatok és mozgásérzetek tanítását.¹⁵⁷

A zeneoktatási intézményeknek nagy erőfeszítéseket kellett tennie azért, hogy online folyhasson a tanítás, mivel a zene tanulása magában foglalja az elméleti ismeretek megszerzését és az előadói készségek fejlesztését egyaránt, amelyre az online térben korlátozott a lehetőség. A Covid19-járvány arra kényszerítette a zenetanárokat, hogy óráikat teljes egészében átszervezzék és újszerű megoldásokat találjanak.¹⁵⁸ A világjárvány által kialakult oktatási helyzet érdekes esettanulmányok sorozatát eredményezte, amelyeknek nagy értéke van az oktatáskutatás szempontjából.¹⁵⁹

¹⁵⁶ DAUBNEY, Alison – FAUTLEY, Martin: *Editorial research. Music education in a time of pandemic = British Journal of Music Education*, 2020, 37. évf., 2. sz., 107–114. <https://doi.org/10.1017/S0265051720000133> (utolsó letöltés: 2021. 06. 04.)

¹⁵⁷ VÁRADI Judit: *Music on the Air = Music Pedagogy in the Context of Present and Future Changes 7. Multidisciplinary Crossroads*. Szerk. VIDULIN, Sabina. *Researches in Music Education*, 159–176, 2021.

¹⁵⁸ DAUBNEY – FAUTLEY: *i. m.* (2020), 107–114.

¹⁵⁹ BIASUTTI, Michele – ANTONINI PHILIPPE, Roberta – SCHIAVIO, Andrea: *Assessing teachers' perspectives on giving music lessons remotely during the COVID-19 lockdown period = Musicae Scientiae*, 2021. <https://doi.org/10.1177/1029864921996033> (utolsó letöltés: 2021. 06. 04.)

Elméleti háttér

A Covid19-járvány mentális egészségre vonatkozó következményei igen megszemenőek. Az otthoni tanulás önmagában is stresszforrást jelenthet a családok és a tanulók számára, valamint nagy nyomást gyakorol az oktatás résztvevőire a korlátozott idő vagy erőforrások megléte. Thaiföldön az Egyesült Nemzetek Szervezete és a thaiföldi Gyermek- és Ifjúsági Tanács közösen végzett kutatásában 6771 gyermek vett részt. A felmérés szerint tíz fiatalból több mint hét válaszolta azt, hogy a járvány befolyásolja a lelki egészségüket, stresszt, aggodalmat és szorongást okozva.¹⁶⁰

Vega tanulmányában a zeneoktatás fontosságát vizsgálta a világjárvány ideje alatt. A zeneoktatás segít megbirkózni a bezártság okozta negatív következményekkel, mint például a stressz és a szorongás. Hozzájárul továbbá a gyermekek harmonikus fejlődéséhez, azaz pozitív hatással van az egyén szellemi, érzelmi gyarapodására, amely a járványhelyzetre vonatkozóan kiváltképpen fontos szerepet tölt be.¹⁶¹

Biasutti, Antonini és Schiavio interjúk felmérésének célja a zenetanárok által kidolgozott tanítási gyakorlatok és stratégiák vizsgálata volt a pandémiás veszélyhelyzet idején. A kutatásban összesen 15 középiskolában tanító hangszeres és elméletet tanító zenetanár vett részt Európából és az Egyesült Államokból. A félig strukturált interjúk érintették a tanterv, órátartás, értékelés, vizsgáztatás és időbeosztás témaköröket. A résztvevőket az online tanítási módszerek mellett a digitális oktatás előnyeiről és korlátairól is kérdezték. A résztvevők olyan készségeket alkalmaztak a távoktatás során, mint a rugalmasság, a problémamegoldás és a kreativitás a tanterv tervezésében, és a különféle távoktatási eszközök használatában is jelentős fejlődésen mentek keresztül. Arról számoltak be, hogy az online tanítás nagyon időigényes – például a tevékenységek tervezése, az anyagok előkészítése és a technikai eszközök terén az új lehetőségek feltárása miatt –, és hogy megterhelő volt a munka és a magánélet közötti egyensúly megteremtése. Az e-tanulás erősségeiről és korlátairól szintén említést tettek és nagyobb intézményi támogatást tartottak szükségesnek a szakmai fejlődés érdekében.¹⁶²

¹⁶⁰ GIANNINI, Stefania: *Prioritize health and well-being now and when schools reopen.* <https://en.unesco.org/news/prioritize-health-and-well-being-now-and-when-schools-reopen> (utolsó letöltés: 2021. 06. 04.)

¹⁶¹ VEGA, Juan C.: *Music (Education) During the Pandemic of COVID-19 = Academia Letters*, 2021, Article333. <https://doi.org/10.20935/AL333> (utolsó letöltés: 2021. 06. 04.)

¹⁶² BIASUTTI, Michele – ANTONINI PHILIPPE, Roberta – SCHIAVIO, Andrea: *Assessing teachers' perspectives on giving music lessons remotely during the COVID-19 lockdown period = Musicae Scientiae*, 2021. <https://doi.org/10.1177/1029864921996033> (utolsó letöltés: 2021. 06. 04.)

De Bruin kvalitatív tanulmányában a melbourne-i középiskolai hangszeres zeneoktatók által alkalmazott tanítási gyakorlatokat vizsgálta. A felmérésben összesen 15 tanár vett részt, amelynek fő célja a zeneoktatással kapcsolatos perspektívák feltárása volt az online távoktatás idején. Az interjúk átíratának tematikus elemzése olyan zenei oktatási megközelítéseket tárt fel, amelyek pozitívan hatottak a tanulók empátiakészségére, és támogatták a kapcsolatteremtés iránti fogékonyságot. A megszokottól eltérő pedagógiai gyakorlatok megerősítették és elősegítették az interperszonális kapcsolatteremtést a zenei tapasztalatok és felfedezések által. Ezek az eredmények keretet adnak arra vonatkozóan, hogy a zenepedagógusok hogyan segíthetik elő a kapcsolatteremtést, a tanulók motiválását és a tanulói autonómiát, amely személyes elkötelezettséget generál a zenealkotás és a tanulás iránt. A tanárok pedagógiai gyakorlatának és magatartásának feltárása a tanár-diák viszonyban jelentős kiegészítést jelent a szakirodalom számára, e kapcsolat szükségszerű a zene iránti hosszú távú érdeklődés ösztönzéséhez és fejlesztéséhez.¹⁶³

A kutatás kérdései

1. Milyen számarány jellemzi a digitális oktatáshoz fűződő attitűd pozitív és negatív válaszait?
2. Hogyan viszonyulnak a megkérdezettek a személyes jelenlét hiányához?
3. Miként vélekednek a pedagógusok a digitális környezetről?
4. Mi a legnagyobb pozitívuma a digitális oktatásnak?
5. Milyen mértékben jelent meg a vírus elleni védekezés mint kiemelt tényező a válaszok között?

Hipotézisek

- H1. Az eddigi kutatások és vizsgálatok alapján feltételeztük, hogy a kódolási folyamat eredményeképpen összességében a digitális oktatás negatív oldala fog részletesebben kirajzolódni, azaz több negatív eredmény születik, mint pozitív.
- H2. A művészeti oktatás hatékonysága nagy mértékben a személyes kapcsolatok minőségén, a személyes jelenlétén alapul, így feltételeztük, hogy a negatívumok között erőteljes tényezőként jelenik meg a személyes kapcsolatok hiánya.

¹⁶³ DE BRUIN, Leon R.: *Instrumental music educators in a COVID landscape. A reassertion of relationality and connection in teaching practice* = *Frontiers in Psychology*, 2021, 11, 3995.

- H3. A legtöbb pedagógus és oktató digitális felkészültsége teljesen eltérő mértékű lehet, ezáltal a digitális környezethez való viszonyulásukban is jelentős eltérések mutatkozhatnak, mindazonáltal feltételeztük, hogy a legtöbb válaszadó általánosságban negatívumként éli meg a digitális környezetet.
- H4. Az előnyökre vonatkozó válaszokkal összefüggésben feltételeztük, hogy a megkérdezettek az online oktatás egyik legjelentősebb pozitív hatásaként az utazásra szánt idő megmaradását jelölik meg.
- H5. Az előnyökkel kapcsolatban ugyancsak feltételeztük, hogy a válaszok között kiemelt helyen előtérbe kerül a biztonság, a vírus elleni védekezés, tehát az egészség védelme.

A kutatás módszertanáról

A zenepedagógiai kutatócsoportunk által készített kérdőív az online zeneművészeti oktatás számos aspektusára kitér, jelen tanulmányunkban azonban a kérdőív egyik legizgalmasabb pontjára, a digitális oktatás esetleges előnyeire, valamint hátrányaira vonatkozó nyitott kérdésekre fókuszálunk. Az online formában kiküldött kérdőívre összesen 352 értékelhető válasz érkezett. A kutatás sokszínűségét mutatja, hogy Magyarország mellett 9 másik országból is érkeztek kitöltött kérdőívek, továbbá, hogy mindhárom oktatási szinten, azaz alap-, közép- és felsőfokon oktató zenepedagógusok is találhatók a válaszadók között.

A nyílt válaszok objektív elemzéséhez MAXQDA kvalitatív adatelemző szoftvert használtunk, amely által lehetőségünk nyílt a leírt gondolatok, az összefüggő szövegrészek számszerűsítésére, valamint átlátható rendszerezésére. A tartalom-elemzés folyamatában alapvetően háromfázisú módszer alapján dolgoztunk,¹⁶⁴ azaz első lépésként kódoltuk a válaszok értékelhető jelentéstartalommal rendelkező szavait és szövegrészeit, második lépésként elemeztük a kódok előfordulási gyakoriságát, amelyek alapján alkódokat is létrehoztunk, majd harmadik lépésként értelmeztük a kapott eredményeinket, a kirajzolódó összefüggéseket.

A kódolás során alapvetően deduktív módszert követtünk, tehát a főkérdőket a hipotézisek alapján hoztuk létre. A tartalomelemzés folyamata azonban megkívánta az induktív módszer alkalmazását is, ennél fogva újabb főkérdők létrehozása vált szükségessé. Az így létrejött nyolc főkérdőt sorszámossal láttuk el azok nagysága szerint, majd további alkódokra bontottuk. A kódolás folyamatában számos nehézségbe ütköztünk. Problémát jelentett a kategorizálás, miszerint egy-egy válasz több főkérdőhöz, alkódhoz is tartozhat, pl.: a „rossz minőség” eszköz-, hálózati vagy hangszertechnikai problémára utal? További nehézséget je-

¹⁶⁴ LEHOTA József: *Marketingkutatás az agrárgazdaságban*. Bp., Mezőgazda, 2001.

lentett, hogy az eredeti kérdéshez viszonyítva megannyi ellentétes válasz, azaz a hátrányokhoz néhány pozitív tapasztalat, míg az előnyökhöz számos negatív impulzus érkezett. A kódolás eredményeként 591 kód az előnyök, 1111 kód pedig a hátrányok oldalán jött létre. Kiemelendő az előnyök és a hátrányok kódszáma¹⁶⁵ közötti differencia, hiszen első ránézésre is szembeötlő a negatív tapasztalatok fölénye. Sokatmondó adat, hogy az előnyök halmazának legnagyobb kategóriája 118 kóddal az ellentétes helyre írt adatok főködjá.

1. táblázat: Fő- és alkódok sorszámai és kódszámai. (Saját szerkesztés)
(Forrás: OME-adatbázis, 2021)

Kódok	Hátrányok sorszáma	Hátrányok kódszáma	Előnyök sorszáma	Előnyök kódszáma
Tanuláshoz, tanításhoz, tananyaghoz köthető tényezők	1	334	4	86
Egyéni technikai problémák	1	124	-	-
Csoportos tevékenységek	2	85	5	1
Módszertan, óravezetés	3	52	2	18
Ellenőrzés, javítás, számonkérés	4	48	3	9
Készségfejlesztés	6	10	4	8
Önállóságra nevelés	-	-	1	50
Egyéb	5	15	-	-
Infrastrukturális és digitális tényezők	2	312	3	89
Digitális eszközök és alkalmazások kezelése	1	162	-	-
Hálózati problémák	2	129	-	-
Hangszer	3	16	4	2
Digitális kompetenciák	4	5	1	48
Információtárolás, felvételteljesítés	-	-	2	31
Egyéb	-	-	3	8

¹⁶⁵ Az adott kategóriában létrehozott kódok száma.

Kódok	Hátrányok sorszám	Hátrányok kódszám	Előnyök sorszám	Előnyök kódszám
Kapcsolattartáshoz és kommunikációhoz köthető tényezők	3	187	1	115
Emocionális tényezők	1	143	5	5
Óratartáshoz kapcsolódó tényezők	2	22	1	56
Minőség, sikeresség	3	14	4	12
Szülői bevonódás	4	8	2	27
Otthoni körülmények megismerése	-	-	3	15
Sikerességhez köthető tényezők	4	175	6	37
Általános tapasztalatok	1	106	2	12
Haladás mértéke	2	39	3	6
Rendezvények meghíúsulása	3	17	-	-
Diákokra gyakorolt hatás	4	13	1	19
Mentális és fizikális állapothoz köthető tényezők	5	69	5	36
Mentális tényezők	1	53	1	36
Fizikális tényezők	2	16	-	-
Térbeli és időbeli tényezők	5	24	2	105
Időbeli tényezők	1	18	1	68
Térbeli tényezők	2	5	3	12
Idő- és térbeli tényezők	3	1	2	25
Egészség védelméhez köthető tényezők	-	-	7	9
Ellentétes helyre irt adatok	-	10	-	118

A kutatás eredményei

Az adatok értelmezését és elemzését a főkérdések hátrányok szerinti csökkenő sorrendjében közöljük. Első főkérdünk alá a tanulás, tanításhoz, tananyaghoz köthető tényezők tartoznak. Jelen kategóriában kimagaslóan sok hátrány lett megnevezve (334 kód),¹⁶⁶ míg a pozitívumok száma ehhez képest elenyésző (86 kód). A hátrányok és az előnyök kategorizálásánál négy közös alkódot hoztunk létre, amelyek a csoportos zenei tevékenységekkel, a módszertani és óra-vezetési kérdésekkel, az ellenőrzés, javítás, számonkérés problémakörével, továbbá a készségfejlesztéssel kapcsolatos válaszokat tartalmazzák. A csoportos zenei tevékenységek-alkód több hátrányt tartalmaz, mint előnyt. A válaszadók nehézségként fogalmazták meg, hogy a többszámú énekléssel összefüggő tevékenységek nem megvalósíthatóak, „a ritmusgyakorlatok közös megszólaltatása lehetetlen, vagy éppen nincsenek kamaraórák, kórus- és zenekari próbák, közös zenei élmények”. A módszertani és óra-vezetési alkódon belül is a negatívumok vannak nagyobb számban jelen, ilyenek: a félreérthető, nehézkes kommunikáció, a diákok nehezebben értik meg az anyagot, továbbá nincs azonnali lehetőség a korrigálásra, javításra problémáik. A negatív adatok mellett releváns pozitívumok is megnevezésre kerültek: az eddigi módszerek újragondolásának kényszere, változatosabb feladatok alkalmazása vagy a zeneelmélet-órák hatékonysága. Az ellenőrzés-, javítás-, számonkérés-alkód negatívumai közt a tanulók ellenőrizhetősége, a javítás nehézsége (mind a technikai problémák, mind pedig az írásbeli javítás lehetőségének hiánya), a szóbeli számonkérés hiányának problematikája szerepel, míg a pozitív vélemények a számonkérési lehetőségek bővülését, a könnyebb értékelést hangsúlyozzák. A készségfejlesztéshez kapcsolódó válaszokból kitűnik, hogy a válaszadók a kreativitás, a verbális és az alkalmazkodási készségek fejlesztését online módon is hatékonyak vélik, azonban egyes zenei készségek, valamint az egyéni előadói készség fejlesztését nem látják megoldhatónak.

A közös alkódokon túl szükségesnek bizonyult néhány kizárólag pozitív, valamint negatív alkód létrehozása is. A válaszadók a digitális zeneoktatás pozitív hatásaként tekintenek arra, hogy így lehetőség van a tanulók önállóságának növelésére. A diákok megtanultak hangológéppel hangolni, az önállóság miatt nőtt az önbizalmuk, fejlődött az önkritikájuk. Kiemelték, hogy ez természetesen csak az idősebb növendékek esetében működött. A hátrányok legtöbb kóddal rendelkező kategóriája az egyéni technikai problémák csoportja (124 kód). Az online oktatás során nem megoldható a kéz-, a száj- és a testtartás korrigálása, az intonáció és a hangképzés javítása, az érzékeny zenei elemek, valamint a helyes

¹⁶⁶ A létrehozott kódok száma. A továbbiakban pl.: (334).

tartás tanítása, bemutatása. Az egyik alkódhoz sem sorolható nehézségek külön kategóriát (15 kód) alkottak. Ide tartozik a teljesség igénye nélkül a felvételi-re való felkészítés, vagy az úgynevezett hallásrontás problémája és az élőzene hiánya is.

Az online oktatás idején kiemelt fontossággal bírtak az infrastrukturális és a digitális tényezők. Az előnyök (89 kód) és a hátrányok (312 kód) alkódjai e kategóriában mutatják a legjelentősebb differenciát. Közös alkódot kizárólag a digitális kompetenciák alkotnak. Komoly nehézséget jelentett a pedagógusok számára az eltérő platformok használata, a technikai eszközök hiányos, nem megfelelő ismerete, továbbá az, hogy a diákok bele tudtak avatkozni az óra menetébe. Pozitívként jelölték meg a digitális kompetenciák fejlődését (mind a tanár, mind a diák részéről), a hasznos, kreatív applikációk megismerését, valamint az információk elérhetőségének gyorsaságát. A digitális kompetenciákat érintő alkategórián túl kiemelendő a pozitív válaszok között a felvételek hasznossága, valamint az információtárolás lehetősége. A zenetanárok úgy vélik, hogy a felvételek visszahallgatása segíti a hibák kiszűrését, továbbá a későbbi gyakorlást is támogatja, hogy a felvett anyag elérhető maradjon.

A leginformatívabb eredmények azonban a negatív vélemények feldolgozásánál születtek. Mint már írtuk, ezen szegmens kódolása különösen nehéz volt az általános rossz minőségű válaszok miatt. Három alkódot hoztunk létre, ezek a digitális eszközök és alkalmazások problémája, a hálózati problémák, valamint a hangszerekhez köthető problémák. Az első alkódnál az evidens informatikai, valamint az eszközökkel kapcsolatos negatív tapasztalatokon túl olyan specifikus problémákat említettek a válaszadók, mint a kiegyenlített dinamika, a zeneileg kifogásolható minőség, vagy a valós idejű hangátvitel hiánya. A megkérdezettek alapvető problémaforrásként jelölték meg az internetkapcsolatot, a jelerősséget. Az akadozó, rossz minőségű kapcsolat mellett számos alkalommal lefagyott, vagy magától kilépett a program, kimerevedett a kép, esetleg elment a hang. Konszenzus mutatkozott abban, hogy a legtöbb intézményben és otthonban nem volt megfelelő a jelerősség, továbbá abban, hogy a hálózati kapcsolat minőségével összefüggő legzavaróbb problémának a kép és a hang aszinkronitása és a növendék otthoni hálózatától való függés bizonyult. A hangszerekhez köthető problémák alkódja is fontos észrevételeket tartalmaz. Ide tartozik a hangszerkarbantartás kérdése, továbbá az, hogy ellehetetleníti a munkát, ha a diáknak nincs, vagy nem megfelelő hangszere van otthon. Összességében elmondható, hogy a zenepedagógusok jelentős része úgy gondolja, hogy a jelenlegi technikai fejlettség nem elég a zeneoktatáshoz.

A zeneoktatás talán minden más oktatási területhez képest jobban igényli a személyes jelenlétet. Harmadik főkérdünk a kapcsolattartáshoz és a kommunikációhoz köthető tényezőket tartalmazza. Két nagy csoportját különböztetjük meg: a lelki, vagyis az emocionális tényezők, valamint a fizikai, vagyis az óratartáshoz

közvetlenül kapcsolódó, illetve a szülőkkal kapcsolatos tényezők. Kétségtelenül nagy hatással volt az elmúlt időszak az oktatás valamennyi szereplőjére, lelki nehézséget jelentett a személyes kapcsolatok nélkülsége. Ebből adódik, hogy a hátrányok (187 kód) között a legnagyobb számmal az emocionális tényezők (143 kód) jelennek meg; legtöbben (101 kód) a személyes jelenlét, kontaktus hiányát említik. Az emocionális hátrányoknál kiemelik még a közösség hiányát, a személytelenséget, a szociális kapcsolatok ellaposodását, továbbá a tanár-diák kapcsolat romlását. Figyelemreméltó érdekesség, hogy pozitívként pedig a tanár-diák kapcsolat szorosabbá válását, elmélyülését nevezik meg legtöbben. Az órartartással kapcsolatos tényezők vizsgálatánál a megkérdezettek elsősorban praktikus előnyöket említettek, mint a folyamatosság, a növendékek könnyű elérhetősége, a hiányzások csökkenése, valamint hogy az óra megtartható betegség esetén is. Negatív tapasztalatok elsősorban a visszacsatolás, az azonnali reakció hiányából adódóan voltak. Mindkét oldalon megjelent a szülők szerepe is. Elsősorban a kisebb, kezdő növendékeknél elengedhetetlen a szülői segítségnyújtás, amelynek megvalósulásával kapcsolatban változatos eredmények születtek.

Az előnyök (115 kód) és a hátrányok területén létrejövő negyedik közös alkód a kapcsolattartás és a kommunikáció minőségét, sikerességét méri. Pozitív eredményként könyvelhető el, hogy sok zenepedagógus változatosnak, hatékonynak találta az újszerű kapcsolattartási módokat, azonban voltak olyanok, akik problémásnak ítélték meg, ezenfelül a lemorzsolódás okát is a kapcsolatfelvétel sikertelenségéhez köthették (akadozó internetkapcsolat). Az ötödik alkód, amely az otthoni körülmények megismerésének lehetőségére vonatkozott, kizárólag az előnyök területén jelenik meg. A válaszadók szerint a növendék otthoni körülményeinek megismerése hatékonyabb otthoni gyakorlást eredményezhet (helyes székmagasság stb).

Negyedik főködunkat az online oktatás sikerességéhez köthető tényezők alkotják. Az előnyök (37 kód) és a hátrányok (175 kód) elemzésénél három közös alkódot képeztünk, amelyek az általános tapasztalatokat, a haladás mértékét és a diákokra gyakorolt hatást vizsgálják. Az eredmények közlését a csak negatív alkódok bemutatásával kezdjük. A meghiúsult rendezvények alkategóriához soroltunk minden olyan, a pandémia következtében elmaradt vagy átszervezett eseményt, mint a hangversenyek, diplomakoncertek vagy versenyek, de ide soroltuk a koncertrutin elvesztésének problémáját is. Az alkódok között továbbá fontos csoport a külső tényezők hatása, mint a zavartalan tanulás megvalósíthatósága (testvér, szülő megzavarja az órát), és a minőség is, amely a színvonal csökkenésében, vagy a felületesebb munkavégzésben nyilvánul meg.

Az általános tapasztalatok alapján számos nehézségre rávilághatunk. A válaszadók nagy része megkérdőjelezi a zenei tárgyak online oktatásának sikeres megvalósíthatóságát, csak átmeneti szükségmegoldásnak tartják, véleményük

szerint a kezdő növendékek tanítása nem megoldható ilyen formában. Sokan pozitívan nyilatkoztak azonban a diákok hozzáállásáról, érdeklődéséről. A haladás mértékéről is eltérőek a tapasztalatok. Többek szerint sikerült eredményes munkát folytatni, míg mások megkérdőjelezték az online zeneoktatás eredményességét és hatékonyságát, szerintük lassítja a haladást, sőt esetenként tananyagelhagyásra is szükség volt. A diákokra gyakorolt hatás tekintetében is megosztó válaszok születtek. A pozitív tapasztalatok szerint a diákok jobban élvezték a tanulást otthoni környezetben, valamint az online oktatás pozitív hatást gyakorolt a tanulási zavarral küzdő növendékek előrehaladására is. A negatív véleményt megfogalmazók a hibás berögződéseket, a gyengébb képességű diákok lemaradását, a hátrányos helyzetű növendékek lemorzsolódását említik. Végezetül pozitív eredményként könyvelhető el, hogy több válaszadó is nyilatkozta azt, hogy a digitális oktatást a jövőben kiegészítő oktatási módként kívánják használni.

Ugyancsak megosztottság mutatkozik a mentális és fizikális állapothoz köthető tényezők értékelésében. A többi főképp hasonlóan összességében itt is nagyobb arányban merültek fel negatív felhangú vélemények (69 kód), mint pozitívak (36 kód). A megosztottságot jól mutatja, hogy a motiváció mindkét aspektusból kulcsmomentumként rajzolódott ki: míg egyesek épp a motiváció csökkenéséről számoltak be (mind a tanár, mind a diák részéről), addig voltak, akik kifejezetten az új ingereknek köszönhető motiváció növekedéséről számoltak be. Mindazonáltal a digitális oktatás mentális egészségre kifejtett hatásait többségében jól mutatja, hogy a válaszok között igen gyakoriak voltak az olyan negatív jelentésű szavak és szófordulatok, mint a fárasztó, megterhelő, a depressziós tünetek, elszigeteltség érzése, a stresszhelyzet fokozódása, a bezártság, valamint hogy összességében nem okoz örömet ez a fajta tanítási forma. A nehézségek ellenére üdítő eredmény, hogy többen viszont éppen arról számoltak be, hogy az otthoni létnek köszönhetően a gyermekek kevésbé voltak leterhelve, ezáltal frissebbek és pihentebbek, továbbá kiegyensúlyozottabbak voltak a megszokottnál.

Míg a mentális tényezők esetében egyértelmű megosztottság mutatkozik, addig a fizikális tényezők esetében pusztán a negatív oldal bontakozott ki. A legjellemzőbb válaszok a folyamatos számítógép előtt való üléshez kapcsolódtak, azaz kimerítő gép előtt ülni, rontja a látást és fárasztja, károsítja a szemeket, hátfájást okoz, továbbá volt, aki ennek köszönhetően kifejezetten inszomniás panaszokról számolt be.

Szembetűnő a jelentős differencia a térbeli és időbeli tényezők esetében is, azonban míg a többi főképp esetében egyértelmű túlsúly mutatkozott a negatív oldal vonatkozásában, addig jelen főképp kapcsolatban főként a pozitív gondolatok (105 kód) dominálnak, szemben a negatívakkal (24 kód). Az alkódok létrehozásánál eredetileg arra törekedtünk, hogy ténylegesen különválasszuk

a térbeli és időbeli jelenségeket, azonban a válaszok komplexitása miatt kénytelenek voltunk egy olyan köztes alkódot is létrehozni, amelyben a két terület szoros összefüggésben jelenik meg.

A válaszok és a kódolás alapján egyértelmű pozitívumként mutatkoztak meg a tisztán időbeli tényezőkhöz (68 kód) köthető gondolatok. A rugalmas időbeosztás lehetősége, valamint amellett, hogy összességében több idő maradt, a megkérdezett pedagógusok válaszaiból kiderül, hogy a növendékek szempontjából is kifejezetten előnyös, ha pusztán az időbeli tényezőket vesszük figyelembe. A tanulóknak több idő maradt gyakorlásra, továbbá néhányan azt is kiemelték, hogy a növendékek szabadabban dolgozhatták fel az elsajátításra váró anyagot, lehetőség nyílt egyéni fejlődési ütem követésére. A pozitívumok mellett voltak, akik kifejezetten negatívumként élték meg az időbeli tényezőket. Egyesek szerint kifejezetten időigényesebb volt az online oktatás, mint a hagyományos, mivel több felkészülést igényelt, ezáltal megnövekedett a munkaórák száma is.

Mint említettük, létrehoztunk egy köztes alkódot is, amelyben a válaszok egyszerre utalnak a térre és az időre. Ezen aspektusban ugyancsak hangsúlyos dominanciát mutatnak a pozitív tapasztalatok (25 kód). A legtöbben kiemelték, hogy mivel nem kellett utazni, az utazásra szánt idő megmaradt, emiatt többet lehetek otthon, és több idő jutott a családra. Kontrasztként kiemelhető azonban, hogy volt, aki épp emiatt úgy érezte, hogy számára összefolyik a munka és a magánélet.

A szigorúan térbeli tényezőkre vonatkozó tapasztalatok (12 kód) mindössze töredéknek tekinthetők a fő kód terjedelméhez viszonyítva, mindazonáltal megemlítendő, hogy többek számára kényelmes volt, hogy otthoni környezetből is dolgozhattak, ezen túlmenően többen is kiemelték, hogy ilyen formában bárholonnan lehet tanítani, ez pedig a messziről beutazó, ingázó tanárok számára különösen előnyössé tette ezt az oktatási formát. Ugyan a térhez kapcsolódóan csak néhány gondolatot tudtunk értelmezni, ezekből továbbgondolásra adnak okot az olyan megközelítések, miszerint volt, aki úgy érezte, hogy az online oktatás zavarta a családot vagy a szomszédokat, vagy épp a tanítást nehezítette meg, hogy a kotta eljuttatása a növendékhez nem volt megvalósítható. A zenetanítás intimitását mutatja, hogy volt, akinek kifejezetten hiányzott a terme, ahol munkáját végzi.

A vírus elleni védekezéshez, ezáltal az egészség védelméhez kapcsolódó tényezők főként az egyetlen, amely kizárólag egy oldalt, jelen esetben a pozitív tényezőket képviseli (9 kód). Jól látható azonban, hogy előzetes várakozásainkkal ellentétben nagyon kevesen foglalták bele válaszaikba, hogy a szükségmegoldásként bevezetett digitális oktatás egyik jelentős előnye éppen a vírus általi megbetegedés megelőzését szolgálja.

Ahogy fentebb már utaltunk rá, érdekes jelenségre lettünk figyelmesek, mivel az előnyökre vonatkozó válasznál számos negatív felhangú vélemény

is helyet kapott (118 kód). Mindez jól mutatja, hogy az online zenetanításhoz köthető negatív érzések olyan erősen jelentkeztek, hogy még az előnyökre vonatkozó kérdésnél is csak ilyen tartalom jutott a pedagógusok eszébe. Igen sokan kiemelték, hogy a digitális zeneoktatásnak nincs előnye (71 kód), a személyes jelenléti órák eredményesebbek, sőt, igazából az egésznek csak hátránya van. Mindezek mellett számos olyan vélemény is előfordult, amelyek valamilyen formában a hátrányok között is előfordultak. Ilyenek többek között, hogy az online tanítás hosszabb távon nem elegendő, nehézkes és kevésbé hatásos, illetve hogy gyakori a rossz hangminőség, és összességében nem elég jó a technikai háttér. Külön kiemelendő, hogy többen is úgy vélték, hogy csak szinten tartásra, kiegészítésnek elég az oktatás ilyen formája (10 kód). Ez utóbbi vélemények a negatív felhang mellett némi bizakodásra is okot adhatnak, hiszen rejtett módon utalnak a digitális oktatás egyik hasznosnak tűnő potenciáljára is. Meglepő, de az előbbi jelenség fordítottjára is volt példa, azaz a hátrányok között is előfordult néhány pozitív tartalmú tapasztalat (10 kód). Ezek között minimális kapcsolatot véltünk felfedezni, mindössze apró, önálló szegmensekre fókuszáltak. Ilyenek például, hogy az elméleti anyaggal vagy a zenetörténettel jól lehetett haladni, a nagyobb növendékek jól kezelték a digitális eszközöket, illetve az átlagnál tehetségesebb gyermekek jól fejlődtek. Ugyancsak ki kell emelni, hogy volt olyan is, aki szerint alapvető dolgok elsajátítására megfelelő lehet az online oktatás, továbbá kiegészítő oktatási formaként van előnye.

Összegzés

A tartalomelemzés tükrében kijelenthetjük, hogy az első három hipotézisünk beigazolódtott. A kódszámok alapján egyértelműen kirajzolódik, hogy a válaszok zöme negatív tapasztalatokon nyugszik. „Az eddigi tapasztalatok, felmérések, kutatások azt mutatják, hogy a hatékony művészeti oktatás a személyes jelenlétén alapul”,¹⁶⁷ így nem meglepő eredmény, hogy a megkérdezettek többsége kiemelt problémának vélte a személyes kapcsolat és a kontaktus hiányát. Harmadik hipotézisünk is igaznak bizonyult, azaz a megkérdezettek többsége negatívumként élte meg a digitális környezetet. Negyedik feltételezésünk részben igazolódtott be. Habár a válaszadók jelentős pozitívumként jelölték meg a rugalmas időbeosztást és az utazásra szánt idő megspórolását, az online zeneoktatás legnagyobb eredményét mégis abban látták, hogy legalább ilyen formában – ugyan hatékonyságából részint veszítve – megvalósulhattak a zenei foglalkozások. Némileg meglepő eredmény, hogy az egészség védelmének szempontja nem

¹⁶⁷ VÁRADI Judit: *Zeneoktatás távhangolásban = Most mi lesz? Művészetelméleti pillanatfelvételek 2020 végén*. Megjelenés alatt. Bp., MMA MMKI, 2021.

élvezett akkora prioritást, mint feltételeztük; ennek főködja a kódszámok sorrendjében leghátul végzett, így záró hipotézisünket nem tudtuk bizonyítani. Konklúzióként levonható, hogy a digitális zeneoktatás egyes elemei a jövő gyakorlatában is kiválóan implementálhatóak, ezért annak további átfogó vizsgálata hasznos, sőt szükséges.

Irodalomjegyzék

- BIASUTTI, Michele – ANTONINI PHILIPPE, Roberta – SCHIAVIO, Andrea: *Assessing teachers' perspectives on giving music lessons remotely during the COVID-19 lockdown period* = *Musicae Scientiae*, 2021.
<https://doi.org/10.1177/1029864921996033> (utolsó letöltés: 2021. 06. 04.)
- CZÉKMÁN Balázs: *Tablettel támogatott oktatás. Nagyvolumenű nemzetközi és hazai kezdeményezések* = *Oktatás-Gazdaság-Társadalom*. Szerk. JUHÁSZ Erika – ENDRÖDY Orsolya. Debrecen, Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesülete (HERA), 2019, 477–489.
- DAUBNEY, Alison – FAUTLEY, Martin: *Editorial research. Music education in a time of pandemic* = *British Journal of Music Education*, 2020, 37. évf., 2. sz., 107–114.
<https://doi.org/10.1017/S0265051720000133> (utolsó letöltés: 2021. 06. 04.)
- DE BRUIN, Leon R.: *Instrumental music educators in a COVID landscape. A reassertion of relationality and connection in teaching practice* = *Frontiers in Psychology*, 2021, 11, 3995.
- GIANNINI, Stefania: *Prioritize health and well-being now and when schools reopen*.
<https://en.unesco.org/news/prioritize-health-and-well-being-now-and-when-schools-reopen> (utolsó letöltés: 2021. 06. 04.)
- LEHOTA József: *Marketingkutatás az agrárgazdaságban*. Bp., Mezőgazda, 2001.
- VÁRADI Judit: *Music on the Air = Music Pedagogy in the Context of Present and Future Changes 7. Multidisciplinary Crossroads. Researches in Music Education*. Szerk. VIDULIN, Sabina, Pula. 2021, 159–176
- VÁRADI Judit: *Zeneoktatás távhangolásban = Most mi lesz? Művészetelméleti pillanatfelvételek 2020 végén*. Megjelenés alatt. Bp., MMA MMKI.
- VEGA, Juan C.: *Music (Education) During the Pandemic of COVID-19* = *Academia Letters*, 2021, Article333.
<https://doi.org/10.20935/AL333> (utolsó letöltés: 2021. 06. 04.)

Váradí Judit – Péter Csaba: A hangverseny-látogatás új formái a digitális térben

Absztrakt

A világjárvány idején a kulturális fogyasztás új formái alakultak ki, azonban az előadói és hallgatói tér megváltozása a zenei élményt is befolyásolja. Jelen tanulmányunk az *Online tér megjelenése a művészeti oktatásban* című kutatás egy szelete, amely a zeneművészet területén oktató pedagógusok és oktatók hangverseny-látogatásának megváltozott szokásait vizsgálja. A kutatás vizsgált időszaka a 2020 tavaszán Magyarországon a Covid19-vírus miatt kialakult pandémiás időszak, és arra a kérdésre keresi a választ, hogy miként változtatta meg a pedagógusok és oktatók kultúrafogyasztását a vírus miatt kialakult helyzet. Korábbi tanulmányok rámutattak,¹⁶⁸ hogy a digitális adathordozók és platformok egyre nagyobb teret nyernek, és az internet valójában csak egy új helyszínt kínál a közönség és az előadó közötti kapcsolatnak. Kérdőíves felmérésünkben 134 zenetanár vett részt. A minta nem alkalmazható a társadalom egészére, azonban egy olyan réteg véleményét mutatja meg, akik jól ismerik a témát.¹⁶⁹ A válaszadók többsége az online hangversenyek gazdag kínálata és kényelme ellenére kifejtette, várja a hangverseny-látogatás megszokott formáit, és a közös tereket tekintve mégis az élőzenei események élményét választják.

117

Kulcsszavak

zenehallgatás, hangverseny-látogatás, online hangverseny

¹⁶⁸ SZÉKELY Levente: A médiafogyasztás (át)alakulása az ezredfordulótól napjainkig = Zenei hálózatok. Zene, műfajok és közösségek az online hálózatok és az átalakuló zeneipar korában. Szerk. Tófalvy Tamás – Kacsuk Zoltán – Vályi Gábor, Bp., L'Harmattan, 2011, 354-367.; TÓFALVY Tamás: Zenei közösségek és online közösségi média = Zenei hálózatok. Szerk. TÓFALVY Tamás – KACSUK Zoltán – Vályi Gábor, Bp., L'Harmattan, 2011, 11-40.; TÓFALVY Tamás: Zenekari hitelesség és online hűség az online térben. <https://core.ac.uk/download/pdf/334425545.pdf> (utolsó letöltés: 2021. 05. 16.)

¹⁶⁹ VÁRADÍ Judit: New Possibilities in Cultural Consumption. The Effect of the Global Pandemic on Music Listening = Central European Journal of Educational Sciences, 2021, 3. évf., 1. sz.

Bevezetés

A koncertek megjelenésük óta társadalmi jelentőséggel bírnak: találkozási pontként és a társadalmi tér szervezőerejeként működnek. A zenei jellemzők, a koncerthelyszínek, az előadók és a programkínálat jelentős fejlődésen ment keresztül; az élőzenei esemény azonban mindig felfogható a személyes találkozások színtereként, ezért társadalmi térként.¹⁷⁰ A hangversenyeket tehát időközön átívelő közösségi térként tudjuk értelmezni.¹⁷¹ A zenei élmény soha nem csak zenei, a zenei anyag és a közönség között ugyanis ott van az az előadói tér, amelyet a művész személyisége, expresszivitása, virtuozitása tölt ki, aki a művészi erőtér megteremtésével hozzájárul a zenei kommunikációs folyamat kiteljesedéséhez. Azonban a koncertterem a zenei események hagyományos és elfogadott, de nem kizárólagos helyszíne. A szokatlan terek bevonásának célja a kulturális értékek közvetítésében az új célcsoportok megszólítása. A zenei élményt alapvetően befolyásolja az akusztika és a hangminőség. Következésképpen az előadás és az észlelés terének megváltoztatása befolyásolja a zenei élményt is. Az elektronika kialakulásával, a hangfelvevő és hanglejátszó eszközök folyamatos fejlődésével az élőelőadás akusztikai hatásait próbálják megteremteni az 1960-as évektől.

118

Zenehallgatás a virtuális térben

A technológiai fejlődés eredményeként a tömegtájékoztatási eszközök jelentős szerepet játszanak a kulturális térkép átalakításában. Ezt szemlélteti egy 1963-as elemzés is, amelynek során a rádiót a zenehallgatás természetes közegének nevezték, miközben a televízió szerepét is hangsúlyozták az opera továbbításában.¹⁷²

A fiatal zenehallgatók figyelme már nem csak a rádióra fókuszál, hiszen saját lejátszási listákat készítenek, podcasteket hallgatnak, zenét töltenek le az internetről, vagy online hallgatják a rádiót. Kutatásában Nyíró¹⁷³ a 15–39 évesek körében a zene és a rádió használatát és megítélését vizsgálta. Az eredmények azt mutatják, hogy bár ennek a közönségnek a tagjai rendszeres rádióhallgatók,

¹⁷⁰ VÁRADI Judit: *Adjunk teret a zenének! = térZENEtér. Zene a társas térben.* Szerk. VAS Bence, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar, 2018, 13–28.

¹⁷¹ VÁRADI Judit (Szerk.): *A zenehallgatás társadalmi dimenziói. Zenepedagógiai kutatások. A zeneoktatás megújuló módszertana.* Debrecen, Debreceni Egyetem, 2019, 115–138.

¹⁷² MASON, Colin M: *Music in Britain 1951–1962.* London, Longmans, Green & Co, 1963.

¹⁷³ NYÍRÓ Nóra: *Rádió, mp3 lejátszó vagy számítógép? Zenehallgatási platformok a konvergens új média világában.* = *Marketing & Menedzsment*, 2019, 44. évf. 1. sz., 60–67.

a zenei platformok használatakor erősen tagolt csoportot alkotnak. Az online rádió hallgatásának lehetőségét vonzónak tartják. A tartalmi oldalt tekintve a zenei tartalom nagyon fontos számukra, különösen a személyre szabott zene, ugyanakkor nem gondolják, hogy a jövőben a rádiócsatornák eltűnnek a zenei életből.

Peterson¹⁷⁴ már 1997-ben leírta, hogy a média ma vitathatatlanul egyre fontosabb szerepet játszik életünkben. A kulturális globalizáció, a multikulturalizmus térnyerése és a tömeges kommunikáció elterjedése kibővítette a kulturális fogyasztás dimenzióját. A társadalmi státusz meghatározó hatásait a kulturális fogyasztás tekintetében az internet eltörölheti. Egyre több időt töltünk mediatisztált környezetben, a legújabb megoldások lehetővé teszik számunkra, hogy könnyen és kényelmesen fogyasszunk médiát bárhol és bármilyen helyzetben. Ma a legtöbb ember olyan eszközökhöz fér hozzá, amelyek akár teljes könyvtárakat, zene- és filmgyűjteményeket is képesek tárolni, és bármikor visszakereshetik, elolvashatják és meghallgathatják őket. Egyre többen élnek a technológiai fejlődés kínálta lehetőségekkel, amelyek kétségkívül erősen befolyásolják médiafogyasztási szokásaikat. A digitális platformok egyre nagyobb teret nyernek, és az internet valójában egy új helyszínt kínál a közönség és az előadó kapcsolatának.¹⁷⁵

Godefroy és munkatársai¹⁷⁶ reprezentatív felmérésükben (2000 fő) azt tanulmányozták, hogy a zenei streamingszolgáltatások (hozzáférés-alapú digitális fogyasztás), például a Spotify vagy a YouTube révén történő fogyasztás helyettesíti vagy kiegészíti-e a fizikai zenefogyasztást, az élő zenét. A zenei ízlést, a különböző szociodemográfiai jellemzőket és a zenefogyasztás szokásos meghatározóit az offline (rádió, tv, barátok/rokonok) és az online térben (online ajánlások, közösségi hálózatok) vizsgálva a kutatók eredményei azt mutatják, hogy az ingyenes zenei streamingszolgáltatás (ahol a fogyasztó nem vásárolja meg a zenét, csak hozzáfér) nincs jelentős hatással a CD-értékesítésre, és pozitívan befolyásolja az élőzenei események látogatottságát. Ez azonban csak azokra a nemzeti vagy nemzetközi előadókra vonatkozik, akik nagyobb valószínűséggel érhetők el a streamingszolgáltatásokon keresztül.

Tátrai¹⁷⁷ dolgozatában az online tartalomfogyasztással kapcsolatos energiaigénnyel és annak várható trendjével foglalkozott. Az alapötlet egy Skóciában,

¹⁷⁴ PETERSON, Richard A: *The rise and fall of highbrow snobbery as a statusmaker*.

¹⁷⁵ TÓFALVY Tamás: *Zenekarri hitelesség és online hűség az online térben*. <https://core.ac.uk/download/pdf/334425545.pdf> (utolsó letöltés: 2021. 05. 16.); SZÉKELY: i. m. (2011).

¹⁷⁶ NGUYEN, Dang Godefroy – DEJEAN, Sylvain – MOREAU, Francois: *On the complementarity between online and offline music consumption: the case of free streaming*. New York, Springer Science + Business Media, 2013.

¹⁷⁷ TÁTRAI Álmos: *Az online tartalomfogyasztási szokások környezeti hatása*. http://dolgozattar.repozitorium.uni-bge.hu/28012/1/Tátrai_Álmos_szakdolgozat.pdf (utolsó letöltés: 2021. 06. 08)

2020 áprilisában megjelent újságcikkből származik, amely meglehetősen meg-hökkentő megvilágításba helyezi a környezettudatos zenehallgatási szokásokat. A cikk rámutat, hogy a zenéink újbóli meghallgatása az interneten nagyobb kör-nyezeti terhet jelent, mint a régebbi lemezek és kazetták újrhallgatása. A kutató kérdőíves felméréssel vizsgálta a zenehallgatási szokásokat. Az online kérdőíves felmérés során feltárta a válaszadók zenehallgatási szokásait, amelyekből ki-derült, hogy valójában többen hallgatnak audio- és videostreaminget, mint FM-rádiót vagy letöltött zenét.

Lee és munkatársai¹⁷⁸ tanulmányukban empirikusan megvizsgálták két online zeneecsatorna (streaming és letölthető) hatását a dél-koreai zenei piac albumér-tékesítésére. Az országos zenei értékesítést reprezentáló egyedi adatkészlet felhasználásával empirikus eredményeik azt sugallják, hogy a digitális zenei szolgáltatások növekedése pozitívan társulhat a fizikai albumeladások növeke-désével. Különösen szembetűnő ez a megállapítás a férfi, a szóló, valamint a ke-vésbé ismert művészek esetében. Ez az empirikus bizonyíték arra utal, hogy a növekvő zenei streamingszolgáltatások újabb tulajdonosi alapú fizikai fogyasz-táshoz vezethetnek, tehát hatással lehetnek a fizikai zenehordozók eladására.

Datta és kutatócsoportja¹⁷⁹ a streamingszolgáltatókkal foglalkozott. A strea-mingfelhasználók az egyes tartalmak megvásárlása helyett hozzáférést bérelnék azokhoz a könyvtárakhoz, amelyekből további költség nélkül használhatnak fel tartalmat. Ebben a tanulmányban azt vizsgálták, hogy a zenei streamingoldalak használata hogyan befolyásolja a hallgatói viselkedést. Az egyedi fogyasztói hozzáállást vizsgálva számos digitáliszenei platformon a streamingoldalak hasz-nálata a fogyasztás mennyiségének és sokféleségének nagyon nagy növekedé-séhez vezetett az első hónapokban. Bár a hatások idővel csillapodtak, fél év után is lényegesen több és változatosabb zenét hallgattak azok, akik streamingszol-gáltatásra fizettek elő. A streamingszolgáltatás használata növeli az új zene fel-fedezését.

Will Straw¹⁸⁰ 1991-ben újra köztudatba hozta a zenei színtér fogalmát a kul-túrákutatásban, és ezzel dinamikusabb, sokoldalúbb értelmezési keretet kínált, mint a korábbi zenei közösségi koncepciók. Ez lehetőséget teremtett arra, hogy a zenei közösségek tudományos és mindennapi értelmezési diskurzusai köze-lebb kerüljenek egymáshoz.

¹⁷⁸ LEE, Minhyung – CHOI, Stella HanByeol – CHO, Daegon – LEE, Heeseok: *Can digital consumption boost physical consumption? The effect of online music streaming on record sales* = *Decision Support Systems*, 2020, 135. sz.

¹⁷⁹ DATTA, Hannes – KNOX, George – BRONNENBERG, J. Bart: *Changing their tune. How consumers adoption of online streaming affects music consumption and discovery* = *Marketing Science*, 2017, 37. sz., 5.21.

¹⁸⁰ STRAW, Will: *Systems of Articulation, Logics of Change. Scenes and Communities in Popular Music* = *Cultural studies*, 1991, 5. évf., 3. szám, 361–375.

Egy 2011-es tanulmányában Tófalvy¹⁸¹ rámutatott arra, hogy három zenei szintér létezik. A három típus közül kétségtelenül a legegyszerűbb és világosan értelmezhető forma a lokális szintér, amely egy adott helyhez, városhoz vagy környékhez kapcsolódó zenei műfajok, mozgalmak és más közösségek hálózatát képviseli. A tipikus lokális szinterek közé tartozik például a kultikus liverpooli zenei élet vagy a New Orleans-i jazz. A transzlokális szintér mint második zenei szintér olyan szervezeteket próbál megragadni, amelyek túlmutatnak egy hely vonzáskörzetén, vagyis egyszerre több helységhez köthetők: ez közös vonások, konvenciók és hagyományok szintere. A harmadik zenei szintér a virtuális szintér. Ezek végső soron olyan közösségek, amelyek nem igényelnek valós kapcsolatokat, és az interneten működnek. Ebbe a kategóriába tartozik minden olyan közösség, amely az interneten elérhető. Napjainkban ezek lehetnek streaming-oldalak vagy akár a YouTube mint közösségi videómegosztó oldal, valamint gyakorlatilag minden olyan közösségi oldal, ami videómegosztásra vagy élő idejű koncertek közvetítésére alkalmas. A World Internet Project 2007-es adatait vizsgálva megfigyelhetjük, hogy a 14 éven felüliek hetente átlagosan nagyjából 40 órát töltenek médiafogyasztással. Ebből körülbelül 9 óra az, amit kimondottan zenehallgatással töltenek.

Korábban Pad¹⁸² egy 2003-as tanulmányában már vizsgált általános- és középiskolás fiatalokat abból a szempontból, hogy bizonyos zeneszámok élőzenei előadásban vagy hangfelvételtől lejátszva váltanak-e ki nagyobb tetszési indexet. Arra a megállapításra jutott, hogy az élő zene nagyobb pontszámot ért el, mint a felvételtől lejátszott ugyanazon zenemű.

Bernhofer¹⁸³ 2016-ban középiskolás diákokat vizsgálva végzett hasonló kutatást, ahol szintén az az eredmény született, hogy az élő zene sokkal nagyobb tetszést váltott ki, mint a felvételtől lejátszott.

Mezei¹⁸⁴ 2019-ben a magyar emberek zenehallgatási szokásait vizsgálta. Napjainkban a televízió és a rádió is jóval több zenés műsort kínál, mint korábban, és a kutatás eredményei is azt mutatták, hogy a felnőtt korosztály nagy része televízión és rádión keresztül hallgat zenét. Zenei élményt a közösségi terek és a zenés kulturális események tudnak biztosítani az embereknek, azonban a mai

181 TÓFALVY Tamás: *Zenei közösségek és online közösségi média = Zenei hálózatok*. Szerk. TÓFALVY Tamás – KACSUK Zoltán – Vályi Gábor, Bp., L'Harmattan, 2011, 11-40.

182 PAD Zoltán: *Az élőzene és gépzene befogadásának hatásvizsgálata = Parlanda*, 2003, 65. évf., 5-6. szám.

183 BERNHOFER, Andreas: *Young People Experiencing Classical Concerts = Open Ears - Open Minds. Listening and Understanding Music*. Szerk. KRÄMER, Oliver – MALMBERG, Isolde, Innsbruck, Helbling, 2016, 323-336.

184 MEZEI Eliza: *A zenehallgatási szokások vizsgálata Magyarországon = InterTalent Unideb 2018*. Szerk. MÁNDY Zsuzsanna – MEZŐ Lilla Dóra – MEZŐ Ferenc, Debrecen, Debreceni Egyetem, 2019, 31-37.

digitális világban szinte már alig van olyan zene, amit ne tudnánk fellelni az online térben. Mezei a nemek vizsgálatánál arra jutott, hogy a férfiak azok, akik inkább közösségi területeken hallgatnak zenét, szemben a nőkkel. Hazánkban, mint fentebb olvasható, a rádióhallgatás élvez előnyt a zenehallgatás terén, a YouTube-ot is megelőzve. A klasszikus értelemben vett zenehordozók, például a CD, DVD egyre kevésbé keresett árucikkek, ezzel szemben a digitális lejátszási listák létrehozása vagy a zene letöltése egyre népszerűbb.

Váradi¹⁸⁵ 2021-ben egy tanulmányában zenetanárokat kérdezett arról, hogy az online hangversenyek mennyire képesek helyettesíteni az élőzenei koncerteket, és arra a megállapításra jutott, hogy a megkérdezettek legnagyobb százaléka szerint az élő koncerttermi előadást nem helyettesítheti az online közvetítés.

122 Ahogyan a koncerteket, úgy a színházi előadásokat is vizsgálták a pandémia alatt. 2020-ban a Covid19-járvány miatti lezárásoknak és szabályozásoknak köszönhetően mindennapi életünk teljesen átalakult. Ezt az időszakot vizsgálva végzett kutatást Gósi és Magyar¹⁸⁶ 2020-ban és 2021-ben.¹⁸⁷ Kutatásuk három dimenzióra fókuszált. Az első terület az olvasás, a második az önművelés, a harmadik pedig a kreatív tevékenységekre és hobbira fordított idő. A kérdés az volt, hogy a pandémia hogyan befolyásolta ezeket a tevékenységeket. Az eredmények azt mutatták, hogy a karantén ideje alatt mind a három tevékenység típusra jelentősen több időt fordítottak az emberek. Egy másik vizsgálatuk a színházak felé irányult. A hagyományos szabadidős tevékenységek, köztük a színházi előadások látogatása több hónapig nem volt elérhető. Kérdőíves kutatásuk során arra keresték a választ, hogy ez hogyan hatott az emberekre. Az eredmények alapján elmondható, hogy a rendszeres színházlátogatók negatívan élték meg ezt a helyzetet, s ebben a tapasztalat és a közösség hiánya is fontos szerepet játszott.

A kutatás

Jelen tanulmányunkban azt vizsgáltuk, hogy a zenét oktató tanárok számára a világjárvány alatt mennyire hiányzott az élőzenei, személyes részvételű koncert, változott-e a sokasodó online hangversenyek hatására művészeti fogyasztás-

¹⁸⁵ VÁRADI Judit: *Zeneoktatás távhangolásban = Most mi lesz? Művészetelméleti pillanatfelvételek 2020 végén*. Megjelenés alatt. Bp., MMA MMKI, 2021.

¹⁸⁶ GÓSI Zsuzsanna – MAGYAR Márton: *„Karantén” kultúra Magyarországon = “Quarantine” culture in Hungary = Recreation*, 2020, 10. évf., 2. sz., 40–42.

¹⁸⁷ GÓSI Zsuzsanna – MAGYAR Márton: *Színházi élmények 2020-ban? – „Virusszínház” Magyarországon = Theatre experience in 2020? – “Virus theatre” in Hungary*. RECREATION, 2021, 11 (1), 24–26.

tásuk, valamint a jövőben tervezik-e, hogy visszatérnek a hangversenytermekbe. A kutatás mintája egyetlen társadalmi csoportot reprezentál, így az eredmények nem alkalmazhatóak a társadalom egészére, véleményüket azért tartjuk mégis fontosnak, mert ezen a területen széles körű tapasztalattal rendelkeznek.

A pandémia időszaka alatt a digitális térre szűkült a művészeti események megjelenése, ehhez kellett alkalmazkodnia a teljes szolgáltatói szférának. A hangversenyek változatos formában kerültek megrendezésre, az első időszakban a világ számos táján professzionális együttesek, szimfonikus zenekarok és operaházak hozzáférhetővé tették archívumaikat, így a korábban, a közönség részvételével rögzített események szabadon megtekinthetővé váltak.

A pandémia miatti lezárások első hulláma után a lehetőségekhez és előírásokhoz alkalmazkodva a szimfonikus zenekarok is folytatták munkájukat, így az üres nézőtérrel rendelkező teremből hangversenyeket közvetítettek élőben. A gyakorlat eltért abban, ahogyan a közönség hiányát kezelték. Többen, ragaszkodva a hagyományokhoz, a kamerák túloldalán is meghajlással köszöntötték a nézőket, és a zenemű végén a taps hiányában is meghajlással köszönték meg figyelmüket. Mások ezt a hagyományt teljes mértékben elhagyták, és a felvételek eddig is megszokott rendjéhez igazodtak. Új formaként jelent meg a rögzített esemény későbbi közvetítése. A hangversenyek hangulatát próbálta visszaadni az a kezdeményezés, ahol a zeneművek végén digitális taps hangzott fel. A műsorvezetők, moderátorok folyamatosan biztatták a nézőket a hozzászólásra, ezzel próbálták élénkíteni a kommunikációt. Vizsgálatunk tárgya erre nem terjed ki, de roppant érdekes jelenség, hogy sokszor a közönség tagjai nevüket felvállalva köszöntötték egymást, jelezve ezzel, hogy ők is tagjai a virtuális közösségnek.

Kutatási kérdés, hipotézisek

A vizsgálat alapvető kérdése, hogy az otthon, biztonságos kényelméből megtekinthető világszínvonalú és kuriózumjellegű online hangversenyek helyettesítik-e a jövőben a személyes részvételű koncerteket, tervezik-e a zenetanárok, hogy a jövőben visszatérnek a személyes részvételhez. Hipotézisünkben feltételeztük, hogy a vizsgált mintában szereplők éltek a kínálat lehetőségével, és több hangversenyt néztek meg az online térben, mint korábban az offline térben, ugyanakkor reményeink szerint hiányolták az élőzenei események különleges hangulatát.

A kutatás eredményei

2020 alapjaiban változtatta meg a kulturális és azon belül a művészeti események megszokott rendjét, rengeteg esemény került lemondásra. Számos művész és zenei intézmény kínált online koncertet, amely a zenészek foglalkoztatásának megőrzése mellett a közönség számára biztosította a megszokott élményt. Ezek az események ideiglenes megoldásként a közönséggel való kapcsolattartás egyetlen formájaként működtek.

Vizsgálataink alapján elmondható, hogy a megkérdezett zenetanárok 26%-a teljes mértékben elutasítja az online hangversenyek élményét, 51%-nak szintén negatív véleménye van róla. 4 fő, azaz a teljes minta 1%-a maximálisan elfogadja, 22%-uk pedig pozitívan viszonyul az online hangversenyek nyújtotta élményhez (1. táblázat).

124

1. táblázat: „Számomra kielégítő élményt nyújtanak az online megnézett hangversenyek.” (Forrás: OME-adatbázis, 2021 [N=346])

	Fő	%
egyáltalán nem értek egyet	88	26,0
nem értek egyet	178	51,0
egyetértek	76	22,0
teljesen egyetértek	4	1,0
Összesen	346	100,0

A művészeti értékek megítélése és a kulturális fogyasztás gyakorlata országonként is változó. Kane¹⁸⁸ abból a feltevésből kiindulva, hogy az amerikai és az európai társadalom kulturális fogyasztása más mintázatot alkot, inter- és intratársadalmi aspektusban is vizsgálta a kulturális tőke hatását a művészeti rendezvényeken való részvételt tekintve. Megállapítása szerint az európaiakra jobban jellemző a magas kulturális attitűd, és kiemelte, hogy a nők részvétele a kulturális tartalmak fogyasztásában minden mintában magasabb volt. Az Európai Unió 2015-ben készített felmérést a kulturális fogyasztás jellemzőiről az EU tagállamaiban. Az EUROSTAT-adatbázis eredményei szerint¹⁸⁹ a nemek között

¹⁸⁸ KANE, Danielle: *Distinction worldwide? Bourdieu's theory of taste in international context.* doi:10.1016/j.poetic.2003.08.001

¹⁸⁹ <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10177894/KS-01-19-712-EN-N.pdf/915f828b-daae-1cca-ba54-a87e90d6b68b> (utolsó letöltés: 2021. 05. 16.)

nem található jelentős különbség az EU országokban, az átlagot tekintve a nők 63,8%-a, míg a férfiak 63,3%-a látogatja a kulturális rendezvényeket. A nemek közötti különbséget vizsgálva a kulturális fogyasztás szempontjából Magyarországon nagyobb a különbség, az élő előadóművészeti rendezvények látogatásában a nők közel 10%-kal aktívabbak a férfiaknál (2. táblázat).

2. táblázat: Kulturális rendezvények nemek szerinti látogatása Magyarországon 2015-ben. (Forrás: EUROSTAT-adatbázis)

Minden kulturális aktivitás		Élő előadóművészeti rendezvények	
Férfi	Nő	Férfi	Nő
49,6%	50,3%	25,9%	35,5%

125

Eredményeink alapján a nemek tekintetében szignifikáns összefüggést találtunk. Míg a férfiak 3,4%-a teljesen egyetért állításunkkal, addig a nők kevésbé érzik úgy, hogy az online hangversenyek számukra elég élményszerűek (3. táblázat).

3. táblázat: „Számomra kielégítő élményt nyújtanak az online megnézett hangversenyek.” (Forrás: OME-adatbázis, 2021 [Khi-négyzet próba, $p=0,05$])

	Neme	
	Nő (N=240)	Férfi (N=88)
egyáltalán nem értek egyet	22,5%	30,7%
nem értek egyet	54,6%	44,3%
egyetértek	22,5%	21,6%
teljesen egyetértek	0,4%	3,4%
Összesen	100%	100%

* Az aláhúzva szereplő értékeknél az adjusted reziduals abszolút értéke nagyobb, mint kettő.

Egy hangversenyteremben több száz emberre borul intenzív csend, és az akár közel száz zenéssel együtt mindannyian arra várnak, hogy a karmester felemelje pálcáját és elkezdődjék a zene. Amíg a zenekar játszik, a közönség minden tagja egyedül, individuális befogadóként vesz részt az eseményen. Mi az, ami az egész világon arra készíti az embereket, hogy részt vegyenek ezeken az eseményeken? A kérdésre évszázadok óta keresik a választ. Megpróbálták

megmagyarázni a zene természetét és jelentését, és megtalálni annak okát, hogy rendkívüli ereje hogyan hat az emberre. Több kutatás kimutatta, hogy a hangversenyen a hallgatás közösségi jellege befolyásolja a koncertélményt.¹⁹⁰ A társadalmi élmény a hangversenyen való személyes részvétel során még markánsabb. Az előadóművészek intenzív jelenléte a közönség érzelmeit is fokozza,¹⁹¹ a közönség fokozhatja az előadói teljesítményt, vagy esetleg zavarhatja az élvezetet, ha a közönség más tagjai elterelik a figyelmet róla.¹⁹² DiMaggio¹⁹³ szerint a koncertlátogatás társadalmi kontextusa egyaránt befolyásolja a koncerten való részvétel döntését és a hallgatási élményt. Baker¹⁹⁴ kutatásában arra a következtetésre jutott, hogy a hangverseny-látogatás legerősebb motivációja az előre meghirdetett műsor, illetve konkrét művek meghallgatása, kisebb mértékben a konkrét előadóművészek meghallgatása.

Érdekes eredményt hozott az a kérdésünk, hogy az online hangversenyek hatása megegyezik-e az élőzenei eseményekkel: a négy kategóriából csak három jelölt meg a kérdőívet kitöltők. 98% véleménye szerint az online megtekintett koncert egyáltalán nem helyettesíti a hangversenyterem megszokott világát (4. táblázat).

4. táblázat: „Az online hangversenyek teljes mértékben helyettesítik a személyes részvételű hangversenyeket.” (Forrás: OME-adatbázis, 2021)

	Fő	%
egyáltalán nem értek egyet	252	72,0
nem értek egyet	90	26,0
egyetértek	7	2,0
Összesen	349	100,0

¹⁹⁰ O'SULLIVAN, Terry: *All together now. A symphony orchestra audience as a consuming community = Consumption, Markets & Culture*. 12. évf., 3. sz., 209–223.; GROSS, Jonathan: *Concert going in Everyday Life. An Ethnography of Still and Silent Listening at the BBC Proms*. Doctoral dissertation, London, University of London, 2013.

¹⁹¹ AUSLANDER, Philip: *Liveness. Performance in a Mediatized Culture*. (2nd ed.) London, Routledge, 2008.

¹⁹² BAKER, Tim: *Stop re-inventing the wheel: a guide to what we already know about developing audiences for classical music*. Association of British Orchestras, 2000. <http://culturehive.co.uk/wp-content/uploads/2013/04/Stop-Reinventing-the-Wheel-Guide-to-Classical-Music-Audiences.pdf>; BURLAND, Karen – PITTS, Stephanie (eds.): *Coughing and Clapping: Investigating Audience Experience*. Farnham, Ashgate Publishing Group, 2014. (utolsó letöltés: 2021. 04. 15.)

¹⁹³ DIMAGGIO, Paul: *The Internet's Influence on the Production and Consumption of Culture. Creative Destruction and New Opportunities = Change*. 19 Key Essays on How the Internet Is Changing Our Lives. Open Mind. BBVA. 2014, 359–396.

¹⁹⁴ BAKER: i. m. (2000).

Az online, valós időben közvetített hangversenyek vagy felvételek megtekintése a zenei kommunikáció olyan formái, ahol a résztvevők tértől és időtől függetlenül, az előadóművészek és a közönség nem egy helyen tartózkodik, így az akusztikai élmény nem a hangversenyteremben megszólaló zenei produkumon, hanem a digitális eszköz minőségén múlik. A karantén időszaka alatt felmerült a kérdés, hogy az otthon biztonságából és a kanapé kényelméből lesz-e még kedve a közönségnek áldozatot hozni azért, hogy személyesen vegyen részt egy hangversenyen. Az eredmények e tekintetben is biztatóak, a megkérdezett zenetanárok 99%-a úgy gondolja, hogy a későbbiek során visszatér a személyes részvételhez (5. táblázat).

5. táblázat: „Ezentúl sem megyek hangversenyre, ha van lehetőségem online is megnézni.” (Forrás: OME-adatbázis, 2021)

	Fő	%
egyáltalán nem értek egyet	254	73,0
nem értek egyet	90	26,0
egyetértek	2	,5
teljesen egyetértek	2	,5
Összesen:	348	100,0

A kutatás egyik legmeglepőbb eredménye, hogy a megnövekedett kínálat ellenére a zenetanárok többsége (71%) nem használta ki a lehetőséget, hogy az ingyenesen megnyílt archívumok és az online közvetített hangversenyek kínálatából válogasson (6. táblázat).

6. táblázat: „Sokkal több hangversenyt láttam a karantén időszaka alatt, mint amíg személyesen kellett elmenni.” (Forrás: OME-adatbázis, 2021)

	Fő	%
egyáltalán nem értek egyet	121	35,0
nem értek egyet	125	36,0
egyetértek	86	25,0
teljesen egyetértek	16	4,0
Összesen:	348	100,0

DeNora¹⁹⁵ könyvében empirikus példákkal alátámasztva a zenét hatalomként konceptualizálja, amely életünk minden dimenziójában szerepet játszik, befolyásolja testünk mozgását, tudatos vagy tudatalatti mozdulatainkat, hangulatunkat, saját és a másokhoz fűződő érzelmi állapotunkat, valamint azt is, hogy milyenek érzékeljük az idő múlását. Annak ellenére, hogy elismeri, még a gyakori koncertlátogatók számára is befolyásoló tényező a többi ember jelenléte,¹⁹⁶ a koncertválasztást és a zenei élményt mindig befolyásolja a társadalmi interakció. Számos kutató ismerte el a koncertlátogatás társadalmi értékét, ami különösen fontos a fiatal résztvevők számára, akik ritka látogatóknak számítanak a hangversenyeken.¹⁹⁷

Az eddigi válaszok ismeretében nem meglepő, hogy a résztvevők csupán 4%-a nem várja az élőzenei eseményeket, a nagy többség ezentúl is tervezi, hogy látogatni fogja a hangversenyeket (7. táblázat).

7. táblázat: „Alig vártam, hogy személyesen is elmehessek hangversenyre.”

(Forrás: OME-adatbázis, 2021)

	Fő	%
nem értek egyet	14	4,0
egyetértek	100	29,0
teljesen egyetértek	233	67,0
Összesen:	347	100,0

Elemzésünk során nem találtunk szignifikáns összefüggést a településtípus, a végzettség és a tanítás szintje, valamint az online hangversenyek kedveltsége között. Annak érdekében, hogy feltárjuk a mélyebb összefüggést a zenetanárok digitális attitűdje és az online zenehallgatási szokások között, főkomponens-elemzést végeztünk (KMO=0,723). A magas faktorsúlyok közel egyenlő elosztást mutatnak (8. táblázat).

¹⁹⁵ DeNORA, Tia: *Music in Everyday Life*. Cambridge, Cambridge University Press, 2000.

¹⁹⁶ PITTS, Stephanie: *What makes an audience? Investigating the roles and experiences of listeners at a chamber music festival = Music and Letters*, 2005, 86. évf., 2. sz., 257–69.; CLARKE, Eric F: *Ways of listening. An ecological approach to the perception of musical meaning*. Oxford, Oxford University Press, 2005.

¹⁹⁷ BROWN, Alan: *Smart Concerts, Orchestras in the Age of Edutainment. Issues Brief 5*. John S. and James L. Knight Foundation, 2004.

8. táblázat: Online hangversenyekhez fűződő attitűd főkomponens-elemzése, összes magyarázott variancia: 45%, reliabilitás: 0,667.

Component Matrix ^a	Component 1
Az online hangversenyek teljes mértékben helyettesítik a személyes részvételi hangversenyeket.	,735
Számomra kielégítő élményt nyújtanak az online megnézett hangversenyek.	,685
Ezentúl sem megyek hangversenyre, ha van lehetőségem online is megnézni.	,680
Alig vártam, hogy személyesen is elmehessek hangversenyre.	,641
Sokkal több hangversenyt láttam a karantén időszaka alatt, mint amíg személyesen kellett elmenni.	,608

129

Elemzésünk során összefüggést kerestünk a Várad-Józsa¹⁹⁸-tanulmányban bemutatott négyféle digitális oktatói attitűd és az online hangverseny megtekintésére való hajlandóság között. A negatív állítások átfordítása után¹⁹⁹ eredményeink szerint a digitálisan kreatív attitűd pozitívan korrelál a hangverseny-látogatás megváltozott körülményeivel, míg a nehezen alkalmazkodó attitűd nemcsak az oktatásra, hanem a befogadói attitűd változására is hatással volt.

9. táblázat: Digitális oktatói attitűd és befogadói szokások korrelációja. (Forrás: OME-adatbázis, 2021)

		Tanuló- közpon- túság	Digitális virtuozitás	Digitális kreativitás	Nehezen alkalmaz- kodó	REGR factor score 1 for analysis 2
Tanuló- központúság	Pearson Correlation	1	,469**	,326**	-,161**	-0,032
	Sig. (2-tailed)		0	0	0,004	0,567
	N	322	322	322	322	317
Digitális virtuozitás	Pearson Correlation	,469**	1	,257**	-,129*	-0,009
	Sig. (2-tailed)	0		0	0,021	0,866
	N	322	322	322	322	317

¹⁹⁸ VÁRADI Judit – JÓZSA Gabriella: A zeneoktatás jellemzői az online térben. A kutatás mintája és módszere = Az online tér megjelenése a zeneművészeti oktatásban és a hangverseny-látogatásban. Szerk. VÁRADI Judit, Bp., MMA MMKI, 2021.

¹⁹⁹ VÁRADI – JÓZSA: *i. m.* (2021).

		Tanuló- közpon- túság	Digitális virtuozitás	Digitális kreativitás	Nehezen alkalmaz- kodó	REGR factor score 1 for analysis 2
Digitális kreativitás	Pearson Correlation	,326**	,257**	1	-.268**	<u>.400**</u>
	Sig. (2-tailed)	0	0		0	0
	N	322	322	322	322	317
Nehezen alkalmazkodó	Pearson Correlation	-.161**	-.129*	-.268**	1	<u>-.192**</u>
	Sig. (2-tailed)	0,004	0,021	0		0,001
	N	322	322	322	322	317
REGR factor score 1 for analysis 2	Pearson Correlation	-0,032	-0,009	.400**	-.192**	1
	Sig. (2-tailed)	0,567	0,866	0	0,001	
	N	317	317	317	317	343

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed)

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed)

Összegzés

A zenei ízlés kialakulását nagyon sok összetevő formálja, folyamatosan változik, a tömegkommunikáció mellett többek között befolyásolja a környezet és az életkor is. A kialakult ízlést az élet számos olyan eseménye is alakítja, amelyek maradandó hatással bírnak.²⁰⁰ Ahogy a divat a társadalmi kiegyenlítődés egyik formája lehet, paradox módon mégis elkülöníti és megkülönbözteti a különböző társadalmi rétegeket,²⁰¹ a zenei ízlés kialakításában a környezet ugyanezt a szerepet tölti be. Habár a hangversenytermek szabadon látogathatók, az esetleges jegyár vagy a földrajzi távolság behatárolja a résztvevők körét.

A világvárvány az élet minden területét alapjaiban megváltoztatta. Az előadóművészek, együttesek számára óriási kihívást jelentett a kizárólag a digitális térben való megjelenés. Az online közvetített hangversenyek egyik legszélesebb platformját a közösségi média jelentette. A legelső ilyen jellegű kezdeményezés

²⁰⁰ SMITH, Tom W.: *Generational Differences in Musical Preferences*. National Opinion Research Center University of Chicago. GSS Social Change Report, 1994, 37.

²⁰¹ SIMMEL, Georg: *Fashion = American Journal of Sociology*, 1957. május, 62. évf., 6. sz.

a Berlini Filharmonikusok digitális koncertterme volt.²⁰² A tértől és időtől függetlenedett hangverseny-közvetítések a világ bármely pontjára eljutnak, így olyanokhoz is elérnek, akiknek eddig valamilyen ok miatt nem volt lehetőségük hangversenyt látogatni.

Előzetes várakozásaink szerint a szélesebb kínálat magával hozta volna a fogyasztás növekedését is a zenetanárok körében. Hipotézisünkkel ellentétben a mintát alkotó zenetanárok azonban nem éltek ezzel a lehetőséggel, nem néztek meg több hangversenyt az online térben. Az élő koncertek különleges hatását a kényelem nem tudta felülmúlni. A kutatás egy keresztmetszeti vizsgálat, amely ugyanakkor megerősíti azt az előzetes feltevést, hogy a hangverseny a fizikai és időbeli együtltét során éri el leginkább a tőle elvárt és kívánt hatást.

Irodalomjegyzék

- AUSLANDER, Philip: *Liveness. Performance in a Mediatized Culture*. (2nd ed.) London, Routledge, 2008.
- BAKER, Tim: *Stop re-inventing the wheel: a guide to what we already know about developing audiences for classical music*. Association of British Orchestras, 2000. <http://culturehive.co.uk/wp-content/uploads/2013/04/Stop-Reinventing-the-Wheel-Guide-to-Classical-Music-Audiences.pdf> (utolsó letöltés: 2021. 04. 15.)
- BURLAND, Karen – PITTS, Stephanie (eds.): *Coughing and Clapping: Investigating Audience Experience*. Farnham, Ashgate Publishing Group, 2014.
- BERNHOFER, Andreas: *Young People Experiencing Classical Concerts = Open Ears – Open Minds. Listening and Understanding Music*. Szerk. KRÁMER, Oliver – MALMBERG, Isolde, Innsbruck, Helbling, 2016, 323–336.
- BROWN, Alan: *Smart Concerts. Orchestras in the Age of Edutainment. Issues Brief 5*. John S. and James L. Knight Foundation, Miami, FL, 2004.
- CLARKE, Eric F: *Ways of listening. An ecological approach to the perception of musical meaning*. Oxford, Oxford University Press, 2005.
- DATTA, Hannes – KNOX, George – BRONNENBERG, J, Bart: *Changing their tune. How consumers adoption of online streaming affects music consumption and discovery = Marketing Science*, 2017, 37. sz., 5-21. <https://doi.org/10.1287/mksc.2017.1051>
- DeNORA, Tia: *Music in Everyday Life*. Cambridge, Cambridge University Press, 2000.
- DIMAGGIO, Paul: *The Internet's Influence on the Production and Consumption of Culture. Creative Destruction and New Opportunities = Change. 19 Key Essays on How the Internet Is Changing Our Lives*. Open Mind. BBVA, 2014, 359–396.
- GÓSI Zsuzsanna – MAGYAR Márton: „Karantén” kultúra Magyarországon = “Quarantine” culture in Hungary = *Recreation*, 2020, 10. évf., 2. sz., 40–42.
- GÓSI Zsuzsanna – MAGYAR Márton: Színházi élmények 2020-ban? „Vírus színház” Magyarországon = *Recreation*, 2021, 11 (1), 24–26.
- GROSS, Jonathan: *Concert going in Everyday Life. An Ethnography of Still and Silent Listening at the BBC Proms*. Doctoral dissertation, London, University of London, 2013.
- KANE, Danielle: *Distinction worldwide? Bourdieu's theory of taste in international context*. doi:10.1016/j.poetic.2003.08.001
- LEE, Minhyung – CHOI, Stella HanByeol – CHO, Daegon – LEE, Heeseok: *Can digital consumption boost physical consumption? The effect of online music streaming on record sales = Decusion Support Systems*, 2020, 135. sz.
- MASON, Colin M: *Music in Britain 1951–1962*. London, Longmans, Green & Co, 1963.

²⁰² SZEDMÁK, Borbála – Z. SZABÓ, Roland: *The Value Innovation of Symphony Orchestras and the Triggering Effect of Coronavirus Theory Methodology Practice*. Miskolc, Club of Economics in Miskolc, 2020 16:2, 89–95.

- MEZEI Eliza: *A zenehallgatási szokások vizsgálata Magyarországon = InterTalent Unideb 2018*. Szerk. MÁNDY Zsuzsanna – MEZŐ Lilla Dóra – MEZŐ Ferenc, Debrecen, Debreceni Egyetem, 2019, 31–37.
- NGUYEN, Dang Godefroy – DEJEAN, Sylvain – MOREAU, Francois: *On the complementarity between online and offline music consumption: the case of free streaming*. New York, Springer Science + Business Media, 2013.
- NYIRŐ Nóra: *Rádió, mp3 lejátszó vagy számítógép? Zenehallgatási platformok a konvergens új média világában = Marketing & Menedzsment*, 2019, 44. évf. 1. sz., 60–67. <https://journals.lib.pte.hu/index.php/mm/article/view/478> (utolsó letöltés: 2021. 06. 06.)
- O’SULLIVAN, Terry: *All together now. A symphony orchestra audience as a consuming community = Consumption, Markets & Culture*, 2009, 12. évf., 3. sz., 209–223.
- PAD Zoltán: *Az élőzene és gépzene befogadásának hatásvizsgálata = Parlando*, 2003, 65. évf., 5–6 szám.
- PETERSON, Richard A.: *The rise and fall of highbrow snobbery as a status maker = Poetics*, 1997, 25. évf. 2–3. sz. 75–92. [https://doi.org/10.1016/S0304-422X\(97\)00013-2](https://doi.org/10.1016/S0304-422X(97)00013-2). (utolsó letöltés: 2021. 06. 02.)
- PITTS, Stephanie: *What makes an audience? Investigating the roles and experiences of listeners at a chamber music festival = Music and Letters*, 2005, 86. évf., 2. sz., 257–69.
- SIMMEL, Georg: *Fashion = American Journal of Sociology*, 1957. május, 62. évf., 6. sz.
- SMITH, Tom W.: *Generational Differences in Musical Preferences*. National Opinion Research Center University of Chicago. GSS Social Change Report 1994, No. 37.
- STRAW, Will: *Systems of Articulation, Logics of Change. Scenes and Communities in Popular Music = Cultural studies*, 1991, 5. évf., 3. sz., 361–375.
- SZEDMÁK, Borbála – Z. SZABÓ, Roland: *The Value Innovation of Symphony Orchestras and the Triggering Effect of Coronavirus Theory Methodology Practice*. Miskolc, Club of Economics in Miskolc, 2020, 16. évf., 2. sz., 89–95.
- SZÉKELY Levente: *A médiafogyasztás (át)alakulása az ezredfordulótól napjainkig = Zenei hálózatok. Zene, műfajok és közösségek az online hálózatok és az átalakuló zeneipar korában*. Szerk. Tófalvy Tamás – Kacsuk Zoltán – Vályi Gábor, Bp., L’Harmattan, 2011, 354–367.
- TÁTRAI Álmos: *Az online tartalomfogyasztási szokások környezeti hatása*. http://dolgozattar.repositorium.uni-bge.hu/28012/1/Tatrai_Almos_szakdolgozat.pdf (utolsó letöltés: 2021. 06. 08.)
- TÓFALVY Tamás: *Zenei közösségek és online közösségi média = Zenei hálózatok*. Szerk. TÓFALVY Tamás – KACSUK Zoltán – Vályi Gábor, Bp., L’Harmattan, 2011, 11–40.
- TÓFALVY Tamás: *Zenekari hitelesség és online hűség az online térben*. <https://core.ac.uk/download/pdf/334425545.pdf> (utolsó letöltés: 2021. 05. 16.)
- VÁRADI Judit: *Adjunk teret a zenének! = térZENetér. Zene a társas térben*. Szerk. VAS Bence, Pécs, Pécsi Tudományegyetem Művészeti Kar, 2018, 13–28.
- VÁRADI Judit (Szerk): *A zenehallgatás társadalmi dimenziói. Zenepedagógiai kutatások. A zeneoktatás megújuló módszertana*. Debrecen, Debreceni Egyetem, 2019, 115–138.
- VÁRADI Judit: *New Possibilities in Cultural Consumption. The Effect of the Global Pandemic on Music Listening = Central European Journal of Educational Sciences*, 2021, 3. évf., 1. sz.
- VÁRADI Judit: *Zeneoktatás távhangolásban = Most mi lesz? Művészetelméleti pillanatfelvételek 2020 végén*. Megjelenés alatt. Bp., MMA MMKI, 2021.
- VÁRADI Judit – JÓZSA Gabriella: *A zeneoktatás jellemzői az online térben. A kutatás mintája és módszere = Az online tér megjelenése a zeneművészeti oktatásban és a hangverseny-látogatásban*. Szerk. VÁRADI Judit, Bp., MMA MMKI, 2021. <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/10177894/KS-01-19-712-EN-N.pdf/915f828b-daae-1cca-ba54-a87e90d6b68b> (utolsó letöltés: 2021. 05. 16.)